

ірина цілик

родимки

Цілик І.

Родимки. – К.: Санченко: Електрокнига, 2012 – 214 с.: іл.

Родимки – це вроджені й набуті генетичні мітки, що подеколи бувають і родинними клеймами. «Родимки» – це знайомі й, водночас, нові ігри в доньки-матері, онуки-бабусі, жінки-чоловіки тощо в п'яти оповіданнях та однойменній повісті Ірини Цілик.

Редактор: Олена Шарговська

Коректор: Антон Санченко

Ілюстрації: Катерина Слонова

Дизайн, верстка: Ілля Стронговський

Книжка поширюється в рамках проекту «Електрокнига», одночасно в паперовому і в електронному варіантах. Паперовий варіант з доставкою по Україні можна замовити на сайті «Автура» [www.avtura.com.ua]. На сторінці книжки [avtura.com.ua/book/991/] можна отримати посилання на скачування електронної версії.

ISBN 978-617-7026-06-7
ISBN 978-617-7026-02-9 (серія)

© Ірина Цілик, текст, 2012
© Проект «Електрокнига»

ірина цілик

р•димки

Зміст

Костюм..	8
Гайтавер	26
Помин	53
Сніжка	74
Апрелюшка.	90
Родимки	110

КОСТЮМ

Спаковуючи сумки перед поїздкою до сина, Ніна враховувала кожен сантиметр. Вона носилась кімнатою і, бухаючись на підлогу та виблискуючи голими колінами з-під ситцевого халатика, спритно трамбувала два гігантських розчахнутих черева. В їхніх нетрях, поміж складених до купи продуктів, білизни, одягу та інших важливих речей, не гуляла дурно жодна найменша шпарка – доведеними до автоматизму рухами Ніна забивала її хоча б голими карамельками без передбачливо знятих обгортки. Склавши таким чином свою ношу, вона нарешті примірилася й лишилась задоволеною: обидва баули мали якраз ту напрацьовану вагу, на яку вона була ще здатна й за межею якої починалися непотрібні проблеми: визначивши граничний ліміт жіночого свого здоров'я, Ніна в останні кілька років уже не ризикувала.

– Там ще один пакет запарки на кухні. Ти в курсі? – спитала Віка, її донька, зазирнувши до кімнати. Довготелеса, по-слов'янськи щедро обдарована тілом, жовтою косою і густими щіточками русих брів, вона була зовсім не схожою на свою присадкувату й чорняву від природи матір; образ довершував півторарічний голопуцьок, що увивався у Віки на руках і нетерплячими рученятами намагався випорпати одну з грудей з-під матеріної футболки. «Дай!» – гнівно вимагав він і від надлишку емоцій гриз бавовняну перешкоду.

– Забула. Холера... – почухала коротко стрижену, фарбовану в рудавий колір потилицю Ніна й раптом просяяла, оголивши золоту шахівницю своїх коронок. – Зюбику запхнем. З поганої вівці хоч вовни... Тягни сюди.

– А ти в курсі, що він їв рагу? – знову поцікавилась Віка, принісши трикілограмовий пакет суміші, змеленої матір'ю з різних – задля більшої поживності – круп.

– Як ти знаєш?

– Рівень жиру на стінках казанка. Помітно ж, – презирливо пояснила Віка і легенько клацнула по носі сина, що тепер уже запустив руку їй за комір.

– Паразита кусок, – розсіяно, навіть байдуже сказала Ніна; близькість подорожі осаджувала всі її інші почуття.

Цього вечора вона допізна безцільно тинялась квартирою, раз у раз машинально перевіряла пакет із грішми й документами у приготованій сумці, включала телевізор і нічого в ньому не бачила, доки нарешті не вляглася, гостро відчуваючи зболеним від очікувань тілом кожную бганку хрусткої накрохмаленої білизни. Ліжко зазвичай було єдиною територією її особистого затишку, але сьогодні швидко налаштуватися на рятівний сон не виходило: спершу Віка зі своїм чоловіком порушували тишу необережним возюканням, від чого позбавлена звукоізоляційних функцій штора, яка умовно розмежувала кімнати, геть не захищала; ще за деякий час почулось недбале тицання ключа в замковій щілині, хруснули вхідні двері, й за уривчастою морзянкою кроків у коридорі Ніна досадливо впевнилась у завтрашніх своїх перспективах. Вона втретє перевірила настройки будильника та закопалась під ковдру з головою.

Прокинувшись наступного дня за кілька секунд до позначеного часу, Ніна обірвала перший такт «Жарту» Баха у виконанні свого старенького, але досі дієздатного мобільника та без зволікань підскочила за багатолітньою звичкою ранніх підйомів. Чиркнула сірником, поставила чайник на жовте кільце конфорки, швидко окупувала ванну. Втім, ніхто на неї й не претендував; за десять хвилин Ніна рішуче постукала у двері Зюбикової кімнати, мимоволі прикидаючи кілька варіантів розвитку подальших дій. Найприємнішим виявився

той, в якому вона, не достукавшись до похмільної свідомості попутника, вимушена була поїхати сама. Блискавично оцінивши всі переваги такої версії, Ніна миттю осіклась і завмерла, але ці запізнілі міри виявились зайвими: двері все-таки прочинились. Зюбик, повністю одягнений і зібраний, виринув з темного отвору так стрімко, наче стояв усю ніч напоготові, очікуючи на відмашку. «Ходім, чаю дам», – із помітним розчаруванням холодно скомандувала Ніна, й він, майже не похитнувшись, демонстративно знизав плечима у відповідь та потягнувся за нею.

На кухні Ніна виявила костюм. Загалом, це був досить пристойний екземпляр асфальтового кольору й універсально невиразного, а отже, позачасового фасону. Більше того, він був явно не ношений, але, висячи мішкуватою хламидою на кощавих Зюбикових плечах, костюм недоречно загострював контраст між своєю новизною та очевидною зношеністю власника... Зюбик роззирнувся навколо з таким виглядом, ніби він був тут уперше, й, жалюгідно посміхаючись, присів до столу та закурив. За загальними обрисами його зовнішності можна було вгадати двометрового здоровила з грубо витесаними природою крупними руками й ногами в минулому. Але в останні роки він так стрімко всох і зубожів тілом, що передовсім шкіра в нього безпомічно обвисла, створюючи тепер осоружне відчуття невідповідності: здавалося, мовби ця оболонка була колись створена за мірками іншої людини; костюм же тільки посилював цю невідв'язну думку.

Ніна хотіла було щось сказати, але затримала погляд на гострому виступі сірого кадика в обрамленні святкової сорочки і промовчала, хвилюючись від думки, що знайомі люди сьогодні побачать її з цим шарпаком, так відверто схожим на справжнього бомжа. Зюбик слухняно калатав ложкою, докурював сигарету й переводив каламутний погляд з Ніниної блузки на чашку й назад.

– До сина їду, – констатував задумливо.

Вона розійшлась з Толиком Зюбенком шість з половиною років тому після чергового скандалу. В тій сварці не було нічого більш надзвичайного, ніж у характерних для неї майже щоденних домашніх ситичках, але того разу саме ця крапля чомусь стала останньою

і все-таки переповнила наполовину порожню склянку їхньої сімі. Усвідомивши зненацька себе всю з голови до ніг – серед нічного березневого двору, в заношеній, не призначеній для сусідських очей сорочці, з по-зимовому неголеними пахвами, в капцях, повних піску, Ніна по-звірячому пронизливо закричала, кинулась на озброєного стамескою і блягуватого від горілки Зюбика, звалила його з ніг у калюжу й тоді нарешті внутрішньо поставила крапку.

Вже наступного дня вона ясно бачила своїм раціональним розумом, що крапок у кінці не розв'язуваного за визначенням завдання передбачається набагато більше, і, тим не менше, рішуче почала готувати документи.

Невдовзі вони розлучились, хоч де-факто вимушені були жити все-таки разом, умовно переполовинивши територію своєї крихітної двокімнатної квартири. Інших варіантів не знайшлося. Напівзогнила сільська хатинка матері за сто кілометрів від Києва не могла прийняти Ніну з двома дітьми. Зюбик – той про переїзд і не думав, резонно враховуючи своє повне право на законні дев'ять з половиною метрів. Поділивши неподільну жилплощу за зрозумілою логікою, Ніна лишилась в одній кімнаті з Вікою і молодшим сином Колькою.

Незалежність попервах обіцяла Толику Зюбенку незвідане небо в діамантах: після розлучення він помітно пожвавився, зі смаком, не ховаючись, запив і гостинно відкрив двері холостяцького барлогу для не бажаних раніше в домі своїх однодумців. Повна безкомпромісна свобода сп'яняла його. Правда, швидко проявилися й неприємні нововведення: норовлячи за інерцією то безневинно пообідати припасами хатнього супротивника, то скористатись позашлюбними відтепер обов'язками, він нашттовхнувся на нерозуміння. Десь за півроку нової комунальної дійсності Зюбик все-таки розгубився, страшенно занудьгував, почав хуліганити ще відвертіше.

Тепер Ніна холоднокровно дезінфікувала ванну після нескромних візитів дам його серця й іноді, дуже рідко – залежно від настрою – тихо ревла, притулившись до зміївки з вологими рушниками. Майже нічого не змінилось в її житті. Діти, як і раніше, тріпали нерви: Віка – абортми, Колька – хамськими витівками, що так нав'язливо нагадували знайомі моделі батькової зухвалості в

зародку. Сама Ніна тяжко гарувала, ледве зводячи кінці з кінцями вдвічі збіднілого сімейного бюджету, а по вихідних днях їздила до матері, яка так сильно здала після смерті чоловіка, що потребувала усебічного догляду. Перемивши тижневі еверести посуду, підлогу й материне тіло, виправши вручну білизну, забивши холодильник їжею й заговоривши болячки тридцяти соток картоплі, буряків та всякої дрібноти, Ніна верталась зі своєї панщини, зішкрібала мочалкою засмагу й пилюку та знову бралася до відмивання підлог, з тією лише відмінністю, що у будні вони були офісними. З усього виходило, що забрати матір до Києва не було ніякої можливості, особливо ж після того, як до мешканців Ніниної кімнати приєднався Вікин чоловік: серед претендентів на її серце знайшовся благородний, але неімущий, за всіма життєвими законами, лицар.

– Сучка ти, дура ти! – плакала Ніна безутішно кілька днів, довідавшись про цю щасливу новину, але потім, продихнувши образу, все-таки вгепала у весілля ті гроші, які відклала собі на нові зуби.

Незабаром у неї народився онук. Маленьке ліжечко якраз чудово помістилося в кутку біля шафи – там, де раніше стояла Кольчина розкладачка.

Що ж до Зюбика, він, тим часом, якраз припинив усі провокативні гостини у своїй кімнаті. Одного разу на заводі, де він працював токарем, трапилась виробнича неприємність: Толик тільки й побачив, як два його пальці шурхнули і впали до металевої стружки. Ця не така уже й катастрофічна для сильного чоловіка травма несподівано зіграла фатальну роль: в один момент Зюбик запив по-чорному і відтоді майже не зупинявся, різко перевівши буйні сплески своєї натури до русла сумирного гниття. За останній рік вони з Ніною не перемовилися жодним словом; він приходив додому лише пізно вночі, шелестів водою у вбиральні, неголосно шпортався на кухні, заварював чифір і зникав, як привид, у своїй кімнаті; Ніна не бачила його тижнями. І тут раптом Зюбик напросився їхати з нею. Вона не змогла відмовити, але картала себе, ще навіть не вийшовши з дому.

– Пішли вже, – сполоснувши чашки, сухо сказала Ніна.

На вулиці було ще зовсім темно. Досвітня сірятина тільки-тільки проявила обриси панельних багатоповерхівок і загострила й

без того напружені обличчя нечастих перехожих. Ніна добре знала такий час: уже давно вона прокидалась не пізніше четвертої-п'ятої ранку, від чого зустріла багато світанків у цьому місті. Всі вони були переважно однаковими. В останні ж кілька років Ніна помітно змінилась обличчям, немовби була сільською жінкою, яка в п'ятдесят майже завжди виглядає набагато старшою, й, легко вгадавши прості причини власних метаморфоз, ранків не любила.

Потрібно було дістатися на вокзал якомога швидше і забити маршрутку баулами. Вона завжди робила саме так: очікувала з півгодини на привокзальній площі, щоб бути першою, коли Віктор чи Сашко (залежно від зміни) вирулить на стоянку. Тоді Ніна стрімголов завантажувала багаж у кінець салону, запобігливо посміхаючись благодужному Сашку або ж тицяючи шоколадку похмурому Вікторові. Після цього вже можна було упхатися на своє сидіння, обм'якнути, розслабитись протягом п'яти годин дороги, подрімати...

Тепер вона майже бігла, зрівнюючи десять марно витрачених на купівлю Зюбикових сигарет хвилин із відпрацьованим планом. Винуватець сумирно волочився позаду, важко відсапуєчись і спльовуючи мутну слину на асфальт. «Більше! Ніколи!» – злостиво думала Ніна, нарощуючи темп і намагаючись відірватись від Зюбика. Щось давно забуте раптом колихнулось в її пам'яті: вона йде з батьком, але в той же час і без нього, силячись непомітно збільшити дистанцію між собою і темною батьковою холошею, щоби всі на вулиці подумали, ніби Ніна сама. Вона гордовито крокує вперед, вона прямує тільки туди, куди хоче! «Не балуйся», – каже батько і в одну лише мить все псує: люди більше не вірять їй, вони ясно бачать тепер, що, насправді, Ніна – *сопля зелена*.

– Щось ти дуже захекана сьогодні, – підморгнув Ніні благодужний Сашко, зацікавлено вивчаючи поглядом чорного від напруги Зюбика: той її все-таки наздогнав.

Вона густо, як замолоду, зашарілася і всілася на окреме сидіння під вікном.

– Туди сідай! – сказала Ніна Зюбику тонким голосом і невизначено махнула рукою, коли той був сунувся до неї. Він слухняно пересів на кілька рядів уперед, уместившись поруч з огрядною тіткою в бордових велюрових лосинах.

Їй стало раптом себе дуже шкода. Зовсім невчасно знову тенькнула десь у сонячному сплетінні вчорашня історія: перетрушуючи зранку холодильник на роботі – це входило до її обов'язків прибиральниці, – Ніна змушена була викинути величенький шмат зіпсованого вщент сиру, щиро дивуючись марнотратності офісних робітників. Після обіду їй зателефонували та поцікавились пропажею. Непорозуміння навдивовижу легко зійшло Ніні з рук, але їй було й дотепер неприємно: у голові ніяк не вкладалось, скільки коштував той гидючий на вигляд і запах французький сир, укритий чорною кількаметровою щетиною їстівної – як виявилось! – плісняви. Ніна перевела машинально ціну на м'ясо: вийшло три кіло свинини за один такий кусень: ні, в цьому було щось явно нездорове.

Вона схилила голову до плюшевої заплюженої фіраночки й виявила роздавлену муху біля своєї щоки. Тепер за вікном, де пробігало перед її очима ранішнє місто, над усім, що Ніна бачила, так чи інакше, домінував неприємний силует: автостоянка, свіжовимита вітрина піцерії, рекламний слоган на боку автобуса, перекошений кіоск із ремонту взуття – всі вони прозирали через силует сірого трупика з розтертими по склу крильцями... Вона згадала, як у молодості, коли Зюбик ще фотографував, він страшенно любив експериментувати з подібними ефектами. Знімав «Зенітом» Ніну, потім – до одуріння довго носився з іншими кадрами, а вдома зачинався у ванній і починав ворожити з відзнятим матеріалом. Іноді дозволяв їй бути присутньою при цьому. Тоді, в минулому житті, Ніні дуже подобалось сидіти на краєчку ванни, спостерігаючи за спритними рухами Зюбикових рук, котрі в червоному дурмані світла завжди набирали особливої відточеної пластики. Зюбик акуратно розрізав негативи й ніжно вмощував по кілька кадриків до збільшувача одночасно, нашаровуючи різні зображення до непередбачуваних результатів: от на знімку Ніна посміхається, а на її обличчі проступають обриси кленового листка; Ніна йде осіннім полем – важке небо над ним розкреслене симетричним візерунком таких чужорідних тут вікон багатопверхівки... Перші, ледь вгадувані контури майбутньої фотографії, що магічно намічались розмитими сірими лініями у проявнику, завжди хвилювали Ніну; вона часто плакала при цьому так, як бувало з нею під час перегляду якогось фільму. Зюбик, на-

впаки, цокав язиком від задоволення, сміявся... Той «Зеніт» Колька продав із власної ініціативи, коли вчився у шостому класі, й сильно отримав тоді по шиї...

На першій зупинці Ніна вийшла на вулицю розім'яти ноги. Вона трохи походила, роззирнулась, ліквідувала мушині рештки і повернулась на своє місце. Побачивши через вікно, як Зюбика понесло до пришлахової наливайки, Ніна повільно порахувала до двадцяти, перевівши погляд на волохату стелю темного мікроавтобусного нутра. Це не дуже їй допомогло: Толик за напрацьованою інерцією скористався також можливостями двох наступних привалів і все-таки довів свою справу до кінця. Перемовившись по телефону з Іваном кількома сухими фразами, Ніна боляче закусила губу від досади і приготувалась до виходу.

– Піонерлагерь, – загальмувавши, нагадав Сашко.

Двоє пасажирів великодушно допомогли витягти все її добро на узбіччя дороги. Водій востаннє невизначено зморгнув, і маршрутка поїхала.

Ніна стояла в чистому полі й бездумно дивилась то на порожній шлях, над яким жовто плавилось повітря, то на Зюбика, котрий безтурботно похропував біля її ніг. Розмірено скрекотали коники. У складках зім'ятого костюма мурахи почали прокладати свої стежки.

Хвилин за десять підїхав Іван. Ніна без зайвих церемоній розторсала Зюбика і запхала його до салону блаженської «Ауді». Тилистий, охайний водій гмукнув, але промовчав. Вона познайомилась з ним два роки тому й відтоді дуже цінувала цей контакт. Будучи місцевим, Іван завжди озивався на її виклик і підвозив Ніну до воріт за двадцять гривень. Ніна не торгувалась: проволочившись першого разу два кілометри з сумками, вона моментально стала досвідченою в організаційних питаннях такого роду.

– А пустять? – дозволив Іван собі єдиний коментар уже на місці, спостерігаючи за побудкою Зюбика й любовно погладжуючи свої спортивні штани.

– А то, – майже впевнено сказала Ніна і виявилась правою.

Їх і дійсно пропустили.

– Шмонаєм? – оживився тільки раз Зюбик, скинувши при про-

цедурі обшуку напівсвідомий погляд на чергового, який попросив його роззутися.

Ніна завмерла.

– Надо, – поважно роз'яснив зовсім молоденький міліціонер і порожевів вухами, докладно вивчаючи розношені Зюбикові черевики під устілками.

Колька, плечистий, кремезний, із несподівано огрубілими рисами дитячого обличчя, кинувся до них і згріб Зюбика, легко відірвавши його від землі.

– Батя! Батя! – кричав він і м'яв здоровенними лапами його плечі. – Бать, ну ти отошал! У тебе по ходу чьо, тубік? – заливався він сміхом і дивився закоханим поглядом на очманілого Зюбика.

А копія ж, подумала Ніна і заревла тільки тоді, коли тицьнулась у Кольку наосліп і почула слабкий запах хлопчачого поту.

– Мать, ну ти чьо! – загудів згори його голос.

– З днем народження, Колька, паразита ти кусок, – сказала вона, відірвавши від нього з силою мокро обличчя, і посміхнулась...

Залишивши Кольку із Зюбиком надворі, Ніна попрямувала до кімнати. Вона добре орієнтувалась на території тутешніх номерів для приїжджих, які орендували їх за фіксовану плату, неначе в готелі. Колись вони сильно вразили її своєю неочікувано буденною атмосферою, а тепер уже видавалися чимось дуже звичним і передбачуваним: зрештою, ці скромні апартаменти зі стандартними шпалерами й кількома одномісними аскетичними ліжками були єдиними в житті Ніни, де вона зупинялась без перебільшення регулярно. Відвідувати ув'язнених дозволяли раз на три місяці, й Ніна, незмінно користуючись кожною такою нагодою, була цього разу в колонії вшосте.

Вона розпакувала в кімнаті речі й діловито розвісила на стінах та бильцях ліжок ріденькі святкові прикраси, які напередодні позбирала на роботі з тим, щоб повернути їх до офісу в понеділок зранку. Потім, навантажившись продуктами, поспішила на кухню. Серед кількох пожилиць, що розмірено поралися біля плити, Ніна впізнала одну літню жінку й тепло з нею привіталася. Та стримано кивнула, зосереджено вибираючи шумівкою пельмені з каstrулі...

Того пам'ятного першого разу, коли Ніна приїхала сюди захмарена, напружена, гостро проживаючи кожну мить незнайомої реальності так, неначе опинилась в нескінченно задушливому сні, її найглибше вразило саме це. Нипаючи коридором, вона зазирнула на кухню й завмерла у дверях: там, сидючи за невеличким розкладним столиком, дві молоді жінки спритно ліпили вареники з картоплею і тихо співали. В їхньому домашньому, майже інтимному дійстві проступало щось несправжнє, трохи химерне навіть. Ті сухенькі жіночки, їхні налиті спокоєм обличчя, навіть рівнесенькі скрутки борошнистих вареникових бочків здалися Ніні тоді абсолютно неможливими... Поступово вона позбулась багатьох стереотипів стосовно зони. Наслухалась неправдоподібно правдивих і подібних одна на одну історій, перезнайомила з їхніми героями й родичами цих героїв нашого часу. Деяких з них вона зустрічала потім знову і знову, так, як вищезгадану жінку з шумівкою в жилавій маленькій руці. Ніна знала, до кого вона їздить, і щиро співчувала їй: з таким строком, як у її сина, можна було тільки сподіватись спокійної старості.

— Тьотя Ніна.

Поруч нечутно опинився Кеша, мружачись та оглядаючи відбивні й олів'є в банці з неприхованим зацікавленням.

Кеша був Кольчиним сімейником: у колонії, в умовах зрозумілого природного відбору, пацани збивались у маленькі групки й тримались у такий спосіб один за одного. Худючий, густо побитий рожевими прищами, цей стихійно утворений «родич» незмінно викликав у Ніни гостру жалість. До Кеші жодного разу ніхто не приїжджав. Він ніколи не нарікав на це, але й не пропускав Ніниних відвідин. Поводився при цьому завжди передбачувано: поважаючи Кольчине право на особистий час раювання, Кеша вичікував і незмінно з'являвся насамкінець його з Ніною обіду; довго віднікувався від запрошення, але все-таки заходив, потім — так само довго відмовлявся від гостинців, але згодом похапцем їв.

— Кеша, — привітно сказала Ніна, не відриваючись від свого заняття, — за півгодини щоб був у кімнаті без запізнення.

— Ви шнирю вже? — поцікавився він, фіксуючи поглядом процес намазування коржів вафельного тортика.

— Колька ще не зібрав.

Збір данини для шниря, тобто вибірною від органів місцевої влади зека з особливими уповноваженнями, був обов'язковим пунктом. З першого ж разу прийнявши до відома ці умовні правила, Ніна, не без осаду на серці, привозила продукти з розрахунком на такі заплановані обставини. В цілому ж заготівля провіанту для Кольки завжди перетворювалася для неї на програму, котру вона продумувала з бездоганною логікою. В єдиній місцевій крихтній крамничці, яку тримав начальник тюрми, не було майже нічого з потрібних їй складових, і тому Ніна озброювалась цілою купою напівфабрикатів і везла абсолютно все, включно з картоплею і хлібом. Більше того, виходило так, що кожні три місяці між поїздками вона працювала тепер лише на Кольку, відкладаючи гроші на дорогу та свято його живота. Але, щоразу спостерігаючи за цим святом, вона знала, що робитиме це й надалі: в колонії годували справді вбого...

Ніна швидко накрила стіл, і вони сіли. Колька, збуджений, розчервонілий, не соромлячись, набивав собі рота всім, що бачив, од-ночасно говорив та сміявся, прискаючи непрожованою їжею. Зюбик, навпаки, сидів похмурий, виснажений. Відтоді, як він сильно схуд, процес харчування давався йому туго: вимучивши півбутерброда зі шпротами, він криво посміхнувся і сховав тремтячі руки під стіл.

– Ну, мать, прямо в кров, – тим часом заковтнувши одним махом банку маринованих грибів, видихнув ошаліло Колька, відкинувся на розхитаному стільці й зі смаком закурив.

Ніна усміхнулась йому у відповідь. Вона нічого не їла, а тільки перебирала в руках низку святкових картонних ковпачків, про які зовсім забула на початку обіду.

Рипнули двері – з'явився Кеша. Він ритуально пом'явся на вході, але швидко здався і підсів до столу, спідлоба розглядаючи Зюбикове відсторонене обличчя. В його збитих до м'яса виправними роботами руках Ніна виявила зворушливу рамочку, майстерно вирізану з дерева.

– Це мені? – голосно заіржав Колька, явно знаючи відповідь.

– Нє, – Кеша індиферентно мотнув головою. – Тьоть Нін, передасте?

В деяких зеків гостро прорізались зумовлені нереалізованістю

багатьох енергій здібності. Окремі з них, за не відомими Ніні принципами, присікалися місцевими законами в зародку: так, наприклад, заборонялось малювання; і навіть паста в ручках, дозволених для передачі, була виключно чорного й синього кольорів, мовби зелений і червоний могли в тутешніх писцях розворушити якісь приховувані нахили. Ліплення з хлібу й різьба по дереву, натомість, вважались прийнятними. Кеша, котрий у минулому не тримав у руках нічого, окрім ложки, неочікувано виявив у собі такий хист і, вирізаючи напrawdę вартісні саморобки, щоразу просив Ніну їх декому передати.

— Звісно, передам, — бадьоро відповіла вона.

Кешина адресатка дарунків із зони вперто не приймала, а в останні рази взагалі почала кидати слухавку, миттєво реагуючи на Нінин голос. Тим не менше, Ніна чесно набирала її номер і так само чесно розставляла потім незатребувані дари на полицках своєї стінки.

— Ну, син, — підвівся навіщось Зюбик, обіпершись для впевненості на стіл нетвердою долонею, — з днем народження. Що я тобі бажаю? Здоров'я бажаю. Успіхів. — Він з явною напругою подумав ще трохи і завершально махнув рукою, виплеснувши трохи соку зі свого стаканчика. — І нехай всі твої мрії збуваються.

Ніна підняла очі до стелі й повільно порахувала до п'яти.

— Як пройдеш дві треті строку, можна починать мріяти, — багатозначно сказав Кеша, посмоктуючи голубець.

Йому залишалось чотири роки. Кольці — три.

— Да, бать, — серйозно додав Колька.

Несподівано прорізалась виттям сирена: настав час перевірки.

— По ходу і торта не поїли, — прокоментував Колька, зло розтер недопалок і поспішив за Кешею, який без зволікань подався до дверей. Коридором загупали чийсь швидкі кроки і стихли. Потім — ще одні, і ще...

Щойно всі кроки скінчились, як Ніна усвідомила, як же вона втомилась. Не було й дванадцятої години, а їй здавалося, що вже давно мав би настати вечір цього пластиліново деформованого дня, до якого вона ретельно готувалась останні місяці. Так було завжди. Все життя. В дитинстві то були свята. Очікування власного дня народ-

ження починалось рівно з наступного ранку після його завершення і складалось у довжелезні закіптявілі нуддю тижні, котрі тільки зрідка прорізались чудодійними спалахами Нового року, Восьмого березня, жовтневих... І вже тоді, коли чекати більше було несила, коли окремі часові зарубки на тілі року так безнадійно злипались в суцільну осінню порожняву, одного ранку наступав цей день. Він починався з батька, сонного, у сімейках і майці, що височів біля її ліжка і урочисто вручав Ніні теплу одежину чи іншу корисну річ, яку все одно довелось би купувати їй на зиму; мати пекла пироги, різала вінегрет, ліпила пельмені; ввечері гості пили горілку; потім Ніну вкладали спати – і свято закінчувалось.

А коли вона виросла, було її весілля, якого Ніна чекала не менш, ніж п'ятнадцять років, з того дня, як мати дозволила їй пошити ляльці фату зі старої фіранки й розбурхала той загальножіночий потяг до прекрасного, що зазвичай проявляє себе якраз у вузькому розрізі власного заміжжя. Звідтоді, у свою чергу, минуло більше тридцяти років, а все, що Ніна пам'ятала з найщасливішого дня своєї біографії, так це безсонну ніч із гострими шишечками бігудей у потилиці, розтерті до кривавої юшки ноги в нових лакових босоніжках і свекруху, яка безкінечно перераховувала розетки з підсохлими салатами на святкових столах... Був у неї також інший особливий день народження, довжиною у тридцять вісім запаморочливих годин: тоді з'явилась Віка. І ще траплялись, звісно, якісь неординарні дні, яких вона чекала кожного разу по-справжньому довго. От тільки згодом у пам'яті ясніше закарбовувалось чомусь переважно їхнє очікування...

Зюбик обережно розім'яв затерплі руки й розкуриив Кольчин недопалок, перебивши Ніні хід її думок. Вона дещо презирливо підсунула йому повну пачку сигарет, але Толик відмовився категоричним жестом і пересів до вікна. Йому було явно зле. Ніна зісковзнула поглядом із сухої напруженої потилиці та знову переключилась на іншу думку... Колька. Вона не могла вирішити для себе, що її стурбувало в ньому, але саме так, як буває достатньо одного випадкового руху, щоб сковирнути дозрілу болячку з огидним гноєм, так сьогодні необережним словом (інтонацією? усміхом?) Колька зачепив те, про що Ніна воліла б найменше думати, розкреслюючи кожен свій рік на рівновеликі квартали сподівання цих зустрічей. Він все

сприймає як належне, нарешті вирішила вона, зараз же відчувши той м'ятний холодок у шлунку, який лише зрідка просочувався їдким усвідомленням, що годі собі брехати. Ніна спохмурніла, згорбилась; холодок, натомість, хутко розростався. Оглушлива бруднувата правда навалилась на неї, ставши правдою в ту саму мить, як Ніна її для себе окреслила. Тепер було дуже неприємно. Вона трохи покрутила цю думку з різних боків, особливо уважно вивчаючи її в перспективі, а тоді, обмерши від несподівано блюзнірського, але явно годящого для такого моменту імпульсу, вся виструнчилась і з кам'яним виразом обличчя відрізала собі великий шмат недоторканого ще торта. Сухо ковтнула вафельно-згущенкову масу – десь у глибині черева загурчала її наївна помста. «Піонерлагерь... Буде тобі піонерлагерь», – подумала вона. Звівши очі, Ніна зустрілась поглядом із Зюбиком: той дивився на неї, силкуючись розтягнути губи в невиразній гримасі, дуже схожій на посмішку. Ніна було розсердилась, але передумала й реготнула у відповідь.

– Хочеш торта? – запропонувала навіть.

Зюбик похитав головою і знову втупився у вікно.

Повернулись хлопці; свято – з безкінечними під'іданнями й тугими розмовами – продовжилось.

Нарешті весь цей несправжній день минув, як і належить будь-яким довгоочікуваним дням. Уже вночі, вичистивши авгієві стайні святкового застілля, Ніна повернулась до кімнати. Колька і Зюбик хропли в унісон, але кожен у своїй тональності. Зачепив погляд акуратно складений костюм на стільці біля Зюбикового ліжка: все-таки він дуже дратував її. Ніна тихо вляглася й, незважаючи на недосипання і страшенну втому, довго не могла заснути: надто давно їй не доводилось робити цього в такій компанії.

Зранку вона, навпаки, прокинулась першою. Зібрала речі, познімала прикраси, склала їх обережно до сумки, підняла Зюбика.

– Колюнька, – присіла Ніна на ліжко до Кольки й лагідно потріпала його по голові, – давай, прокидайся. Будем їхать вже.

Поснідали майже мовчки: невиспаний похмурий Колька традиційно ображався, що вони їдуть так рано, хоч і знав достеменно специфічні особливості розкладу маршруток на Київ.

Неприємно здивував Іван: коли Ніна зателефонувала йому, щоб нагадати про звичну домовленість, той, сильно вибачаючись, повідомив, що мусив поїхати у сімейній справі. Тепер Ніна нервувала й підганяла Зюбика: вони мали сильно пришвидшитись, щоби встигнути вчасно дістатися до траси. Але, дивна річ, уже при остаточному прощанні, відійшовши з не до кінця зрозумілої їй самій делікатності від Кольки із Зюбиком на кілька метрів убік, Ніна раптом відчула, мовби її нарешті знеструмили, й на зміну нервовій гарячці прийшов повний незворушний спокій. Вона почекала ще трохи, зовсім обм'якла, міцно обійняла й поцілувала сина, несподівано для себе показала йому кулака точно так, як колись робив Зюбик, грізно запитуючи маленького Кольку: «Чим пахне?», і пішла на вихід, відчуваючи сильне полегшення. Починаючи з ранку наступного дня, можна було готуватись до чергової подорожі.

Вони довго йшли посеред згуслого в гарячому липні поля. Квіти на узбочинах здебільшого відцвіли й погоріли: зрілі китиці звіробоею вкрились іржею, згорнулись поодинокі ромашки, полиняв цикорій. Густо пахло підсушеним на сонці сіном. Посеред нього, зовсім не боячись близькості подорожніх, завмер в азартному полюванні лелека. Звідусіль дзижчала комашня, переплітаючись хвилями якогось особливо натуженого виску, й навіть не вірилось, що зовсім незабаром, коли трави остаточно вижовкнуть до сухої бездушної мертвечини, той пронизливий скрекіт набере ще вищих, іще фатальніших нот цієї лугової симфонії.

— Нін, я до матері сьогодні поїду, — сказав раптом Зюбик.

Його мати, що доживала віку на глухому хуторі Житомирщини, не знала такого щастя років із п'ять точно.

— Поїдь.

Над дорогою дуже низько спікірувала ластівка і прошигнула прямо біля їхніх ніг. А це ж він прощається з усіма, зненацька усвідомила Ніна і скосила на Зюбика погляд. Він ішов спокійний, хоч і сильно змучений, машинально пожевуючи сигарету сірими губами. Чомусь Ніні захотілось від нього відстати, і вона схилилась перев'язати неіснуючі шнурівки. Толик не зупинився, здається, не помітивши її відсутності. Він повільно віддалявся, поступово пере-

творюючись на темну постать, а Ніна стояла, дивилась йому в спину й марно силкувалась зрушити з місця, наче хтось залив їй ноги грузьким бетоном.

В якийсь момент, коли Зюбик уже відійшов на серйозну відстань, їй раптом привиділося, що посеред жовто-зеленого різнотрав'я йде костюм приємного асфальтового кольору... Колись дуже давно вони разом купили його в ЦУМі, після чого він надягнувся разів зо два – на їхнє весілля й хрестини якоїсь родички. І от тепер костюм, що так незаслужено виріс за ці роки зі свого господаря, повільно брів полем сам-один, і ніякого Зюбика в ньому, здавалось, уже не було.

– Толя! – гукнула нарешті Ніна пересохлим горлом. Він оглянувся, почекав її.

Решту шляху вони пройшли мовчки. Дочекалися похмурого Віктора, дістались до обіду в Києва.

– Ну, пока, – недоречно сказала Ніна, провівши Толика привокзальною площею до житомирської маршрутки.

Зюбик стримано кивнув, і вона пішла на трамвай.

Чорна спека давила їй у напівпритомну потилицю і змочку спину, коли Ніна зрештою ввалилася до себе додому. Стягнула шльопанці, доповзла до душу. Потім довго ходила незвично порожньою квартирою: всі домашні кудись розбіглися, не лишивши навіть записки; це її дуже влаштовувало. Накотитивши собі швидкої кави, Ніна зручно всілася у кріслі й набрала телефонний номер – там ніхто не відповідав. «Нас нет дома. Оставьте...» – сказав автовідповідач ламким дівочим голосом. Вона поставила Кешину рамочку на книжкову полицю, а тоді довго й бездумно дивилася в цей зяючий прямокутник, у глибині якого проглядали корінці з дитинства не читаних книг.

Допивши каву, Ніна машинально підвелася помити чашку. В коридорі, проходячи повз двері Зюбикової території, вона зупинилась і, трохи повагавшись, їх прочинила. За останні шість років Ніна зайшла сюди вперше. Ця кімната її по-справжньому вразила тепер, і вона довго ревла, сидячи на краєчку ліжка й міцно обхопивши свою чашку двома долонями...

Віка з сином повернулися з прогулянки більше мертвими, ніж живими. Вся ця затія з культпоходом до зоопарку тепер уже здавалася ідіотською, й, витягши з останніх сил до квартири заплакану, зварену у власному соку дитину й гарячий візочок, Віка переможно обм'якла і злиплася з паруючим дерматином вхідних дверей. Треба було ще подолати кілька метрів розкочегареної сауни власної квартири до рятівного джерела водопровідного крана з приємною блакитною позначкою. Дарма, що й з нього текла тепла вода...

Раптом Віка боковим зором усвідомила прочинені двері батькової кімнати. Вона одразу напружилась, внутрішньо підібралась і, підхопивши хлопчика, повільно підійшла та мимоволі зазирнула всередину. Там їй відкрилась найменш передбачувана картина: на підвіконні, оточивши себе мисками з водою і жмутом шмаття та газет, стояла мати і зосереджено драїла вікна. Коричневі патьоки стікали донизу, прокладаючи собі стьожки поміж нашарованого роками бруду. Шибки ахали й повискували під сильними Нініними руками.

Віка деякий час спостерігала за процесом і вже навіть відкрила рот, збираючись щось сказати матері, але потім передумала, подивилась на неї мовчки ще трохи і тихенько пішла туди, куди планувала.

Гайтавер

1

– Са-а-ашка, а ну чеши сюда!

Сашка зупинилася й завмерла, міцно стискаючи сумку.

– Сюда, сказала! – знову закричала Люба, перехилившись над бильцями, й Сашка зі свого місця побачила, як зателіпалися її великі груди у вузькому прольоті підїзду.

– Шо?

– Сюда піднялась бистро! – багатозначно стишила голос Люба. Вона нетерпляче човгала голими ногами в гумових шльопанцях, наче вагалась, чи спускатись їй тепер донизу, чи поберегти репутацію в очах цієї малолітки. Ще зовсім недавно Люба поводитилась набагато скромніше: в будинку про неї знали хіба те, що вона працює консультантом у магазині косметики й невтомно клопочеться вибором кандидата на роль свого чоловіка. Люба росила довгі дорослі нігті, окультурювала їх французьким манікюром і, якнайвигідніше запакувавши всі свої випуклості у клепану стразами джинсу, щоп'ятниці та щосуботи прицільно виходила на клубний промисел. Півроку тому вона нарешті виходила собі мужичка з незначним СТО й виразною попкою на підборідді, вийшла заміж, помітно погрубшала і розправила залежалі крила, від чого в підїзді зразу стало ще тісніше.

– Вже побіжала, – похмуро сказала Сашка, і не думаючи зрушити зі своєї сходинки.

– Значить так! Передай бабкє, що як я найду ще раз яке-то гівно під ковриком, то нагодую їм вас обох, поняла? Буде в мене кров'ю срать твоя бабка, як не успокоїться!

Сашка вийшла з під'їзду, і ще одне Любине «по-оняла?!» востанє вдарило їй у спину. Надворі було вітряно: подих вулиці після летаргійного сну зими збуджено лоскотав щоки, шелестів курткою і ніс запахи свіжої фарби та смаженої риби з чийогось вікна. На зупинці вона довго чекала тролейбуса, колупаючи пальцем оголошення на кіоску. Бляклі папірці пропонували записатися на йогу, виграти тисячу гривень, продати волосся, але Сашка машинально прошкрябувала нігтем манливі цифри, бо не вірила жодним супер-пропозиціям і ніякого особливого волосся в неї не було. Що вона мала натомість, так це достоту специфічні комплекцію і зріст, через які два роки тому отримала черговий ярлик прізвиська з незмінною липучкою шкільного розголосу. Значення слова «гайтавер»¹ їй було досі невідоме, але Сашка ні на що приємне не розраховувала, інтуїтивно відчуваючи в цьому залізобетонному слові логічне продовження «свинини» та «клуба-желе» (так її раніше називали у класі). Хоча вона не була товстою – скоріше, просто дуже великою. Відповідно ж до таких природних габаритів, у Сашки вимахало все: плечі, стегна, руки, ноги, особливо ноги... Сорок третій розмір жіночого взуття виявився абсолютно неординарним явищем, про що не втомлювались її сповіщати з помітним професійним захватом продавці. Втім, у власній інакшості Сашка не знаходила для себе ніяких переваг, тяжко гнітилася нею і в глибині душі побоювалась, що може вирости ще більше.

Підїхала напівпорожня «сімка», й Сашка вместилася біля вікна, просканувавши спершу швидким поглядом усіх інших пасажирів. Парочка сіруватих дідусів, тітка з кравчучкою та молода жінка з дитиною на руках не викликали ніяких підозр; вона добре знала, кого треба побоюватись. Кілька разів Сашка попадалася, не зреагувавши

---

¹ Гайтавер (дослівно з англ. high tower – висока башта) – прізвисько одного з персонажів, височезного чорношкірого доброзичливого копа, із багатосерійного американського фільму «Поліцейська академія», ще донедавна дуже популярного серед наших глядачів.

вчасно на цей особливий погляд – прижмур розумного хижака, що ховає пазурі в кишенях власної шкірянки і з підкресленою байдужістю, наче дрімаючи, обережно вистежує свою жертву, щоби вишкіритися до неї поганими зубами рівно за хвилину до того, як відкриваються двері тролейбуса; першого разу в Сашки відібрали таким чином двадцять щойно вторгованих гривень, вдруге, не виявивши в неї навіть дріб'язку, двоє контролерів швидко облапали її прямо на зупинці та відпустили. Відтоді вона ніколи більше не помилялася, з блискавичною швидкістю встигаючи визначити власні можливості в межах будь-якого замкненого простору та придбати квиток або випорснути в разі явної небезпеки... Вона проїхала кілька зупинок, роздивляючись вологі протавки асфальту під брудною вівсянкою остатнього снігу, і вийшла на кінцевій, біля ринка.

На її улюбленому місці, навпроти кіоску, в якому продавались пельмені, синюваті млинці та сирники з темними пипками родзинок, вместились хирлява бабулька з редькою й аджикою в мурзатих банках. Сашка подумки вилаялась і почала розкладатися за кілька кроків від неї. Майже завжди вона мусила стояти де прийдеться, бо, на відміну від своїх сусідок, починала працювати лише по обіді, тобто одразу після того, як верталась зі школи. Сашка постелила собі картонку під ноги, розклала маленький стільчик і розгорнула ширше сумку, тицьнувши завершальним жестом стаканчик до її розчахнутого чорного нутра.

– Жінчина, по чьом? – одразу нахилилась тітка в довгій шубі й виблиснула золотом на спритних пальцях, які вже порпались в Сашчиному насінні.

– П'ятдесят, – відзначила миттєвий почин Сашка.

Тітка замислено розгризла кілька зернят, кинула решту собі в кишеню, повільно розігнулась та пішла далі, вихляючи багатим хустряним задом. «Шаровичка довбана», – подумала Сашка. В якості свого товару вона не сумнівалась: відточивши щоденною практикою майстерність, бабця смажила бездоганне насіння, ніколи не помиляючись у власних діях, як досвідчений сапер. Але за останні чотири роки Сашка встигла вивчити характер натовпу з усіма його щупальцями, що раз у раз норавлили пригоститися її товаром задурно. Майже кожного дня по буднях Сашка приторговувала біля

цього стихійного базарчика насінням, а по п'ятницях і вихідних днях їздила до центру, де стояла в «Трубі» і продавала солодкі льодяники на паличках, продукування яких її бабця вимудрувала півроку тому. Незважаючи на всі очевидні відмінності місця дії, і тут, і там Сашка проходила школу боротьби за свій квадратний метр під сонцем чи тьмяною лампочкою в переході; неминуча гризня з сусідами, біганина від далекозорих органів влади й прохальних човників їхніх долонь, спілкування з покупцями та інші подібні премудрості вже давно навчили її не лише абетки, а й вищої математики самодіяльної торгівлі.

«Ви ж її загорніть у товсту тряпочку, бо коли останнього разу я робила собі компрес, то такі булдири були... Ця редька зла, як сатана!» – нахвалювала за три кроки від неї хирлява бабулька свій товар. Сашка кинула трохи насіння своїм вічним канюкам – горобцям, дістала газету з сумки й почала скручувати паперові кульочки.

– Фігасє, Гайтавер. Ну, і по чому сємкі?

Сашка напружилась, повільно підняла очі. Над нею стояв її однокласник і роздивлявся вміст торби з очевидною насмішкою, яку демонстративно вип'ячував усіма ресурсами своєї небагатої міміки. Коли Сашка ще тільки починала торгувати, то подеколи відчувала себе музейним експонатом: однокласники ходили на ринок, як на екскурсію, – подивитись на неї, і найкращим варіантом таких культпоходів були ті, коли екскурсанти робили це мовчки. Поступово вона звикла до різноманітних зустрічей на цій території, яку резонно вважала своєю, але й досі відчуття жовчно-гіркуватої нудоти підіймалось у неї в такі моменти аж під зуби.

– Ну, ти царьок, – посміхнувся ще ширше однокласник і, чвиркнувши крізь зуби, потягнувся за насінням. – Наторгашиш собі на свинячі шмотки.

Сашчине обличчя задерев'яніло кожним найменшим мускулом. «Щоб ти здох, щоб ти здох, щоб ти здох», – монотонно завела вона подумки внутрішній механізм своєї ненависті, силкуючись перевести погляд із пірнаючої до сумки руки на щось інше. Але такі, як цей її однокласник, чомусь ніколи не здихали; вони спльовували крізь зуби, носили фірмові кросівки, користувались мобільниками та плєєрами останніх моделей, їздили з батьками до Туреччини

на новорічні свята, нагулювали собі там тонкий жирок і здоровий рум'янець та ніколи не здихали.

— Діма, — почувся десь згори нетерплячий жіночий голос, і безсмертний божок місцевої збірки скинувся до немолодої пещеної жінки. Вона сунула йому в руки пакети з овочами й бурою яловичиною та, мигцем глянувши на Сашчину сумку, незадоволено звела свої тонкі брови.

— Я втомилася лікувати твої зуби, — холодно сказала жінка, пішла вперед, і однокласник поспішив за нею, жодного разу не озирнувшись на Сашку.

«...Поріжте її пелюстками, посоліть трохи, а коли впісяється, заправте олією. Салат просто божественний!» — розпиналась говірка сусідка тим часом перед наступною хазяєчкою, яка довго й настирливо перемацувала її чорну редьку, а потім купила пучок петрушки в іншій торговки та змішалася з натовпом.

Вже вечоріло, й люди все більше згущались навколо базарного п'ятачка. Переважно то були жінки, які після роботи приречено завертали сюди за відвічною інерцією добування. Вони вдумливо куштували квашену капусту з пластикових контейнерів, перенюхували балик і сир, втомлено торгувались, перебирали у відкритих коробках синтетичну білизну, і поступово їхні пакети та сумки розбухали до непідйомного стану. Втім, треновані багаторічною важкою атлетикою домашнього господарства жінки вперто піднімали їх і тягли, мигтіли окремими фрагментами своїх напружених тіл і впольованій здобичі перед Сашчиними очима. Такі атлетки були її найрідшими клієнтками, адже зазвичай вони закуповували сире насіння кілограмами і смажили його самостійно — так було вигідніше. Сашка нудилась і невизначено позирала на перехожих, а її блукаючий погляд знову й знову затинався на власних «свинячих» чоботях. Бабця купила їй ці чуні — інакше їх не можна було назвати — за сорок гривень на гуртовому ринку минулої осені та довго ще виїдала мозок чайною ложечкою, відверто натякаючи на власну непомірну щедрість. Таких чобіт, дешевеньких, неоковирних, як ото носять сільські тітки, у школі не мав ніхто — навіть її однокласники з найбільш багатих сімей, навіть ті, чий батьки пропивали та виносили з дому все, включно зі зношеними реїтузами своїх дружин, такого

не носили. А Сашка носила, Сашка й не таке носила. Лише рік тому вона остаточно переросла свою бабцю в усіх вимірах, і тому більше фізично не могла доношувати одяг та взуття її далекої молодості.

– Сашкя, кушать хочіш? – схилився над нею Фаррух. Сашка кивнула й почала складатися: торгівля сьогодні для неї закінчилась.

– Кушай карашо, – заусміхався її годувальник трохи пізніше, спритно згортаючи таке явне підтвердження своєї прихильності, що капуста разом з курятиною чвакнули з усіх щілин шаурми, щойно вона взяла її в руки.

Ще донедавна особливі мотиви цього ґречного таджика із кругленьким черевцем і маленькими вологими очіцями здавались їй незрозумілими, але якось один із чергових аукціонів його нечуваної щедрості розоставив все на свої місця.

– Сашкя, сколька тібе лет? Дівятна-ацать? Два-ацать? – спитав тоді Фаррух, натужно підморгуючи.

– Чотирнадцять, – чесно відповіла Сашка, вгризаючись у вологий лаваш.

– Ма-а-ала, – не зміг приховати свого розчарування таджик.

Відтоді, за звичкою, а, можливо, з інших невідомих причин, він продовжував підгодовувати Сашку, але іноді, винувато посміхаючись, все-таки нагадував їй про зовсім несуттєві захоочення своїх благородних жестів. Сашка зітхала й дозволяла йому помацати себе за груди у притемку маленького кіоску з терпким духом жирного змученого м'яса і корейської моркви. «Сашкя, расті би-стрєє, да?» – примовляв при цьому Фаррух і густо постогнував від задоволення.

2

Її бабці було майже вісімдесят років. Маленька й висохла, схожа на зморшкуватий грибок, вона, тим не менше, досить бадьоро шурувала в межах власної квартири, виходячи назовні тільки з дуже важливих для себе причин. Скільки Сашка її пам'ятала, бабця завжди переймалась двома речами: власним похороном і громадянськими війнами з найближчими сусідами; і те, й інше тривожило її однаково глибоко та потребувало повної віддачі останніх старечих

сил. Понад сорок років свого життя бабця присвятила роботі на макаронній фабриці, і це певним чином позначилось на її життєвій філософії. Знаючи, наскільки ретельно й точно налагоджений процес проходження тіста через всі етапи обробки перед тим, як потрапити до сушарок і вийти звідти готовим до вжитку продуктом, останні роки п'ятнадцять бабця так само детально готувала своє тлінне тіло до зустрічі з раєм. Вона підчитувала Біблію, доводила застарілі битви з ворогами до кульмінаційних масштабів і купувала собі час від часу надзвичайно ошатні труси й панчохи, які складала до спеціально відведеної шухлядки. Але шість років тому єдина донька підкинула їй свиню, несподівано померши у свої сорок чотири від раку шлунку. Свинею виявилась восьмирічна Сашка: ця доволі пізня дитина, зачата колись від довгої туги дорослої і не дуже щасливої жінки та безкорисливої допомоги випадкового незнайомця, звалилась бабці, як торішній сніг на голову. «Останнє випробовування перед вратами рая», – вирішила вона після тривалих вагань та залишила дівчинку в себе.

Перші два роки Сашка мовчала. Вона ходила вправно до школи, їла, спала, слухалась бабцю, роблячи все точно так, як та їй наказувала, але при цьому не вимовляла вдома ні звуку. «Сашка, не дрочи мене, – злилась бабця, – чи тобі язик відсох? От ремня дам!» Але онука дивилась на неї великими круглими очима й покірно чекала езекуції. Бабця виразно лялалась і лишала її у спокої на довгі місяці, лише зрідка повертаючись до неминучих виховних бесід.

Тим часом, Сашка хоч мовчала, але стрімко росла, і це так само дратувало бабцю й зовсім не входило до її фінансових планів. Уже давно вона виробила звичку не тринькати дурно гроші й акуратно складала кожну копійку до особливої коробочки, яку зберігала під заповітною білизною. Щоразу, відкриваючи схованку для планового поповнення, бабця любовно перебирала купюри коричневими сухими пальцями й довго мріяла про те, який пишний похорон собі влаштує, коли прийде час. Але тепер всю її пенсію пожирали якісь безглузді витрати на Сашчине ганчір'я. «Так, Сашка, – одного дня сказала бабця, перебираючи в голові всі можливі комбінації, – будем гроші робить. А то я з тобою і вмерти по-людськи не встигну». «Добре», – погодилась Сашка, і це було перше, що вона сказала

вдома за останні два роки. Так почався їхній маленький бізнес із продажу тієї продукції, до виробництва якої бабця відчувала найбільший хист. Нарешті на цьому тлі вони знайшли щось на зразок спільної мови, й хоча бабця досі купувала їй необхідні речі так, наче відривала кожну гривню від себе разом із шкірою, Сашка все більше інтуїтивно відчувала, як поступово вони стають рівноправними партнерами. Такі стосунки, зрештою, їй здавалися єдиною можливим розвитком подій, хоча й тепер, у свої чотирнадцять, вона ще інколи отримувала від компаньйонки по шиї за дрібні недоліки й промахи.

Повертаючись же до чвар із сусідами, то справедливості заради треба відзначити, що не одна бабця вирізнялась особливо жорсткими воєнними діями. Весь їхній підїзд кишив давніми та свіжими образами й помстами, через що здобув особливої чорної слави в межах мікрорайону. Ніде не поїли одне одного мертвою водою на поминках, не підкладали всяких магічних скруток з волосся та нігтів супротивників, не забивали гвіздків по кутах і просто не обливали двері сусіда котячою сечею так завзято, як у цьому підїзді. Попри будь-яку матеріалістичну логіку чи простий здоровий глузд, ті чи інші закономірності, на жаль, давали свої моторошні плоди. Не минуло й півроку, щоби в кожній закритій клітці серед двох десятків інших квартир не сталось якогось лиха: люди вішались, допивались до білої гарячки, викидали недоношених дітей, знаходили в себе невиліковні хвороби і з новою люттю нападали на своїх кривдників, заповнюючи власні кармічні ємності тепер уже по вінця. Вкрай чорнорота і вразлива Сашчина бабця завжди знаходилась в центрі всіх подій такого роду: вона постійно готувала смердюче зілля, діставала десь бичачі серця, не гидувала вибирати з сусідського сміття потрібні їй артефакти і безперестанно сипала прокльонами вперемішку з молитвами.

Коли Сашка повернулась додому, бабця варила льодяники, готуючись до прийдешніх вихідних. Вона важко човгала ногами між столом і плитою, вимішувала цукрову воду з яскравими барвниками, варила все те в каструльці і, неодмінно плюнувши на завершення до готової рідини, розливала її до формочок у вигляді півників та зайчиків. Сашка досі не знала, чому бабця надає перевагу саме такому рецепту: чи для того, щоб Сашка не їла льодяників, замість

продавати, чи для того, аби висловити у свій виразний спосіб ставлення до покупців «їрунди», як презирливо називала бабця власний продукт.

– Якщо голодна, налий собі капусти, – похмуро сказала вона, помішуючи кольорове вариво довгою дерев'яною ложкою.

Сашка байдужо зазирнула до великої каструляки з борщем і сіла на табуретку.

– Бабо, – почала вона з багатозначною інтонацією, – я тут съодні Любу зустріла...

– Ну? – насторожилась бабця і завмерла з піднятою ложкою в руці.

– Бабо, нащо ви їй знову підкладаєте всяке під килимок?

– Тобі що з цього?

– Мені-то нічого... А от ви скоро будете кров'ю срати. Це вам Люба просила передать.

– От м...нда вшива! – сплеснула бабця руками, і червонястий сироп ляпнув кількома цятками на плиту та брудну підлогу. – Та я ж їй руки-ноги повикручую на хрін!

– Бабо, ви б поберегли себе, – сказала Сашка, викладаючи на кухонний стіл уторговані за насіння гроші.

– А ти, гамно малолітнє, не вчи мене! – верескнула бабця і аж затрусилася від злості. – Закрийся, поки я тебе кормлю!

Сашка мовчки підхопила щойно зняту куртку і пішла надвір.

3

Її найкраща і єдина подруга жила разом з мамою за кілька кварталів від Сашчиного будинку. Марина навчалась в іншій школі, була старшою від неї на рік, але якось доля звела їх неочікувано і, як тепер було ясно, абсолютно неминуче. Це сталось одного літнього вечора, коли Сашка була вимушена сидіти цілу годину під своїм підїздом і чекати бабцю з ключами, тихцем спостерігаючи за сусідською пацанвою в альтанці метрів за десять від себе. Пацани її, щоправда, цього разу не зачіпали, різались в покер і були зайняті виключно собою та єдиною дівчиною в їхній компанії, яка, замість грати в карти, качалась на гойдалці і ліниво посьорбувала слабо-

алкоголку з яскравої пляшечки. Дівчина була на вигляд Сашчиною ровесницею, але, на відміну від неї, поводила себе дуже впевнено у таких запропонованих дворових обставинах; це було очевидно, незважаючи навіть на те, що вона переважно мовчала. Найголовніше ж, що кілограмів сорок п'ять її маленького засмаглого тіла настільки органічно рухались, повертались, підкурювали сигарету за сигаретою та почувались доречно у своїх крихітних шортах і короткому топіку, що Сашка, як заморожена, слідкувала зі свого незмінного посту за кожним рухом цієї дівчини.

І от тоді-то з-за рогу будинку вигулькнула Люша, пританцьовуючи й роблячи невеличкі паузи через кожні кілька кроків. Ця душевнохвора або юродива, як казали баби в їхньому дворі, завжди незмінно привертала до себе увагу. Вона була ще зовсім молодою жінкою з тонкою постаттю і довгим світлим волоссям, але страшна хвороба спотворила її колись незмінною кривуватою гримаскою, в якій застигли та перемішалися одразу всі потенційні реакції, від чого звичайній людині неможливо було довго дивитися на Люшу без складного єднання співчуття й відрази. Жила вона зі своєю старенькою мамою в сусідньому будинку і, оскільки згідно з довідкою, не становила ніякої небезпеки для оточуючих, то з ранку до вечора безперешкодно тинялась дворами, щось собі бубоніла, тихенько танцювала й ніколи не чіплялась до перехожих. «Люша!» – лише радісно скрикувала вона час від часу і гладила себе по голові.

Тепер, не полишаючи свого танцю, вона все ближче й ближче підходила до епіцентру нинішніх дворових подій, то зупиняючись на мить, щоб себе погладити, то знову відновлюючи хід. За кілька метрів від альтанки Люша, явно почувавши глядацьку увагу, захихикала і зробила якесь особливо вигадливе баляринське па, аж раптом з-під її сукні прямо на асфальт випало щось настільки інтимне для кожної жінки, що Сашка відчула, як кров миттю вдарила їй в обличчя. Всі завмерли, але вже за мить альтанка вибухнула рего-том. «А-га-га, Люша, заткні те-єць», – закричав їй хтось з пацанів, і всі загоготали ще більше. «Люша!» – засміялась вона й почала радісно гладити себе по голові та пританцьовувати на місці. Сашка спробувала підхихикнути загальному ґвалту, але власний голос видався їй тонким і неприродним та моментально застряг у сухому

розпаленілому горлі. І тут дівчина, котра на якісь секунди випала з поля Сашчиної уваги, підхопилася з гойдалки й кинула з усіх сил напівпорожньою пляшкою прямо в найближче до себе регочуче обличчя. Вона промазала буквально на кілька сантиметрів. «Хавальник закрий!» – так голосно крикнула дівчина, що Люша злякалась та потьопала далі, ображено мугикаючи на різні лади. Це сталось настільки несподівано, що пацани замовкли, явно не знаючи, як відреагувати. Тим часом, дівчина презирливо на них подивилася й пішла з двору.

Після того пам'ятного дня Сашка, переборовши свої хронічні побоювання й комплекси, зробила все можливе та неможливе для існування цієї дружби, й Марина, у свою чергу, непередбачувано пішла їй назустріч. Заповзятлива, гонорова, впевнена у собі та своїй удачливості й, найголовніше, худа, як прасувальна дошка, вона була повною протилежністю новій подрузі, але взяла її без зайвих роздумів під своє крихкотіле крильце. Марині було, в принципі, плювати на її чуні, її сорок третій розмір ноги, її бабцю, котра вже безсоромно порпалась у сміттярках навіть вдень, і хоча Сашка іноді віддалено здогадувалась про потенційні вигоди подруги в такому очевидному контрасті між собою та нею, але готова була безкінечно давати собі з цим раду лише за найменшу можливість вічного свята. Цим святом була для неї Марина з усіма їхніми спільними пригодами й активними дослідженнями ледь знайомого багатогранного світу.

Вона брала її з собою на дискотеки, вона опікувалась Сашкою, недбало тягнучи за неї мазу, як говорили у школі, вона зрідка дозволяла їй бути присутньою на зустрічах зі своїми численними дорослими друзями та безустанно вчила новим життєвим урокам. «Я намутила дімік, хочеш спробувать?» – варто було лише запропонувати Марині, як Сашка із завмираючим серцем слухняно ковтала кілька пігулок, запивала їх пляшкою пива й мученицьки перетерплювала сліпучі спалахи у власній отьмареній голові... Та що димедрол, вона би й землю їла, якби її бойова товаришка знічів'я про це попросила.

Тепер Сашка йшла до Марини без попередження і тримала схрещені пальці в кишенях, щоби подруга не встигла кудись зникнути. Але та була вдома і навіть учила уроки, про що повідомила

її мама ще в коридорі, шльопаючи босими мокрими ногами по лінолеуму.

– Колега, олів'є будеш? – спитала втомлено тьотя Таня, ідучи на кухню, й сунула ноги назад до тазика з теплою водою. Вона щойно повернулась з ринка, де торгувала джинсами, і приводила себе до тям.

– Буду, – сказала Сашка й зашарілась.

– Ну, то вийди на балкон, набери собі в мисочку і заправ сама майонезом.

Всі анекдоти про виварку олів'є у тьоті Таніному випадку були реальним станом речей: не маючи особливого часу для готування, в холодні місяці року вона нарізала десятилітрову каструлю салату і залишала його незаправленим, після чого могла зберігати на балконі цей напівфабрикат тижнями. Такий самий підхід тьотя Таня, зрештою, практикувала в різних побутових аспектах. Приміром, будь-які продукти та речі вона незмінно закуповувала блоками, десятками кілограмів та іншими гуртовими категоріями, тому якщо Марині був потрібен, приміром, новий ліфчик, тьотя Таня купувала їй десять однакових ліфчиків з тим, щоби потім не витратити на це свого дорогоцінного часу знову.

Втім, дрібні недоліки й шершавості характеру Марининої мами здавались Сашці абсолютно несуттєвими. Вона подобалась їй вся, цілком, зі своїм гучним голосом, двозначними жартами, різкими перепадами настрою (а швидка на руку тьотя Таня могла й стільцем у голову зацідити, якщо була на те особлива нагода) і, головне, абсолютно легкою вдачею. Якось вона ухитрилася на поминках випадково хильнути чарку горілки, ритуально призначену її щойно похованому чоловікові, і, за якусь мить усвідомивши вдіяне, тьотя Таня так потішно розреготалась, що накликала на себе праведний гнів усіх сусідів. Сашка, котру було також запрошено на цю символічну вечерю, ще тоді зрозуміла, яка цікава людина ця тьотя Таня. Але, страшенно соромлячись, вона ніяковіла й втрачала всі відведені долею можливості для спілкування з нею, а затуркана ринком і домашніми клопотами тьотя Таня не встигала помітити особливі порухи душі приятельки своєї доньки.

Сашка наколупала собі мерзлого салату й поспішила до Мари-

ниної кімнати. У неймовірному розгардіяші, серед розкиданого одягу, коробок з косметикою, вологих рушників, тарілок із засохлими залишками мюслів та іншими малоапетитними деталями на вузькому ліжку лежала чимось незадоволена Марина у затасканій піжамі. Вона і дійсно гортала підручник з географії та посмокувала консервовані вишні, котрі діставала пальцями прямо з літрової банки.

– Учишся? – сказала з обережною посмішкою Сашка і присіла на крісло, несвідомо згрібачи і розгрібаючи олів'є в полумиску.

Марина мовчки скривила виразну міну, захоплюючи підручник і почесалась, залишаючи липкі відмітини на своїй нозі.

– Давай нігті фарбувать? – мляво запропонувала вона.

– Ти фарбуй, а я так посиджу, – великодушно відгукнулась Сашка, взяла зі столу товстий зошит, густо списаний різними віршами, та почала його гортати. Марина відреагувала ще однією гримасою, дістала лак і, розчепіривши ватками пальці на правій нозі, почала свій педикюр у той час, як Сашка вже уважно перечитувала давно знайомі напам'ять рядки й іноді навіть повторювала їх уголос. *«Роза вянєт от мороза, георгин ломаєтсє, а любовь без поцелуєя просто запрещаетсє...»* – розсіяно бурмотіла вона, відчуваючи, як поступово псується їй настрій з кожною новою строфою. Сашка ніколи не цілувалась, навіть жодного разу, тим більше, не було в неї нічого серйознішого, якщо не брати до уваги сумнівні пестощі заповзятливого Фарруха. *«Я свинина, я філе, я гайтавер!»* – часто повторювала вона собі, замикаючись у ванній і розглядаючи власне тіло в побитому темними віспинами часу дзеркалі. Вона просто ненавиділа ці величезні груди, масивні стегна, цей таємничий пушок у тих закапелках, куди й не наважувалась зазирнути поближче; іноді Сашці навіть здавалось, що вона продала би душу за тонкі ноги і плаский животик, але, певно, ті вищі сили, які розподіляють пласкі животики серед прекрасної половини людства, не цікавились її душею так само, як і всім іншим. Авжеж, вона давно вирішила для себе, що в неї ніколи не буде кохання (бо хто ж спокуситься такою жиропою?!), але все одно ці мудрі життєві вірші щоразу гостро проявляли їй всю безпорадність власного становища, й Сашка очужило ворушила губами, відчуваючи щось таке, що, мабуть, і не змогла би пояснити, якби Марина раптом її про це спитала. Втім, Марина нічого не запи-

тувала й мовчки займалась пальцями тепер уже лівої ноги. На відміну від Сашки, вона постійно знайомилась з різними чоловіками, які купували їй подарунки, годували в кафе, водили до клубів, і Сашка внутрішньо коливалась між щирою радістю за подругу та смертельною заздрістю її худорбі й закономірному фарту. «Любовь – это счастье, счастье – стекло, стеклянное счастье бьется легко...»

– Завтра підем на окружну, – раптом сказала Марина, не відриваючись від свого заняття.

– Навіщо? – тихо спитала Сашка, неясно відчуваючи перспективу незнайомого «скляного щастя».

– Будем гроші мутить, але не так, як ти подумала, – засміялась Марина.

– Завтра п'ятниця. Мені треба на Майдан, – із силою вимовила Сашка.

– От допоможеш мені, і поїдем разом продавати твої смоктачки, – спокійно сказала Марина, обережно зішкрібаючи пилкою невдало нанесений лак з мізинця, – тільки спочатку приходь до мене додому, підготуватись треба.

Сашка промовчала і з важким серцем закрила зошит. Сперечатись з Мариною вона не вміла.

4

Наступного дня після останнього уроку класна керівницка попросила Сашку ненадовго затриматись. Альбіна Артемівна закінчила інститут два роки тому, взяла цей дев'ятий клас аж на початку другої чверті через непередбачувані обставини і тому досі нервувала та вкривалась рваними рожевими плямами, коли доводилось виходити за межі української мови й літератури у спілкуванні зі своїми учнями. Щоразу це нагадувало їй боротьбу нерівних сил, з якої тільки нещодавно вона почала подеколи виходити переможцем. Не так давно професура педагогічного вкладала Альбіні Артемівні теоретичних синиць прямо в руки, але ніхто не вчив її, як потім ловити журавлів і знаходити спільну мову з дітьми, які приходять на уроки зі скляними очима, часто пахнуть немитим тілом і між собою розмовляють виключно матом. Колись вона безперестанно уявляла,

як говоритиме зі своїми учнями про сучасну літературу, як дозволятиме собі імпровізувати, лавіруючи між неодмінними програмними рифами та реальними інтересами допитливих підлітків, але тепер бачила виразно, яких утопічних повітряних замків набудувала в інституті, і відчуття фатальної помилки у власній долі не полишало її у школі майже ніколи.

Ця ж дівчинка, Саша Шаліменко, її особливо лякала: вчилась вона посередньо, хоча й не набагато гірше від інших, але, що характерніше, завжди була насупленою, забитою якоюсь, неохайною, та з неодмінною похмурністю відповідала на будь-яке, навіть нейтральне запитання. І потім, суто зовнішньо вона дуже її відштовхувала своїми мужикуватими рисами обличчя й вічно сутулою крупною спиною.

– Сашо, – обережно сказала Альбіна Артемівна, – ти сядь, я хотіла з тобою поговорити.

Сашка мовчки сіла за першу парту перед учительським столом і несвідомо затарабанила пальцями по коліну: їй потрібно було забігти додому перед тим, як іти до Маринки, та й розмова з Мальвіною не обіцяла нічого захопливого. Ця Альбіна Артемівна, у свою чергу, завжди її відвертала вічно пухнастими светриками, трикутними нігтями, схожими на кігтики дрібної пташки, та тонкими прогалинами в голосі, коли вона починала з ентузіазмом декламувати когось з улюблених поетів. У класі її позаочі називали Мальвіною Артемонівною й відверто глумились над найкращими починаннями класу, яких, щоправда, з кожним днем ставало все менше. Попервах Альбіна Артемівна поривалась розвідати обстановку безкінечними психологічними тестами, потягти підопічних до театру, навіть поставити щось простеньке силами класу; але за першою ж ластівкою у вигляді розкиданих підлогою кольорових квадратиків, котрі вона півночі вирізала, щоб перевірити колірну діагностику Люшера на учнях, послідувала ціла навала її особистих розчарувань. Останньою краплею в цьому ряду став невдалий похід її класу на виставу «Назар Стодоля», під час якої двоє з Сашчиних однокласників примудрилися закурити прямо в ложі бельєтажу. «А ви ж виродки», – задумливо промовила Альбіна Артемівна згодом на класному зібранні й назавжди покінчила зі своїм недоречним альтруїзмом.

– Мені сказали, що знову бачили, як ти торгувала... – протягнула вона повільно, й рожеві плями на її обличчі набрали густого червоного відтінку.

Сашка опустила погляд у парту.

– Сашо, людина твого віку має проводити час за книгами, а не на ринку. Це руйнує тебе... якщо, звісно, ще є, чому бути зруйнованим...

Альбіна Артемівна запнулась і нарочито знизала плечима. Кілька днів тому вона бачила, як ця Шаліменко плакала, сидячи в порожньому кабінеті. Пізніше з'ясувалось, що хтось з однокласників начепив їй на голову бутербродний пакет, забруднений вершковим маслом, але нехарактерно надсадне тваринне схлипування вічно мовчазної Шаліменко, яку Альбіна Артемівна встигла ненароком помітити, зазирнувши до класу, викликало в неї непояснювану відразу.

– Можливо, тобі потрібна якась допомога? – спитала вона втомлено. – Тобі ж, як сироті, мають бути якісь спеціальні пільги й особлива державна підтримка... Може, варто допомогти пришвидшити якісь бюрократичні процеси?

Не треба, – з байдужим виразом сказала Сашка.

Вона не те, щоб скептично ставилась до державної підтримки взагалі, але вся її пенсія разом з іншими виплатами, так чи інакше, загрузала в опікунській трясовині бабциної коробочки, а спілкування з робітниками соціальних служб щонайменше дратувало. Якось до Сашки прямо додому завітали кілька дівчат її віку й почали настирливо запрошувати в гості до свого молодіжного центру. «Ми опікуємось сиротами, влаштуємо виставки дітей-інвалідів, ой, для дітей-інвалідів, граємо з ними в ігри, збираємо новий одяг...» – урочисто торохтіла дівчинка в модній курточці, із зацікавленням вивчаючи поглядом Сашчин домашній халатик та облізлий коридор...

Несподівано для самої себе десь за тиждень після цього Сашка наважилась і пішла до молодіжного центру, сильно хвилюючись та пориваючись кілька разів по дорозі завернути назад. Але, все-таки дійшовши до встановленої мети, вона потрапила туди явно невчасно. «Тут прийшла одна дівчинка-сирота, займись нею», – строго відірвав кількох підлітків від невизначено-важливої соціальної справи їхній заклопотаний керівник, і вони понуро зайнялись Сашкою, від

браку ідей навчаючи її працювати у «ворді» та «екселі». Вона чесно клацала пальцем по клавіатурі, згоряючи від сорому, і на завершення вирішила, що більше сюди не прийде.

Іншим же разом Сашка дозволила умовити себе на безкоштовну поїздку до літнього дитячого табору і жорстко за це поплатилась. Три тижні вона там по-справжньому виживала, рахуючи час не днями, а хвилинами, адже в цьому, насправді, замкненому просторі, Сашка, як завжди, отримала роль головного об'єкту знищення буквально з першого ж дня зміни. Однією з тактик її недобрих ворогів було безперервне слідкування за жертвою, в ході якого вони не залишали її ані секунди на самоті. Ніде й ніколи Сашка не могла позбавитись такого хвосту: її знаходили в палаті, їдальні, душовій, туалеті, особливо душовій і туалеті... Вже за перші п'ять днів Сашка пізнала страшну муку випорожнення шлунку на очах регочучих переслідувачів: більше терпіти вона не могла, а відсутність кабінок у старенькому табірному туалеті працювала не на її користь. Вона засинала тільки тоді, коли валилась з ніг від фізичної втоми, а, прокидаючись, знаходила власну майку пришитою до простирадла. Їй підкладали папороть під матрац, вимазували шльопанці продуктами життєдіяльності місцевого Тузика, бруднили вночі волосся зубною пастою і писали любовні листи хлопцям зі старших загонів від Сашчиного імені. Три тижні, цілих три тижні вона виживала з тим, щоб повернутись і більше ніколи не повестися на «безкоштовний сир», що, як тепер їй було достоту відомо, трапляється тільки в мишоловках.

— Не треба, я сама, — повторила Сашка, відводячи погляд від пташиних рук Альбіни Артемівни. — То я піду?

— Іди, — сказала Альбіна Артемівна, презирливо скидаючи брівки. — Але, в такому разі, у тебе будуть вели-и-ікі проблеми.

Якось Сашка побачила її з мамою на тролейбусній зупинці. Мініатюрний старий ельф із сивим пучечком волосся плакав і розгублено обмацував свіжі розпанахані рани на шкіряному тільці своєї сумочки. «Порізали... порізали... Алечко, як же тепер... за квартиру... на пальто», — безперестанку примовляла стара пані, а Алечка з жалобним виразом зареваного одутлого обличчя промочувала їй но-

совичком сльози на щоках і підборідді. «Мамочко, прорвемся... не плач, мамочко», – засмучено повторювала вона...

– Будь ласка, не треба, – тихо попросила Сашка.

– Іди, іди... і подумай про пріоритети. Це твоє домашнє завдання!

Сашка взяла сумку і вийшла з класу, відчуваючи на собі переможний погляд холодної Мальвіни.

5

Марина зустріла Сашку в одній білизні і чорних візерунчастих колготах.

– Де ти лазиш? – незадоволено буркнула вона і повернулась до незавершеного полотна власного обличчя, зосереджено возюкаючи пензлик у багатоколірній палітрі тіней для очей. – Якщо хо', можеш взяти мамкину бритву. Вона до баби у Вінницю поїхала.

Час від часу Марина люб'язно виказувала Сашці безмежність свого фавору тим, що дозволяла їй скористатись деякими атрибутами материнського туалету, від яких Сашчина бабця, на жаль, була абсолютно далекою. Тоді Сашка з насолодою й навіть певним благоговінням запускала в дію особливі механізми вдосконалення жіночої краси, про які зазвичай могла лише здогадуватись. Але сьогодні її гризли якісь бентежні передчуття, від чого вона лише розсіяно ходила тінню за Мариною, намагаючись прочитати власний вирок на її обличчі.

– Та розслабся, – засміялась Марина, довершуючи свій підозріло прекрасний образ лаковими чобітками на високих шпильках. – Одягай оте-от мамчине пальто, шапку і бери її сумочку, давай-давай, пішли вже... Смоктачки? Ну, бери, тільки погнали. Я по дорозі все розкажу.

Втім, лише тоді, коли вони доїхали до кільцевої і пройшли пішки з кілька кварталів, Марина, грузнучи шпильками у талому снігу, врешті-решт розкрила їй план майбутніх дій.

– Все, стаєм тут, – завершила вона свою підготовчу роботу й зупинилась, – відійди трохи, не світи таблом. А бігти будем до тих будинків.

Сашка відчула, що серце падає кудись дуже глибоко вниз і там уже гупає кров'ю, але слухняно відійшла кроків за двадцять від Марини, котра, безневинно граючись блискавкою на куртці, стала прямо біля бордюру. Машини не зупинялися, лише зрідка сигналізували їй ненароком обдавали брудними бризками їхню сумнівну мізансцену. Так вони простояли хвилин із сорок, надворі остаточно зсутеніло, й Сашка сильно замерзла, як біля Марини нарешті загальмувала замизгана легковушка. «Почалось», – якось відсторонено сама собі сказала Сашка й спробувала прийняти поважну позу. Марина, тим часом, вже на повний хід вела ділову бесіду через відкрите віконце, фамільярно обіпершись на дверцята машини, й час від часу якісь уривки розмови долинали крізь мірний гамір оживленої траси до Сашчиних вух. «І всі ж бачать», – тоскно міркувала Сашка, опускаючи обличчя нижче й нижче до тьоті Таніного запаху, щільно схованого в комірці її пальта. «Шо?.. Ага... Сто... Ну, ладушки... Тільки я спочатку мамкє віддам...» – нарешті видала Марина сигнальну фразу, недбало взяла купюру й манірною ходою направила до Сашки. Десь за метр від неї вона зробила страшні круглі очі та прошепотіла одними губами: «Погнали!» І вони *погнали*.

Так швидко Сашка не бігала ще, мабуть, ніколи в житті. Громіздке пальто плуталось в ногах, шапка весь час спадала на очі, сумочка перекручувалась та заважала, десь позаду важко дихала Марина, загрузаючи підборами у в'язкій твані, а здалеку у спини їм нісся натхненний багатовимірний мат. Заляпані, перелякані, вони летіли вздовж траси, сподіваючись тільки на те, що машина вже ніяк не зможе тут розвернутися і їх наздогнати, а сам водій проґавив той момент, коли можна було за ними вискочити, але панічний страх не дозволяв їм стишити швидкість поки, добігши до низки будинків і довго петляючи їхніми дворами, вони нарешті не заховались до якогось незачиненого під'їзду. Десь із п'ятнадцять хвилин дівчата лише мовчали та важко хапали повітря, тримаючись за свої боки й обережно позираючи з маленького віконця надвір. Все було тихо. Марина першою обм'якла, гордовито помахала соткою і, підкуривши сигарету, простягнула її Сашці. «Гуляєм?» – діловито спитала вона.

В доречно демократичному для їхнього гуляння кафе було лише кілька відвідувачів. Сашка розстібнула пальто, обережно присіла за

стіл і відчула, як тепло залоскотало їй щоки. Співучасниця щойно скоєного нею злочину моментально замовила горілку та салат, загомонала, почала курити, сміятися, коментувати музичні кліпи, що мерехтіли на екрані маленького телевізора, а Сашка якось відсторонено зупинила погляд на переплетінні головоломних ліній клейончастої скатерки й нарешті відчула щось схоже на передих.

Ніколи раніше вона не робила нічого подібного, страшенно боячись ігор з реальною небезпекою. Чи не єдиною її крадіжкою до сьогодні була та булочка з сиром, яку вона колись несвідомо поцупила в гастрономі вдвох із такою ж п'ятирічною, як і тодішня Сашка, подільницею. Нагулявшись у дворі, вони вирішили пройтися в магазині між полиць з макаронними й хлібобулочними виробами, взяли собі по ватрушці і непомітними клопами спокійно звідти зчезли. Ця історія, певно, нічим особливим би не закінчилась, якби Сашка не притягла недогризок додому.

— Хто тебе пригостив булочкою? — мимохідь поцікавилась її мама, яка тоді ще була живою і навіть здоровою.

— Я взяла її в хлібному, — невигадиво зізналась Сашка.

Мама вся побіліла, схопила її під пахву і понесла вибачатись перед жертвами такої сваволі. Насмішкуватий погляд здивованої продавщиці, котра дивилася на неї згори вниз у той час, як Сашка лопотала «вибачте», навіть не силячись вирватись з маминої міцної хватки, вона запам'ятала назавжди як одну з найбільших своїх поразок. Спантичено усвідомивши, що ту безхозну ватрушку вона, виявляється, вкрала, Сашка разом дійшла ще й іншого висновку: робити це можна лише тоді, коли немає ніякої можливості попастися на гарячому. Оскільки ж такі шанси були очевидними завжди, вона й не намагалася протистояти ним. На відміну від неї, абсолютна більшість її знайомих крутилася, як могла. Приміром, Сашка напевно знала, як пацани з її двору розводять на гроші малоліток та зовсім немічних дідків і ніколи не пропускають те, що погано лежить, особливо, якщо це кабелі на заводах, котрі здаються потім як «цветмет», і збережені по чужих підвалах старі телевізори, з яких викручуються конденсатори на продаж циганам. Сама вона на подібне ніколи не зважувалась, хоча й досадливо усвідомлювала час від часу, якою лосквітною альтернативою могли би стати такі швид-

кі гроші її стоянню на ринку. Сьогодні ж вони з Мариною так явно пробіглись самісінькою крайкою лева, навіть не подряпавшись, що Сашка відчувала тепер складну суміш жаху, захвату й невпевненості в реальності того, що відбулося якись півгодини тому.

Офіціантка принесла їхнє замовлення. Незвична до міцного пійла Сашка бадьоро перехилила п'ятдесят грам, миттєво сп'яніла, і їй одразу здалося, що легкий гомін по кутках кафешної темряви, й запах свіжої капусти, й власне обважніле тіло, й навіть збуджена Марина, яка чомусь вимагала караоке в офіціантки, нарешті стали зовсім неістотними. Гарячий спокій розлився по руках і ногах, добігаючи навіть до кінчиків підмерзлих пальців, аж раптом десь в її потилиці виросло запитальне темне слово «пакет», і Сашка вмент протверезіла.

– Пакет, – сказала вона заціпеніло й схопилась за голову, наче перевіряючи її на правильність почутого слова.

– Який пакет? – засміялась п'яньєнка Марина.

– Пакет зі смоктачками. Я не знаю, де він.

– Ну, – протягнула Марина, не відриваючи погляду від екрана телевізора, – і я не знаю, де він.

Сашка підхопилась і почала стрімко застібати пальто.

– Ти куди? – здивувалась Марина.

– Піду пошукаю.

– Слухай, ти заманала зі своїм пакетом, – знову засміялась Марина.

– Баба мене прибіє, – сказала Сашка, присівши назад.

– Хєрово, – з серйозним виглядом відповіла Марина і знову прилипла поглядом до телевізора.

Так вони просиділи мовчки хвилин із десять, й розпалєніла від горілки та пережитих емоцій Сашка відчула наближення якоїсь шершавої гадки. «Я не буду, не буду думати про це», – попросила вона себе, але не встигла зупинитись і подумала, від чого все навколо загострилось, неначе хтось підкрутив рівень звуку й яскравості в її голові, не потурбувавшись спитати дозволу. Офіціантка понесла на сусідній столик запечену під сиром рибу, й запах гарячої страви вдарив Сашку в лице, від чого її одразу сильно занудило. Вона напружено крутила в руках тьоті Таніну сумочку, намагаючись проковтнути

клубок повітря десь під кадиком, поки ще через три кліпи до них з Мариною не підсів мужичок у чорній шкірянці і білих джинсах. Низенький, миршавий, з кривуватим носом і шерстистими руками, він поводився дуже впевнено, недбало замовивши пляшку хорошого коньяку і фрукти на їхній столик, від чого Марина ожила, забула про улюблений музичний канал і защебетала у своїй звичній світській манері. За якісь двадцять хвилин з'ясувалося, що у Валери (так звали мужичка) сьогодні був особливий день: кілька годин тому він підписав договір з купівлі ділянки, яку планував використати під безпрограшне будівництво, котре, власне, також йому дісталось у незавершеному стані разом із землею.

— Ну шо, дівочки, поехали... Отпразднуем, — діловито сказав Валера, звертаючись, загалом, до однієї Марини, й демонстративно вклав купюру до пластикової книжечки з принесеним їм рахунком. Марина, не довго вагаючись, застігнула свою куртку та продефілювала прихорошитися перед дзеркалом біля виходу з кафе.

— Може, не поїдем? — потягнулась за нею хвостиком Сашка.

— Не сси, — сухо сказала Марина та з рішучим виглядом вийшла надвір.

Уже в машині Валера повідомив їх, що святкування відбудеться прямо на території його нової ділянки, й зателефонував кільком своїм друзям, запрошуючи їх приєднатися. Вони їхали вечірнім містом, і рябі вогні стрибали на віконця та змішувались між собою, немов у калейдоскопі. Доволі швидко Валера довів їх до своєї кінцевої мети — ділянка виявилась розташованою не набагато далі від добре знайомого тепер Сашці місця на кільцевій — і зупинив машину біля зачинених темних воріт. Легко минувши цей умовний для його нового власника кордон, вони пройшли неосвітлену територію будівництва із застиглими масивними тілами бетономішалок і кранів та за низкою робочих фургончиків дістались скромної обскубаной галявини з пластиковим білим столом і кількома стільцями.

— Хо-олодно тут, — кокетливо зауважила Марина, погладивши долонею верхівку одного зі стільців, щедро перебинтованого ізоленотою.

— Сейчас будет жарко, — впевнено пообіцяв їй Валера. І, справді, вже за п'ять хвилин з'явилися його друзі, як двоє з погірбця, і

негайно почали викладати на стіл горілку, коньяк, різані сир і шинку та інші гостинці.

Сашка невпевнено присіла за стіл, соромлячись зайвий раз підняти очі на своїх нових знайомих, але вони їй це легко вибачили, зосередивши свою увагу, головним чином, на іншому об'єкті застільної композиції. Марина ж, яка своєю рано сформованою жіночою чуйкою одразу точно відзначила таку розстановку сил, голосно жартувала, сміялася, охоче додавала організму алкоголю і, тільки зрідка згадуючи про свою понуру подругу, одарювала її крихтами свого нинішнього відчайдушного настрою. Сашка цмулила горілку з соком, ховала свої великі долоні під столом, весь час мовчала і знову мучилась неприємною думкою, яка її так міцно захопила ще в кафе. Десь за годину, знемігшись таки відігнати це від себе, кінець кінцем сп'яніла й нещасна Сашка дочекалась годящого моменту та тихенько сказала Марині у вухо:

– А ти не могла б мені дати... в борг... у тебе ж є...

– Що є? – не зрозуміла Марина.

– Ну, гроші, – дерев'яним голосом пояснила Сашка.

Марина звузила очі, помовчала трохи і голосно сказала:

– Я і так тебе вічно годую.

– Да, да, сладенькая моя, – погодився Валера, мутно стрепенувшись від її колінки, якою уже хвилин з п'ятнадцять як опікувався під столом.

Сашка вражено і кривувато посміхнулася та почала якось по-дурному стискати й розтискати пластиковий стаканчик у своїй долоні.

– Але ж ми разом... – сказала вона й осіклась.

– Ра-азом? – неочікувано розсердилась і перекривила її Марина. – Бля, хто ти, і хто я?! Разом!

Ті, кому не дісталось жодної її колінки, явно нічого не зрозуміли з цього діалогу, втім, на всяк випадок, розсміялись. Сашка посиділа трохи мовчки, й раптом відсторонено, ніби в якомусь фільмі, побачила власні закоцюблі руки, котрі почали звільняти великі гудзики з тісних ворсистих щілин. «Що я роблю?» – подумала вона мимоволі, але вже піднялась і знову побачила дещо збоку стілець, який розхитано чвакнув під вагою тьоті Таніного пальта. «Не починай», – не-

задоволено протягнула Марина з явною погрозою, але одразу розчинилась в білястому димку. Сашка, акуратно поклавши шапку й сумочку на стіл, розвернулась та пішла. «Ну, і вали! Гайтавер! Кончена...» – понісся їй у спину чийсь жіночий істеричний вигук, але вже за мить вона нічого не чула і прямувала, наче впевнений лунатик, до не зачинених – на її щастя – воріт.

Уже було зовсім пізно. Сашка йшла десь із годину пішки, впізнаючи віддаленими закутками свідомості якісь фрагменти дороги та поступово вирулюючи у правильному напрямку свого дому. Нічний колючий вітрець тріпав її слизьку синтетичну блузочку, але вона зовсім не відчувала холоду. Вся очевидність щойно пережитих подій набухла в її потилиці знайомою чорною дірою, котра з'явилась шість років тому і вже ніяк не заростала кірочкою часу, а тільки періодами ховалася під тонкою оманною плівкою звичайних буднів. Вона прекрасно пам'ятала той день, коли відчула її вперше: бабця тоді посадила Сашку на коліна та почала тонко підвивати. «Померла твоя мамка, лишила нас самих», – заголосила вона прямо в онукину маківку, і Сашка миттю відчула безкінечну прірву незворотності у власній голові, хоча, напевно, і тепер не змогла би цього пояснити. Зради переслідували її все життя, починаючи з того дня, коли холодна мовчазна мама лягла до присипаної снігом землі назавжди, не залишивши Сашці тут, нагорі, геть нічого з того, що тепер їй було так потрібно. «Нічого, більше нічого не буде. Марини не буде, тьоті Тані не буде, нічого не буде...» – шепотіла вона помертвілими губами до темряви, котра лише час від часу проривалась шерехом машин, власники яких ліниво сигналили здоровенній шафоподібній фігурі.

Завернувши за ріг власного будинку до темного безлюдного двору і вже майже діставшись свого підїзду, Сашка раптом почула якийсь порух у палісадничку й машинально розвернулась на звук. З-під розлогої липи сіпнулась неясно знайома постать з невеличкою каністрою в руці та завмерла у затінку під стіною. «Люба!» – вибухнула в Сашчиній важкій голові страшна здогадка, й вона зіщулилась від цієї останньої краплі.

Тут, під їхніми вікнами, скільки Сашка себе пам'ятала, височіли кілька великих дерев, що колись дуже давно, ще до її народження, посадила мама. За гірким усміхом долі вдячні клени й липи пере-

жили свою зачинательку, але рік тому пишні крони почали одночасно набрякати пухлинами омели, й невдовзі було вже нестерпно дивитися на уражене і спотворене їхнє гілля. У дворі подекували про містичний підтекст такого всихання, але серед версій різного характеру траплялися й прозаїчніші: дехто вважав, що хвороба дерев могла бути спричиненою підливанням бензину чи іншої гіді під їхнє коріння, і неявно натякали на тих мешканців будинку, чиї вікна влітку сильно затемнювались густим розсипом листя. Так чи інакше, ніхто нічого не бачив конкретно, через що така вірогідна версія зависла в повітрі. Але місяць тому, в якійсь з чергових сутічок бабці з Любою, остання серед різних красномовних обіцянок в адресу супротивниці вигукнула й те, що дотла згноїть ті «грьобані липи» в одній ямі з бабциною «грьобаною сім'єю». Тоді Сашка її слова пропустила повз вуха, але тепер, тепер...

Вона закричала страшним голосом і кинулась через маленьку огорожу палісадничка прямо під стіну, не розбираючи дороги. Люба злякано пискнула, кинула каністру й метнулася вбік, але Сашка легко її наздогнала й навалилась всім своїм ведмежим тілом на втікачку... Вона біла її так, як нікого й ніколи в житті, зминаючи своїми залізними кулаками все без розбору до найстрашнішого хрускуту – живого тіла; гарчала, втоптувала ногами Любу в землю, немов якийсь абстрактний предмет, відчуваючи тільки, як чорна діра б'ється збудженими живчиками тепер уже у здавлених скронях. Лише тоді, коли у повній дзвенячій тиші Сашка нарешті усвідомила, що Люба зовсім замовкла, її обличчя зсудомило, й вона зупинилась.

Десь вдалині загавкав собака, але швиденько притих, і все стало знову мовчазним і нерухомим. Сонний будинок, як і раніше, розмірено дихав, легко озиваючись тремтінням шибок на останні дрижаки сусідньої траси. І тільки Сашчин плач та ожиллий лапатий сніг, що почав несподівано роїтись у повітрі, тривожили цей фіолетовий нічний спокій.

Вона ревла, і сльози струменіли тоненькими цівками з її підборіддя на Любину заклеяну кров'ю й землею куртку, а тяжко хворі дерева над нею погойдувались чорними голими тілами, неначе перешіптуючись про щось своє. Несподівано Люба застогнала, не приходячи до тями, й Сашка зразу скинулась над нею, як ужалена.

Прислухавшись до її дихання, вона нічого до пуття не почула, але підхопилася, без особливих зусиль взяла Любу собі на плечі, перелізла через парканчик і, трішки хитаючись, попрямувала кудись зі своєю ношею...

Якби комусь о такій порі довелось тепер визирнути у вікно чи пройтися вулицею, то, мабуть, цей опівнічний спостерігач був би сильно збентежений побаченим. Порожнім містом у білому маячінні, певно, останньої в цьому сезоні хуртовини швидко йшла величезна, не за погодою легко вбрана дівчина з блідим, як крейда, обличчям і несла на собі якесь безформне нерухоме тіло, мовби мішок із картоплею. Але, на щастя цієї дівчини чи, навпаки, гіпотетичного спостерігача, малозрозуміла ця картина так і лишилась непоміченою.

А Сашка йшла вперед, ні на мить не збавляючи темпу, й жовтогарячі вогники ліхтарів разом із снігом тьмяно стрибали їй у вічі. Вона відчула раптом такий забутий, але знайомий полиск із минулого життя, що аж здригнулась від несподіванки, але, вмостивши Любу трохи зручніше на своїй спині, пішла далі, і той яскравий спалах, на диво, зовсім не затуманився в її скаламученій голові, як це бувало майже завжди з усіма дитячими спогадами, а, навпаки, розвиднівся особливими подробицями. От вона, чотирирічна Сашка, вся закутана, як капуста, в сотню одежинок, ще й із прилаштованим на роті носовичком, сидить поважно на маленьких санчатах, котрі везуть її крізь зимову млу до якогось казкового маєтку Снігової Королеви. Швидше, швидше несуться санчата крізь замети вперед, і колькі крихи блискучого снігу разом з таємничими жовтими вогниками (може, то очі вовків?) б'ються їй у щоки в цьому веселому хороводі заметілі. Десь попереду неї заливчасто сміється мама, й Сашці дуже хочеться її покликати, але заважає носовичок, і вона лише важко сопе та слідкує очима за материнською постаттю. Швидше, швидше везуть її невідомі санчата крізь роки, і Сашка хитається, намагаючись розвернути своє неповоротке тіло й роздивитися якнайкраще довколишню круговерть, але вона не встигає нічого втропати. «Мам!» – хочеться закричати їй, адже вона бачить, так ясно бачить рідну спину перед собою, але заважає Люба, яку Сашка несе до єдино відомого їй цілодобового травмпункту, й вона лише хапає

повітря, намагаючись не загубити свій єдиний маячок. А мама десь там, у завірюсі, біжить, весело сміється та неодмінно тягне свою невдачливу велику доньку вперед, тільки чомусь не повертається, ніколи не повертається, хоча Сашці страшенно хочеться вірити, що мама все-таки її почула...

Помин

1

Дід Валя помер у своєму фірмовому стилі: присів звести дух у затінку теплої червневої днини і вже ніколи не полишав відтоді приємного спочинку. Його найближча сусідка повідомила мого батька, і той миттю зірвався до села, де самотужки організував усе належне, пом'янув покійного разом з кількома десятками мешканців Солодушки й повернувся до Києва. Все сталося просто, буденно – так, як сподобалось би, мабуть, самому діду.

Пізніше я співставила, що була на педикюрі тоді, к о л и; мені фарбували нігті лаком, а дід сидів у траві і пахкав своєю фінальною самокруткою...

З багатьох об'єктивних причин я не була в селі п'ять років і востаннє бачила діда минулої зими, коли батько спробував перевезти його до міста принаймні на холодні місяці. Дід тоді два тижні нудьгував, похмуро тиняючись кімнатою і диригуючи пультом від телевізора, поки одного дня не став у позу. «Нагулявся, – категорично заявив він. – В мене там дім холоне... синичкам нема кому дати...» І як не силувався батько повернути його до колії раціональності, трапила коса на камінь, що подеколи все-таки бувало з найдобрішим дідом Валею. З тих пір я його більше не бачила. Хіба телефону-

вала на Великдень; дід задоволено сміявся тоді й цокав крашанкою у слухавку. Так вийшло, що мене не було на похороні, і от тепер я їду до Солодушки, де є порожній дім, а діда нема.

Нехарактерно відчайдушний грудневий дощ ллє безперервно вже кілька годин, зрідка завмираючи і знову схлипуючи істеричним туканням у лобове скло. Ми рано піднялися, вихлебтали відро кави, проїхали майже наосліп сто вісімдесят кілометрів до дідового райцентру, витратили кілька годин на різні бюрократичні нюанси, і тому все це менше й менше скидається на приємну поїздку. На щастя, Макс мовчить, зосереджено хрумаючи льодяниками, а я маю достатньо можливостей, щоби знову покрутити в голові свою недодуману думку дня, чи то, радше, думку тижня. Але дощ тіткає, швидкі потьоки розмивають різкість зображення, я збиваюся зі своєї думки, вихоплюю самий лише її голий зміст, геть позбавлений будь-якого м'ясяця проміжних метафор, і від цього хочу курити, нестерпно хочу курити. Навколо швидкими промельками миготять чужі пустельні городи з бурими рештками кукурудзяного бадилля. Я не витримую і намацую сигаретну пачку – та виявляється порожньою. Макс зосереджено набирає повідомлення, але все-таки вловлює свою неочевидну провину й, не відводячи очей від мобільного телефону, мимохідь потискає моє коліно під вологими джинсами.

– Психуєш? – питає він.

– Ні. Просто думаю.

– Про що це? – на диво допитливим виявляється цього ранку Макс.

– Про вінегрет, – невигажливо зізнаюсь я, нарешті згадавши одну з метафор.

– Я думав, ми вже поговорили. Жека, це всього лише питання маленького компромісу і...

– Купи сигарет, – перериваю його та гальмую біля заправки на трасі.

– Але тоді на тебе лягає місія з просушки моїх шарпеток! – зі значенням каже Макс і вилазить з машини. Вітер одразу жваво скидається сіруватими бризками води до його світлої куртки, але Макс іде до крамнички у своїй звичній неквапній манері, і не думаючи хоч трохи пришвидшити ходу. Він знає, що я на нього дивлюся. А я

таки дивлюся. В його коротко, але майстерно стриженій потилиці, низько посаджених мішкуватих джинсах, недбалих і дуже дорогих при близькому розгляді кросівках та інших дрібних деталях зчитується образ вічного хлопчика; на перший погляд Максу можна дати не більше двадцяти п'яти років, і тільки тоненьке, ледь помітне мерживце зморшок біля його очей видає в ньому людину не тільки з минулим, а й позаминулим життям. За останні дванадцять років Макс минув усі сходинки однієї з київських продакшен компаній від асистента продюсера до продюсера генерального, через що, звісно, чудово знається на компромісах.

Знайшовши термос у сумці, наливаю собі кави до металевого ковпачка зі стійким присмаком грубої гуми. Все-таки погода нестерпно давить та неделікатно нагадує про бездарно розтрачені можливості літа й осені. Дивно усвідомлювати, що всього два тижні тому мої кількамісячні болісно-тягучі перейми нарешті завершилися: читаний-перечитаний, рідний у кожному пробілі сценарій за одну лише мить безтурботно ухнув до папки «Відправлені» й одразу відірвався від мене, зажив самостійним, паралельним життям. Але цього разу післяродова депресія минала особливо тяжко: сил вистачало тільки на трикутник власної квартири, між аскетичними вершинами – кухня-туалет-диван – якого я повзала, з силою рухаючи своє порожнє, але й чавунне водночас тіло. Приходив Макс, приносив ліки у вигляді нових фільмів, подарунків, вина... А потім мені нарешті зателефонували. «В целом, да, – сухо сказала слухавка. – Но вас заносит. Пишите Герману до востребования, если не понимаете, что у нас другое кино. Наша аудитория – женщины «сорок пять плюс», которые не хотят думать после работы, а хотят резать винегрет и вытирать слезы рукавом халатика...» «А вы не учитываете, что ваша целевая все-таки выросла на... скажем, «Семнадцати мгновениях весны»?» – непереконливо спробувала я захистити своє дитя. «А вы не учитываете, что остроумных сценаристов, в общем, достаточно на широтах нашей большой бывшей родины?» – поцікавилась слухавка.

Я враховую це...

Повертається Макс, і ми знову несемося вперед, тільки я при цьому курю, від чого нестися вперед значно приємніше. Мокрі

сосни по обидві сторони шосе качаються темно-сизими хвилями, й трохи дивно, що кілька днів тому був справжній мінус з іскристим хрустким снігом і скляними дорогами. Кілка мжичка дряпає мені ліву щоку, залишаючи на ній дрібні вологі позначки; добрий дух дощу поступово заповнює салон машини.

Нарешті ми зїжджаємо з траси, і ґрунт невпевнено чмакає розковезяними берегами під колесами машини. Здається неможливим у сучасному світі, що ненадійна піщана дорога посеред поля є єдиною, яка веде до населеного пункту. З іншого боку, населяти цей пункт з його недоречно грайливою назвою вже практично нікому: маленьке село, природно перетворившись за останні десятки років на хутірець, тепер умирає...

Клишоного перевалюючись і черкаючи вологу землю днищем, ми наближаємось до маленького гайка, за яким уже рукою подати до дідового будинку. Я впізнаю стару високу березу, котра дещо окремо й незграбно височіє поміж сухого чагарнику при вїзді, і щось тихо стискається в моєму животі. Втім, Максів репчик, який бездушно валить уже другу годину поспіль з магнітоли, перебиває цей м'який імпульс, і я прямую до ліса хіба що із замутненим відчуттям явного дисонансу. Дуже близько, всього лише за тонким бар'єром металевого панцира моєї машини, мабуть, гостро пахне водою, цвіллю, прілою травою, там шумують розтривоженим шепотом верхівки дерев, але я не наважуюся відкрити вікно і змішати все це з моїм ще дуже міським настроєм; навіть оті ґанґста-сповіді наразі значно реальніші, справжніші, моїші, і я кілька хвилин не стишую музику, зупинившись нарешті біля хвіртки.

— Жека, ау? — не витримує Макс. На дорозі перевальцем шкутильгає в нашому напрямку дідова сусідка тьотя Рая, й мені доводиться поводити себе адекватно.

— Здрасьте, — вилажу я з машини.

Наближуючись, вона підсліпувато мружить очі і раптом радісно округляє рот:

— Ой!

Я посміхаюсь їй так щиро, що мені болять з незвички щоки, й одночасно думаю, що тьотя Рая всього лише років на сім-вісім старша від моєї вічно молодії, чи, вірніше, добре тюнінгованої мами. Ця

різниця здається неможливою: я бачу перед собою стару без перебільшення жінку зі зморшкуватим обличчям, репаними долонями, зігнутою невідомим боєм спиною; втім, посмішка в неї знайома.

– Скільки ж ти тут не була? П'ять год, не менше... – закушує вона раптом губу і стрімко, не даючи можливості відреагувати, переводить погляд на Макса. – Жених? – запитує тьотя Рая підозріло, скоріше, в нього, ніж у мене.

– А то, – сміється Макс, ретельно обтираючи свої кросівки від рідкого багна.

– Мугу, – ставлю я не надто жирну крапку і прямую до хвіртки, змінюючи тему.

ТЬотя Рая дивиться здивовано, не розуміючи до кінця мого наміру, і питає обережно:

– Глянути хочеш? Так... а нашо? Давайте спершу до мене! І поїсти з дороги, і переговорити. Я ж так розумію... ти вмєсто Льоні приїхала?

Озираюся на Макса: він уже знову розмовляє по телефону, вирішуючи чергові питання глобального характеру. «Постпродакшен? Я думаю, в Мілані... Ну, що ви, звісно, я дбаю про ваші фігури. Паста – це ж ліки, а не їжа...» – сміється він одним з голосів свого довоклаклієнтського образу. Я не знаю, що робити далі. Ми, власне, приїхали сюди якраз «переговорити» з тьотею Раєю, але...

– Добре. Ходімте до вас. Спочатку сімейні справи...

– Ну, ні-і-і! Спочатку буде квасолянка, а тоді вже сімейні справи, – світліє тьотя Рая і широким жестом запрошує нас до себе.

Дідові вікна дивляться на мене зі спокійним розумінням; голі віти бузку тихо погойдуються відображеннями в їхніх забитих нашвидкуруч дошками шибках, і на якусь мить мені здається, що кущі проросли всередину самого будинку.

2

Наша сімейна справа, загалом, банальна. Ще на поминках тьотя Рая не забула поцікавитись батьковими намірами стосовно осиротілої після смерті діда спадщини. Тоді цей закид повис у повітрі в силу своєї очевидної другорядності, але трохи згодом

батько згадав про нього, замислився. Здоровий глузд йому підказував, що він навряд чи потягне хирий будиночок з гектаром землі за двісті кілометрів від Києва; але й лишити його на втіху всім вітрам – догнивати, розсипатись на самоті в очікуванні власного кінця – було б негідно. За тиждень виснажливого самоїдства він зважився зателефонувати тьоті Раї. Та довго щебетала про погоду, поки нарешті не усвідомила, чого від неї хочуть. «Так, Льоня, – різко змінила вона хід бесіди, – оформляй документи, бо інших варіантів нема, це понятно. Ти городський, а сільська хата просить хазяїна... з руками. Якщо маєш Бога у своєму серці, то він тобі все скаже, як є! Я дам тисячу гривень. Але ти не думай, тут ніхто не заплатить більше. Сам бачив, три з половиною каліки в селі лишилось, ото й по всьому...» «Маю... маю в серці», – з готовністю вхопився за підказку батько й повеселішав. Минуло півроку, і вийшло так, що на мене лягла остаточна місія забрати документи та відвезти їх новій власниці дідового будинку. Ото й по всьому.

В хаті тьоті Раї багато Бога, це точно. З усіх кутів на мене дивляться ікони в позолочених рамках, укутані рясними від вишивки рушниками. Тьотя Рая, розчервоніла, збуджена, годує нас обіцяним супом і вже з півгодини натхненно розповідає про свої стосунки з релігією. Два роки тому їй відкрилися очі: вона побачила істину, завдяки цілительці з довгим нарядним іменем і широким спектром учень. Одного знакового дня тьотя Рая потрапила на лекцію, яку вищезгадана цілителька читала в райцентрі, і вже з тих пір для неї почалося нове життя. День тепер проходить непомітно, в молитвах, без усякої непотрібної мішури, ділиться вона і любовно погладжує стосик брошурок авторства своєї духовної вчительки. «Кстаті, Женічка, – як завжди несподівано змінює акцент тьотя Рая, косячи оком на Макса і стишуючи голос, – щоб ти знала, всі ті ваші ліфчики – також єресь... Цицьки мають лежати вільно на пузі», – додає поважно вона, і я зіщулююсь своїм мінус першим розміром під кенгурушкою. «Тьотя Рая, – у свою чергу, намагаюсь змодерувати тему, – а пригостіть мене помазанкою, будь ласка!» Помазанка, що є нічим іншим як куснем житнього хліба, политого олією та здобреного солькою, колись, у набіганому полями й лісами дитинстві, здавалась мені найкращою з усіх можливих у світі смакот. Тьотя Рая

жваво підхоплюється за хлібиною. «Аякже! Їж, їж на здоров'я, нам хліба не жалко, — бадьоро шурує вона ножом, — нам Бог дав на хлібчик... Це ж тобі не копчена риба», — раптом темніє очима хазяйка, наче згадавши про щось неприємне. «Бачила позавчора Оксанку Гакаленкову в центрі... рибу копчену вибирала... перенюхувала. Як же так, от ти скажи? У, сука! Як же так? Я, все життя вчителькою чесно працювала, але рибу копчену собі не позволяю!» Тьотя Рая змахує рукою в якомусь болісному пориві, не знаходить слів і гупає переді мною блюдцем із помазанкою.

— Ми документи привезли... — втручається Макс, явно нудьгуючи й ковзаючи поглядом по серванту з золотими чашками, круглоротими керамічними рибками та низкою запилужених дезодорантів.

— Ну, так і добре, — моментально переключається хазяйка і діловито відставляє полумиски вбік. — І правильно зробили! Дід її, — киває вона в мій бік, — хоть і причмарений був, прости на слові, але хату свою любив, це понятно. Тільки ж ви городські... А то Ніколай переїде. І мені легше на старість його мати під боком, і пчолоам краще. Луг у твого діда ісключительний, що не кажи.

Єдиний син тьоті Раї, мовчазний, кривуватий на одне око Микола, живучи в сусідньому селі, власне, й так завжди користувався щедротами дідового луку. Він перевозив туди свої вулики у травні, і дід Валя із задоволенням возюкався разом з ним у його господарстві все літо до тих пір, поки не наставав час востаннє збирати золоті тягучі дари колективної роботи Миколиних бджіл. Думаю, якби батько не наважився продати дідову вотчину, геть нічого в цій відпрацьованій схемі не змінилось би й далі. Але тьотя Рая має інші погляди на це питання. Підточивши лежачі камені в особах як мого батька, так і власного сина живою водою безкінечних слів, вона нарешті прийняла за всіх нас єдино вірне рішення і явно тішиться з цього приводу.

Ретельно вичитавши документи, тьотя Рая нарешті підіймається і після нетривкої паузи виносить зі спальні кілька купюр.

— Та ну, — відмахуюсь я. — Та не треба.

— Це тобі не треба, — невпевнено каже тьотя Рая, — а Льоня...

— І батьку не треба. Правда-правда, я вам точно кажу. Це всього лише умовність.

Тьотя Рая швидко перетравлює не сподіваний для себе хід подій і мружиться від задоволення.

— Ну, тоді... по п'ятдесят грам? — лукаво підморгує вона. — Максім, треба ж обмити!

— Ой, це вже ні, дякую, — відповідаю за нас обох, — краще дайте, будь ласка, ключа від хати. Я б хотіла там сьогодні переночувати.

Макс повертається до мене з очевидно великим знаком питання в погляді — ми не обговорювали такої ідеї. Тьотя Рая також не чекала цього, але тисяча гривень, що лежить на столі в безпосередній близькості до її руки, приємно зігріває атмосферу і не передбачає зайвих питань.

— Тоді я вам дам чисте бельйо, — розпрямляє плечі від явного усвідомлення власної широти душі тьотя Рая, — а то в діда, мабуть, все мишами позасиране.

Ми виходимо надвір. Там і досі дощить. Чахлі трупики квіткового цурпалля розбухли від вологи й легенько тицяються мені у джинси, коли я проходжу повз клумбу. Тьотя Рая робить разом з нами кілька кроків уперед, але зупиняється.

— Ондо бачиш! — хапає Макса за рукав і вказує на колодязь біля своєї клуні, — то її дід ставив.

Після цього вона швиденько повертається на ганок, кутається у свою хустку й дивиться нам у спину — я це знаю напевно — поки ми не зникаємо з поля її зору.

3

Коли діду виповнилось сорок п'ять років, хід його життя зазнав незворотніх змін: одного дня дід Валя різко покинув роботу редактора в літературному часописі, зібрав мінімум речей зі своєї столичної квартири і переїхав до сільської хати далекого родича, котрий за рік до того помер у ній на самоті. Хата виявилась поганенькою (відтак і не становила ніякого інтересу для сільгоспу), але дід підлатав її і полюбив як рідну. З тих пір він бував у Києві лише кілька разів, та й у ті нечасті приїзди миттю втомлювався від міського галасу і знаходив будь-який привід, щоб якомога швидше повернутись додому.

Мій батько, судячи з усього, досі пов'язує цю його соціопатію

виключно зі смертю бабусі, але в діда, наскільки я пам'ятаю, була й інша версія. «Знаєш, Женюшка, – сказав він мені якось, – коли я першої тутешньої зими пішов одного ранку за хлібом до центру через забілений луг навпростець, а, повертаючись, побачив на снігу тільки власні – і більше нічії – сліди, то теліпав додому, обереженько ступаючи в них, і мені здалося, що я нарешті йду вперед, але до самого себе...» Так дід і йшов до самого себе всі ці тридцять з гаком років сільського періоду, доходячи часом до зовсім несподіваних проявів власної особистості. Приміром, після переїзду він більше ніколи й нічого не писав, з деяким роздратуванням відмахуючись навіть від найменш побутових форм писання, як-то заповнення платіжок на електрику абощо. Хтось із сусідів, на щастя, завжди погоджувався підмінити своїм непевним куролопим почерком руку мого більш, ніж високоосвіченого діда.

Натомість, його руки згодились Солодушці в іншій, доволі рідкісній справі.

Якось в одних із нових його сусідів сталась неприємність – свіжопоставлена криниця обміліла дощенту. Постраждали довго сипали і злим, і нетихим словом на адресу невдачливого копаря їхнього колодязя, шкодували за тим, що, проґавивши осінь і зиму, викопали «те нещастя» у квітні, і, зібравшись з духом, намірились повторити операцію. Тут і вигулькнув мій дід Валя зі своїми патичками. На очах збентежених сусідів він походив їхнім городом, тримаючи поперед себе дві гілки сухої лози, і нарешті зупинився. «Тут вода», – спокійно сказав дід, вказуючи на нічим непримітний клапоть землі. «Там у мене земляніка посаджена!» – сплеснула руками сусідка. Дід знизав плечима і повернув було до хвіртки. «А там, там тоді що?!» – вигукнула хазяйка, вказуючи на недієздатну криницю. «А там, – обернувшись, сказав дід, – мертва вода. Вам іще пощастило, що вона всохла. В давнину на таких місцях церкви ставили. А колодязі... колодязі ніяк не можна». Серед очевидців такого вироку була присутньою молода ще тьотя Рая, зі слів якої я і дізналась згодом про цей день блискучого триумфу. А річ була проста: допомагаючи в юності дідові, тобто моєму прапрадіду, котрий був знаним лозоходцем у своєму селі, дід Валя проніс такі специфічні навички крізь усе життя і повернувся до них, коли сталась нагода підсобити новим

односельчанам. Ті сусіди, зрештою, довірилися пораді, поставивши криницю на своїй суничній галявині, і з тих пір не було в Солодушці більшого авторитета з даних питань, ніж мій дід.

Мабуть, саме завдяки цьому фактору до всіх інших його дивацтв місцеві ставились переважно з ніжністю.

Дивацтва ці були безневинними. Взамін писанню, дід, наприклад, заговорив раптом з усіма деревами й дрібними рослинами. Зрештою, більшість людей подеколи знаходять собі несподіваних співбесідників: ми розмовляємо з побутовими предметами, автомашинами, телевізорами, частинами власних і чужих тіл... Дід Валя же, підрізаючи гілля якоїсь яблуньки, завжди просто незмінно бурмотів щось на кшталт: «Дурко, потерпи. Я ж полегшую тобі життя». І вона терпіла, в цьому навіть немає сумнівів.

Значно важче селянам було прийняти інші його *гуроці*. В перші роки життя в селі дід обзавівся коровою. То була молочна благодушна особа, поки одного разу з нею не сталось лиха: якось, відбившись від стада на вигоні, бідося втрапила до глибочезного рівчака й переламала собі всі ноги; більше того, сильний стрес зовсім відібрав їй можливість давати молоко, що для рогатої годувальниці рівносильно смертному вироку. Але дід Валя не зміг його підписати своїй бойовій подрузі: він утримував каліку у клуні і годував задурно кілька років, поки природна смерть не забрала її до якогось з раїв. Само собою, з точки зору оточуючих, все це було нераціонально, по-дурному навіть.

Дивувало та дратувало також інше: на відкритих галявинах і в найвіддаленіших лісових хащах, на траві і багатощаровому снігу люди почали знаходити викладене шишками, гіллям та іншими підручними засобами слово «Валентин». Поступово з'ясувалося, що мій дід, ходячи майже щодня до лісу, залишав такі незбагненні автографи в тих місцях, де ступала його нога. Ми ніколи не говорили з ним про це, хоч я неодноразово чула, як сусіди підсміювалися над дивним дідовим егоцентризмом. Окрім цього, глузували ще (правда, здебільшого добродушно) над його прихильністю до кулінарії, вишивання та американської літератури. Журнали з візерунками, нитки муліне та книги постачалися дідові батьком; іноді ж до цих передач було додано і мене...

Мої дитячі заслання до Солодушки, мабуть, тишили діда. Ми з ним легко знаходили спільну мову й ніколи не конфліктували: на відміну від батьків, дід умів згладжувати всі гострі кути непомітно для мого самолюбства. Втім, робота над загартовуванням сталі все-таки велася. Обливання, гімнастика та незмінне «правило відра» (протягом літа я обов'язково мала з'їсти по відру кожного виду ягід) складали основу мого фізичного виховання. В такі ж дні, коли погода псувалась, і вірний друг «Аїст» сумно й самотньо тремтів у такт стихіям під дашком повітки, наші з дідом безкінечні бесіди і сумісні читання Хемінгвея (якого я ненавиділа) та Вонегута (якого – обожнювала) починали трудитися над моїм духом. Дід топив піч, варив какао, одягав окуляри і читав уголос; рідше – розповідав щось сам. У таких оповідках ніколи не йшлося про знайомих людей; навпаки, надзвичайні незнайомці глибоко вражали мою уяву своїми сильними характеристиками, історіями яскравих дол, екзотичними подорожами та неординарними діями, аж поки у старших класах я не почала нарешті зустрічати героїв дідових історій на сторінках заданої у школі класики.

Були в нас також інші потаємні пристрасті. Приміром, уже з семи років я знала, як поставити собі будильник на п'яту ранку, зібрати нехитре екіпірування, дійти до сирій річечки, розмотати неквапом ліску на бамбуковій вудці та зварганити наживку, зі смаком чвиркнувши на хлібний м'якуш і старанно виліпивши з нього в'язку малесеньку пірамідку. «Плюссск» – тихо пірнала до каламутної блакитняви приманка й розмоклим грузилом ішла на дно, заворожуючи своїм неспішним занурюванням чийсь не видимі наземній мені очі. Перші подолання внутрішніх бар'єрів наступали тієї миті, коли щойно згадані очі в комплекті зі слизьким живим калатальцем зловленої рибки опинялися в моїй так само тремтячій від збудження долоні. Нещасливий карасик, чи то піскарник, не змігши, певно, усвідомити своїм риб'ячим мозочком тієї лукавої сили, котра з блискавичною швидкістю раптом вирвала його з рідної замуленої домівки і шваркнула в теплу нірку моєї руки, бився і непрожованим криком вимагав рішучих дій. Тут належало, звісно, безапеляційно стиснути пальці, знерухомивши здобич, і з самовладанням досвідченого лікаря одним махом позбавити рибку тортур. Утім, махів було явно біль-

ше... (Пам'ятаю, точно так само, як я тоді вивільняла гачок, невміло шматуючи риб'ячі губи й щоки до кривавої каші, кілька років тому зовсім юна медсестра намагалася поставити мені крапельницю, довго колупаючи мою вену голкою й мученицьки допомагаючи собі мімікою дитячого, з булочними припухlostями, обличчя...)

Минуло кілька сезонів перш, ніж я навчилася елегантно насаджувати черв'яків і п'явок, проштрикуючи червонясті в'юнки вигини їхніх тілець, та незворушно знімати рибу з гачка, не кажучи вже про подальші махінації над її долею. Кожен рибалка, за неявними законами нашої з дідом артїлі, мав почистити те, що нарибалив. «Береш ніж – тюк! – вводиш її у ступор, а тоді вже знімаєш луску і підрізаєш черевце», – вчив мене дід Валя. Я слухняно тюкала, шкробала, вичищала потрухи й намагалась не надто зациклюватись на останніх агонічних сплесках життя у випотрошених тушках – вони продовжували стрибати навіть на сковорідці, поки їхні очі не застигали на решті випученими борошністими крапочками.

Час від часу у складала також компанію діду в його лісових прогулянках. У такі дні ми підіймалися рано, дід складав рюкзак, ми вбиралися у гумакі й штормівки і виходили з дому. Зосереджено тьопали, хрустко вгрузаючи в росяну траву, неухважно дослухались до ранкового перемукання корів, які з різних боків села сходились на пасовисько, і потроху чистий ранок, щільно наповнений звуками і запахами, починав тонко дзвеніти в моїй сонній голові та прочищати свідомість.

Невеличкий гайок біля дідової хати нами всерйоз не сприймався: ми йшли по справжні враження. Варіантів було два: за селом, у межах нашої пішої спроможності, знаходились зовсім різні за своїми характерами ліси, котрі ми з дідом поміж собою відповідно охрестили. Я любила, звісно, веселий ліс із його відкритими просторами, рудими соснами й безкінечними випукlostями кучугурів, густо вкритими м'яким смарагдовим мохом та високими мурашниками. І хоча, на відміну від лісу страшного (бо – глухого, косматого, повного комарів та іншої пакості), на тих пагорбах майже ніколи не зустрічались боровики, я з не меншим збудженням вишуквала в їхній ніжній шерстці акуратні темно-коричневі голівки польських чи слизькі пахучі капелюшки маслюків з налиплими голками...

Коли сонце було вже в zenіті, й наші кошики заповнювались хоча б частково, дід витягав зі свого рюкзака кілька куснів хліба з маслом, варені яйця, свіжі огірки й термос з міцним солодким чаєм. Ми сиділи, обіпершись на спинки розігрітих уже сосен, смачно жували, втихомирено поглядали на свою здобич і багатозначно мовчали...

В чотирнадцять років щось планомірно зламалося, і поїздки до діда тимчасово втратили для мене свій зміст. Коли всі яблука були нарешті понадкушені, а книжки – понадчитані, десь на другий тиждень канікул неодмінно наставала велика депресія: серце рвалося на друзки, йому не хотілося всіх цих вітамінів та іншої *лабуди*, а хотілося додому, на район – сидіти під під'їздом, пити нудотну «Ром-колу», смоктати цигарки, говорити за життя і цілуватися з кимось до хрускоту щелеп. Я страждала, зуділа від нудьги, хамила діду і курила вночі у вікно. Дід знаходив недокурки й незворушно подвоював порції соків, які щоранку давив для мене на старенькій хрипучій соковижималці.

А з сімнадцяти я вже вчилася, працювала і жила повноцінним життям, яке не передбачало довгих гостин у Солодушці; мої візити зрозумілим чином скоротилися до нетривких відвідин на Великдень чи Різдво, та й ті заглохли в останні роки. Спілкування з дідом Валею відтоді полягало переважно в телефонних дзвінках з мого боку та передачах з картоплею, тонкошкірими яблуками-рябушками й іншими гостинцями – з його.

...Написавши все це, нарешті зупиняюсь і міркую. Ліс, риба, какао, Вонегут, рябушки... Певно, виходить так, що я несвідомо акцентую на фактурних деталях, від чого образ діда дещо міфологізується з точки зору мого суб'єктивного, а ще й трохи захарашеного за строком давності, погляду. Можливо... Хоч я, звісно, й не напишу тепер, що дід Валя був сивочолим могутнім красунчиком (в останні роки його і без того хире тіло сильно покрутило ревматизмом), і що з рота в нього пахло виключно м'ятою (навпаки, від діда завше гостро й мутно шибало тютюном)... Так чи інакше, якщо моя розмальовка пам'яті зберегла переважно чисті кольори, значить, ці враження були все-таки сильнішими, пріоритетнішими?

Дитячі спогади не претендують на об'єктивність. Але інших в мене майже нема. Я не пам'ятаю, не знаю тепер, чи дід колись оче-

видно кривив душею, чи тріпав комусь нерви, чи спрощував нічим не заповнені вечори міцними напоями, чи скакав у гречку з тими бабами, що приносили нам часом молоко у трилітрових запотілих банках. Але я пам'ятаю, як він, мудруючи вибагливі сніданки, незмінно наспівував «Ріо-Ріту», як розставляв по хаті склянки на п'ятикопієчних монетах для мишей, аби не використовувати менш гуманні пастки по їхні хуліганські душі, як терпляче колував і розгладжував рядно поміж п'ялець своїми зашкарубленими долонями, як робив губами оте незбагненне «пу-у-у», коли сильно замислювався...

Пам'ятаю також, як одного разу мій начебто не релігійний і не тонкосльозий дід Валя сильно зблід і перехрестився, побачивши, як в одному дворі зрубали рясно квітучу, повітряну від білих цяточок вишню, прив'язали до машини з причепом і кудись потягли її таким чином через весь центр села. «А це гріх, Женюшка, – глухо сказав тоді дід. – От вилупки. Наче дівку за коси... »

4

Я підкидаю дрова до груби, готую їсти, відмиваю стареньку клеїонку на столі; я намагаюся будь-що не зупинятися, адже тоді в око неодмінно впадає в'язка вудочок за етажеркою, або закладки у книгах, або баночки з наклейками, на яких дідовою рукою намальовані кріп, червоний перець та інші невпізнанні об'єкти. Все це тривожить мене: у присутності таких простих і буденних речей гостріше прорізається дідова відсутність... Макс, незадоволений, демонстративно байдужий, лежить на канапі зі своїм ноутбуком, але він не заважає мені. Сирість в'язко лоскоче під одягом, я вдвічі енергійніше дзвякаю перемитими тарілками, перебираю дідову минулорічну консервацію, тягну до печі задубілі ковдри і намагаюсь не зупинятися будь-що.

Втім, доводиться. Ми сідаємо на маленькі табурети перед огненишою заслінкою, тримаючи тарілки з паруючою картоплею на колінах. Макс великодушно наливає мені трохи віскі з фляги, я їм, п'ю, обм'якаю і відчуваю, як десь у животі щось надламується й обривається донизу, наче крига, підточена лагідною весняною водою. Дрова тихо потріскують й гаряче дихають задушливими хвилями

мені в обличчя, і здається, що шкіра поступово дерев'яніє, зсихається; навіть боляче зморгувати очам. У такому напівмороку можна сидіти безкінечно, слухаючи, як у шиби тихо стукає дощ.

– А, може, все-таки поїдем? – вириває мене із прострації Макс, ліниво граючись запальничкою. – В мене роботи просто до фіра.

Я мовчу. Його кишеня раптом укотре за цей день напружується нетерплячим вібруванням, і він, різко альокаючи, виходить на ганок. «Ні, ми не будем селити групу в готель на один день, – долинає до мене один з голосів його внутрішньоофісного образу. – Ну, і що такого, що прямо з потяга на зйомку?.. Душ?.. Заплати їм на п'ятдесят гривень добових більше, і це компенсує душ з туалетом разом взяті...»

Щось не так з моїм життям. Я сиджу в старенькій сизо-голубій у сутінках хаті, чую, як скребеться під ліжком миша, напівсвідомо розгрібаю палицею вугілля, час від часу кидаю поглядом на червоний вогник сигарети за вікном і мене підмлює ясно зринулим усвідомленням – щось не так з моїм життям.

Просто дерева стали великими, люди – маленькими, я років сім не збирала грибів, а дід Валя помер. От і вся драматургія...

А, може, справа в тому, що вік природним чином змінив мені оптику для сприйняття навколишньої дійсності. Хоча, зрештою, чому тільки мені? Все закономірно. Приміром, нарешті стало абсолютно зрозуміло, що ніхто з нашого багатообіцяючого курсу драматургів досі не поспішив справджувати кредит виданої нам свого часу довіри. І на все є причини, які не мають нічого спільного з тими максималістськими ілюзіями, які в сімнадцять-вісімнадцять-дев'ятнадцять років були єдиним паливом, на якому ми тоді тримались. Варто спробувати, і я дуже добре уявляю наш курс, тих-нас, з широко заплученими очима, в рамки яких аж ніяк не вміщалося все побачене, вихоплене, вкрадене в навколишнього світу, котрий безперестанку зблискував в ті часи безкінечними гранями. Я бачу, ясно бачу ці десять світлих голів, які схилилися над своїми конспектами, трепетно виводячи щось не менш значуще, ніж «Мистецтво – це...», і мені хочеться наблизитися впритул до кожної з цих напружених потилиць і самими губами тихесенько протягнути голосом своєї мами: «От бачиш»...

На все є причини. Знеохочені реаліями кінобізнесу, який так мало скидається на університетську атмосферу виховання в душі чужої єврейської сім'ї, де метода похвали апіорі переважала понад критикою, мої однокурсники переважно обм'якли, розсипались; двоє народили й заспокоїлись, кілька інших подались на телебачення і в рекламу, ще двоє перекваліфікувались на зоїлів, обрушившись з неочікуваною, але достоту симптоматичною злобою на своїх колишніх колег.

Мабуть, я єдина з нашого курсу, хто безпосередньо займається професією. Але тут, саме тут я затиноюся на цьому слові й марно шукаю власну потилицю, до якої наблизитися впритул ніяк не виходить. Пррроффесія. Квадратна, поважна, дещо мужикувата, вона зовсім не схожа на ту пружну, вишукано-знервовану, дещо манірну Драаамаатургію, якій нас вчили добрі, надзвичайно далекі від реалій учителі. Нинішні ж правила цієї гри на правду виглядають приблизно так: уніфікуючи до невпізнанності риси місцевих локацій у кадрі, змінюючи написи, прапори й номери машин, переозвучуючи окання українських акторів на акання і, загалом, вправно готуючи такий специфічний ґрунт для проростання нової, безіменної реальності, дволикі януси київських кіностудій безперестанку множать за подібними моїм сценаріями «телемувіки» для замовників братньої держави. Інших варіантів майже не існує в умовах теперішнього кіноринку, й варто лише одного разу домовитись з собою про це, як стає легше жити...

Втім, всі без виключення нерозлучні з елегантними домовленостями на користь власної совісті.

Мій батько, що працює головбухом елітного ресторану, вже давно не приховує від мене своєї чорної маґії, й завжди невідомо, з якого саме циліндра він витягне чергового кроля для податкової.

З матір'ю все виглядає ще складніше. Якось, заїхавши без попередження за нею до фітнес-центру, де та віднедавна завзято зганяє зайві кілограми шейпінгом, я випадково проникла на територію її секретів. Вони існують — її секрети, подумала я. Світ не перегорнув, він просто вкотре змінив мені оптику для сприйняття навколишньої дійсності. Так чи інакше, все одно тепер буває ніяково під час сімейних недільних сніданків, які попри будь-які катаклізми

відбуваються спільно за багаторічною традицією, спостерігати за материними руками, за цим буденним вичавлюванням помаранчів, намазуванням хліба, доливанням кави зі старого порцелянового кавника, й одночасно уявляти ці руки, цей сонний ненафарбований рот біля чужого тіла вдвоє молодшого від батька чоловіка.

Макс – той, взагалі, в питаннях подвійного дна почувається як риба у воді, з року в рік витончено вициганюючи для свого продакшену проекти у всевладних вершителях рекламистських доль, знаджуючи їх чарівною запобігливістю, примудряючись урвати жирніші бюджети і при цьому ж заплатити потім якомога менше своїм робітникам-фрілансерам.

Здається, дід був єдиним з моїх знайомих, який ніколи не грав у такі ігри, але він жив у зовсім іншій без перебільшення паралельній реальності...

Вже зовсім зночіло. Я стелю Максу на ліжку, а сама затишно мощує біля груби на ослінчику, кутаюсь у важку ковдру, відчуваючи навіть крізь джинси її цупку вовну... Слухай, не дивись на мене так, я не *психую*, не відкриваю новий театральний сезон, не готую ніяких хитрозашифрованих образ; просто ляг уже нарешті, заліпи собі вуха репом, дай мені послухати цей дощ, не бери дурного в голову, перетерпи таку ніч у старій сирій незбагненній для тебе розвалюющій, і вже завтра все буде по-іншому; мені просто доведеться поводити себе адекватно. Молодець, ти завалюєшся, включаєш плеєр, відвертаєшся до стіни... Вибач, я ж не знала, що ти будеш тут таким зайвим.

Підкладаю дрова знову і знову. Жарини ворухаються, переливаються всіма відтінками червоного і, майже згасши, раптом знову розгоряються, починають жваво лизати духмяні смолисті цурки... Вже завтра все буде по-іншому. Ми прокинемось у Миколиній хаті, будемо сонними, розбитими; ранкове світло сухо zalиватиме кімнату, оголятиме всі буденні, зовсім не поетичні деталі, і я спокійно попрощаюсь з цим чужим уже будинком і поїду додому жити й далі своїм життям. Все буде нормально. Я буду, як завжди, їсти, спати, купувати, писати, говорити, дихати... Що я буду їсти? Я буду їсти звичні мюслі з молоком на сніданок і яку-небудь складну їжу на вечерю, напевно знаючи з телевізійних програм і маминих на-

пучень, що пастеризоване молоко містить антибіотики, базарні фрукти – нітрати, сира риба – глисти, а вуглеводи з білками не поєднуються... Спати? Спати я буду з Максом, приблизно три-чотири рази на тиждень, напевно не знаючи досі, що з цього буде далі. Ще я питиму фільтровану воду й нефільтроване пиво; я свідомо дихатиму три години на тиждень під час занять йоогою і куритиму весь інший час; оточуватиму себе ікеївськими речами *на один-два сезони* і бачитиму їх довкола себе десятиліттями; зазиратиму раз на місяць на якусь виставку – подивитись на чергового щура на таці, та раз на тиждень виходитиму в ніч – побачити всіх дуже потрібних мені людей. І я регулярно дзвонитиму мамі, й обговорюватиму з нею ліки-одяг-машини-інше та ніколи не говоритиму про любов-гідність-совість-тощо. І що там уже бути дріб'язковою – вибиратимусь час від часу на великі сімейні свята, і відповідатиму на доброзичливі питання родичів, і слухняно гортатиму фотоальбомчик скількись-юридної сестри, і вже напевно вихвалитиму її купальник та не помічатиму драглистого тіла на тлі морського узбережжя Анталії в кращому випадку чи басейна того самого курорту – в гіршому. І я зніматиму з ланцюжка кулон і вішатиму на нього хрестик перш, ніж піти раз у півроку до церкви. І так, авжеж, носитиму під джинсами старі колготки, коли знатиму напевно, що їх ніхто не завважить.

Врешті-решт, я ще писатиму. І чекатиму дзвінків. І відповідатиму слухавці: «Конечно, я понимаю». Адже кілька років тому мені пощастило зав'язати контакт з одним із провідних російських телеканалів, після чого я вже продала йому низку сценаріїв. Кожного разу при цьому мені так само, як і тепер, доводилось вносити в них безкінечні правки, свідомо винищуючи всі специфічні деталі, спрощуючи діалоги, приставляючи спотвореним таким чином виродкам ручки й ніжки від чужорідних типових гарнітурів. Тим не менше, це працювало і працює досі: конвеєр мірно рухається, сотні кіностудій збирають паззли нехитрих картин, мільйони глядачів тиснуть на кнопки своїх пультів, рейтинги телеканалів зростають, я отримую і проїдаю гонорари, плачу за квартиру, летаю нерви морями, і коловорот пріоритетів тимчасово втрачає свою очевидність...

Здається, дощ ніколи не закінчиться: шумить, і шумить, і шумить... Тихенько причинаю заслінку, підіймаюсь, розминаю затерплі

ноги, лізу до сплячого Макса під ковдру. Я довго не можу заснути і в повній темряві все-таки слухаю – нікуди від нього не дінешся! – цей бляшаний звук води. Вже завтра все буде по-іншому. Вже завтра все буде по-іншому.

Мені здається, насправді, там, за вікнами, хтось плаче. Але хто?

5

Дош скінчився. Я вже встигла сходити з самого ранку на цвинтар і тепер повертаюсь до будинку. Могила діда – спокійна, стримана. Сподіваюсь, тьотя Рая посадить на ній барвінок чи що там... Я йду, чвакаю старими дідовими гумаками і намагаюсь не розплескати глухий тягучий біль у потилиці. Здається, продала би зараз душу за чашку кави, але до неї – хоч-якої, розчинної, з пластикового стаканчика, з мильниці – так чи інакше, мінімум півгодини їзди.

Макс, умитий, бадьорий, стоїть на ганку і курить. Він уже зібрав наші речі і навіть вимив учорашні тарілки, про що й повідомляє доволі кокетливо, на моє щастя. Я посміхаюсь йому, прямую до хати, збираю постіль, швидко оглядаю кімнату в пошуках забутих речей і, не виявивши таких, зачиняю вхідні двері.

– Ідем? – питає Макс. – Ща, я тільки...

Він зникає в дерев'яному будиночку за повіткою, а я від нічого робити ходжу двором. Сірий убогий ранок; скільки їх ще попереду – таких? Бездумно кружляю городом поміж невикопаної картоплі, злегка пхаючи ногами чорні патички мертвого бадилля, потім мені це набридає і я підходжу до яблуні. В жухлій вогкій траві де-не-де прозирають замурзані яблука, що нестривожено долежали у своєму сховку до зими. Присідаю, викочую собі якась, починаю його обтрушувати і знаходжу на репаному червонястому бочку слово «Мирося». Кілька секунд я лише тупо роздивляюсь бліді, але доволі читабельні літери – вони не намальовані, ні, вони явно вкарбовані в яблучну шкіру від самого народження, і це мене бентежить. Машинально намацую інші плоди: деякі з них так само мічені – «Петром», «Раєю» і «Льовою». Розширюю коло пошуків і знаходжу в кущах сиротливі «Галю» та «Женюшку». На деяких екземплярах я бачу залишки розмоклого паперу невідомого призначення... Все

це дуже дивно. Збираю іменні яблука, поки Макс нарешті не гукає мене ззаду.

– Ти посиди в машині, я віддам білизну, – кажу я йому і швиденько прямую до хвіртки.

Тьотя Рая годує курей. «Тіпу-тіпу-тіпу-тіпу», – медитативно лунає на весь двір її голос, і кури квохчуть, лізуть одна одній на голову, дзьобають просо з брудної металевої миски. Я делікатно кахикаю, привертаючи до себе увагу.

– А, Женічка, – невиразно каже тьотя Рая, – ти поклади там...

– Дякую за все, – кривувато відповідаю, кладу білизну і ключ на лаву, барюся якусь мить і все-таки не витримую: – А ви не знаєте... що це?

– О, – розглядає вона вміст моїх кишень без особливого подиву, – то дід твій на Новий год іногда робив, – пояснює і знову впирається в мій нерозуміючий погляд. – Ну, яблука зимні. Якщо на них на початку сезону, поки ще зелені, щось наліпити, це місце не покрасніє. Дід вирізав букви з газети, клеїв вишневим клеєм на яблука, а потім уже осенью знімав... І на Новий год всім їх дарив.

– А всім, це кому?

– Ну, всім, – дивується тьотя Рая.

І, правда, скільки їх тут лишилось – *три з половиною каліки*. А «Женюшка»... Приїхала нарешті за своїм яблуком.

– То ви... роздасте їх? На Новий рік? – викладаю яблука.

– Конечно, конечно! – з усердям киває головою тьотя Рая, і я розумію: робити їй більше нічого.

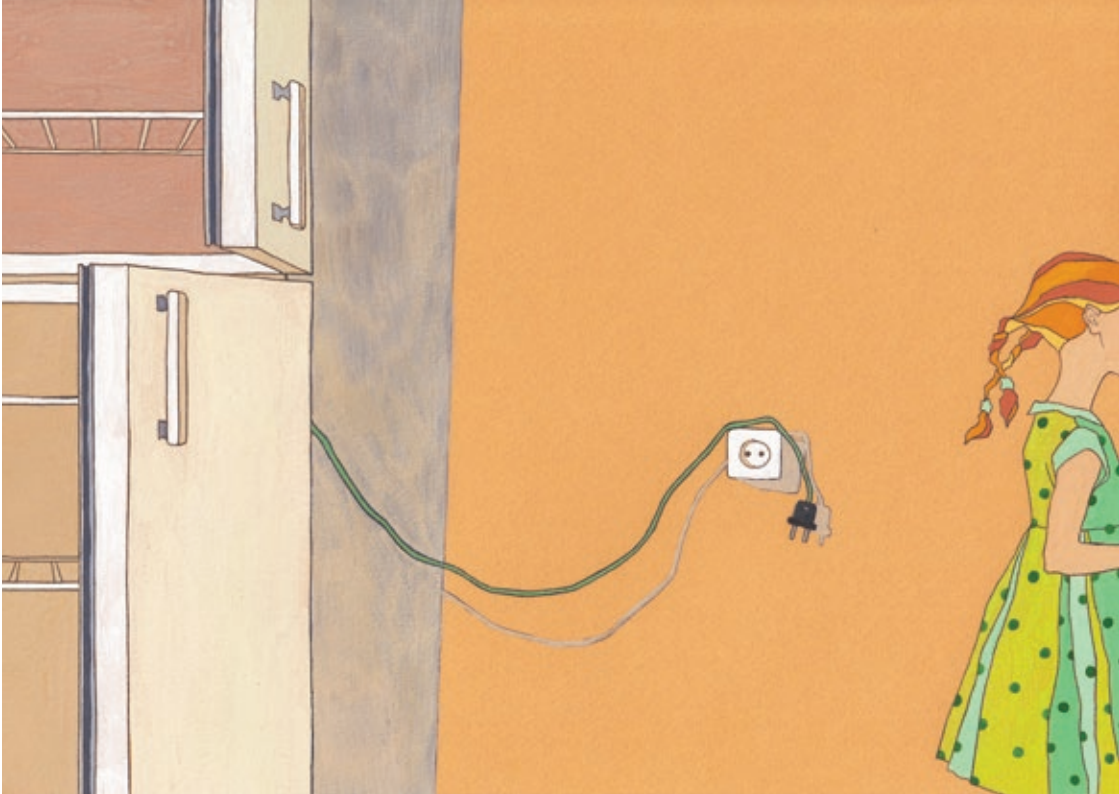
Ми прощаємось, я сідаю до машини, заводжу мотор і до кінця нашого провулка бачу у дзеркалі заднього виду стріху дідової чи, вірніше, Миколиної хати.

– А постав мені щось таке, – кажу я Максу.

– А поставлю, – посміхається він, зосереджено прокручуючи коліщатко айпода.

Минувши лісок і поле, виїжджаю на трасу, закурюю й набираю швидкість.

Сніжка

Нарешті Гася не витримала, вилізла з-під ковдри і, похитуючись, пішла на кухню. Там холодильник тихо шелестів талою водою і похмуро дивився на неї своїм темним випотрошеним нутром: мама ще зранку несподівано виявила вічне царство льоду й марно намагалась його позбутися вже шосту годину поспіль. Гася поставила табуретку, обережно на неї вилізла, помацала одну зі снігових брил. Та пронизала холодом її гарячу руку, але залишилась на місці, обсипавшись дрібними крихтами. Ще рано, визначила Гася й витерла мокру долоню об піжамні штанці, а холодильник ніяково зробив калюжу на лінолеумі.

– Гасієнда! – раптом почула вона ззаду. Мама була рожевою, холодною, гарною і в руках тримала пакет, з якого просвічували курячі ноги.

– Всесвітній потоп! – розвела руками Гася й демонстративно вийшла з кухні. – Сніжка, ти пам'ятаєш, – запобігливо нагадала вона трохи пізніше, коли мама переодяглася з джинсів і светра в домашню сукенку й підсіла до неї на ліжко поміряти температуру.

Мама пахла вулицею й людьми.

– Пам'ятаю, – спокійно сказала вона й обтерла Гасиною розпашілого лоба шматкою, змоченою у воді з оцтом. – Даша дбає про неї, не хвилюйся.

— Я хвилююсь. У Даші дисертація. А ще чоловік. Він може випадково...

— Я поклала на неї записку, — серйозно сказала мама й пішла на кухню займатись курячими ногами.

За вікном падав дощ. Гася покрутилась трохи, шукаючи собі найменш обридлої пози, й тихо зітхнула. Подих миттю застряг і обірвався холодком десь у животі, як це завжди бувало під час високої температури. Вона спробувала почитати, але шхуна «Колумб» хиталась перед очима розплавленими цятками літер і вперто тонула. Тим більше, неявна тривога заважала читанню й постійно переключала Гасину увагу на себе. Як то там наша сніжечка, серед чужих пельменів, думала вона й терлась носом об шорсткий килимок на стіні.

...Цій традиції було вже чотири роки, і вигадала її мама. Наприкінці лютого Гася обов'язково збирала грудку з останнього снігу й зберігала її потім у морозилці аж до наступної зими. Коли нарешті випадав очікуваний першачок, Гася з мамою урочисто виносили сніжку в палісадник у дворі, клали її на підморожену білу кашку та святкували символічну зустріч снігу торішнього з нинішнім. Але жодна місія спасіння не обходилась без таких днів, коли мама розморожувала холодильник; тоді сніжку доводилось нести в морозилку до когось із сусідок, наприклад, до Даші. Даша писала дисертацію, мала чоловіка-алкоголіка та розумну вівчарку Ельку, котра сама виносила сміття й бігала з маленьким кошиком у зубах за пивом до кіоску, в якому її хазяїн досі мав кредит довіри.

Потім вони їли бульйон, і Гася ретельно вибирала з нього все зайве.

— А совість, совість де? — втомлено спитала мама.

— Ніколи не повірю, що і в цих шкірках всі вітаміни, — зосереджено відповіла Гася і швидко переключила тему. — Як твій кастинг?

— Уявляєш, зустріла там у черзі свого викладача з історії театру.

— І як? — спитала Гася й відсунула ледь початий бульйон.

— У нього черевики на тонкій підшві, — замислено сказала мама, підсовуючи тарілку назад. — І погляд такий чужий...

Вони ще трохи позмагались з перетягування тарілки, й мама

насупилась, але все-таки забрала тацю з ліжка та взялась до роботи. Худенька, рідна, вона сиділа на підвіконні з ногами і швидкими тренованими рухами розминала керамічну глину, розкачувала її скалкою й вирізала келишком з цього білого неістівного «тіста» маленькі кружальця. Згодом їх потрібно було висушити, відшліфувати, розмалювати акриловими фарбами, вкрити лаком і перетворити на чудові сережки. Саме з продажу таких прикрас, якщо не зважати на нечасті зйомки в рекламних роликах і дубляжі мультиплікаційних героїв маминим голосом, вони переважно й жили. Всі інші її заняття, які не приносили грошей, Зінуля називала фортелями, хоча й до виробництва сережок ставилась доволі підозріло. Тільки Гасі все одно подобались і сотні кольорових плямок по всій кімнаті, і мамин висунутий язик під час малювання, і запах лаку та всіляких спеціальних фарб у квартирі, не кажучи вже про виставки й фестивалі, куди вони вибирались час від часу для продажу своїх скарбів. Перед тим, щоправда, доводилось довго й нудно вирізати однакові квадратики з картону і настромлювати на кожен з них по парі сережок, але потім Гасі ніколи не набридало спостерігати за тим, як акуратно мамина рука виводить на шорсткій паперовій поверхні їхнє прізвище. Якось мама сказала, що тепер воно мандрує світом у тисячах різних вух, і Гасі це сподобалось.

А почалось все минулого літа, коли за один день вони заробили грошей більше, ніж мама отримувала в театрі за місяць. Гася добре запам'ятала, як це було. З ранку до пізньої ночі вони сиділи тоді під пекучим сонцем і продавали першу партію маминих сережок на якомусь музичному фестивалі. Там було багато співів і танців, люди ходили у вишиванках, спали в наметах і варили собі їжу на вогнищах. Гася спершу трохи нудилась, але потім побігла тинятись табором, скупалась у річковій калабані, знайшла собі кілька друзів та повернулась назад тоді, коли живіт від голоду нарешті присох до сарафана. Було вже темно, але земля важко гупала і здригалась від бамкання чергового музичного гурту. Мама сиділа в наметі, мала облуплений ніс, щасливі очі і сказала, що тепер вона житиме, як захоче, що цієї осені вони поїдуть вдвох подорожувати, і Гася напевно зможе ходити на художню гімнастику. З цим піднесеним настроєм вони поїли холодної каші з емальованих мисок, розрізали пахучу

диню, і Гася, навіть не почистивши зубів, так і заснула, посміхаючись солодкими липкими губами.

Щоправда, пізніше, вже у Києві, коли Зінуля сказала, що не варто було закінчувати театральний, аби заробляти собі на життя саморобками, мама дуже плакала вночі, але наступного дня весь час сміялась, накупила цілу торбу різних смакот і з тріумфальним виглядом вирушила до найближчого спортивного комплексу.

Гася ходила на художню гімнастику цілий місяць, а потім десь підхопила грип. Як одужала, позаймалася з тиждень знову, невдовзі захворіла на бронхіт та просиділа ще тижні зо три вдома. «Точка-тире, точка-тире», – засмучено говорила мама, прилаштовуючи їй на спину гарячий парафін або гірчичники...

На перше відкрите заняття з художньої гімнастики тренери на решті запросили батьків. Дівчатка в однакових синіх купальничках напружено демонстрували все, чого встигли навчитись протягом півріччя: тягнули берізки, підкидали хула-хупи, викручували різні фігури стрічками на підлозі спортивної зали. І тільки Гася нічого не крутила й не витягувала, а, променисто посміхаючись всіма дванадцятьма молочними зубами, виносила грамоти й призи для інших дівчат під урочисті програші фортепіано. Художня гімнастика – це, насправді, повна туфта, потім сказала їй у роздягальні мама, й вони відсвяткували вдома чергове завершення Гасиної спортивної кар'єри чаєм і київським тортом.

Що ж до подорожі, то спершу вони збирались полетіти до одного надзвичайного міста, в якому, як розповідала мама, будинки стоять прямо у воді, люди їздять на човнах один до одного в гості, жінки носять сережки з чарівного скла, схожого на льодяники, і всі їдять багато різних сирів і макаронів. Але потім плани у мами чомусь змінилися, і вони поїхали до іншого міста, назву якого Гася, на жаль, забула. У ті дні щойно почалися осінні канікули, і тому подорожувати було зовсім незвично і трохи весело. Мама всю дорогу в поїзді збуджено говорила, що вже завтра вони гулятимуть пустельними пляжами, питимуть чай з термоса, нюхатимуть розігріті останнім сонцем спинки кипарисів, обідатимуть біля моря і слухатимуть, як воно облизує маленькі камінчики.

Зранку вони приїхали на симферопольський вокзал і півдня до-

бирались на різних маршрутках до потрібного їм міста, а після цього ще довго шукали ночівлю. Гася дуже втомилася в той день, але бачила, як злобливо мама відфутболює ногами все, що траплялося їй на дорозі, і розсудливо тримала язика за зубами. Кілька годин вони приречено намотували круги порожнім приморським містечком, не встигнувши досі спуститися до води, а вітер грізно видував їх із власних курток і затівав разом із хмарами якусь неприємну провокацію. Вже під вечір, коли чергова тітка у махровому заношеному халаті під пальтом показала їм «полулюкс с кондиціонером за нічтожну цену», мама з чорним обличчям рішуче поставила сумку і полізла за гаманцем. Незабаром говірка хазяйка нарешті лишила їх самих, і вони, не роздягаючись, трохи посиділи мовчки на холодному ліжку, слухаючи мірне дзиччання головного призу своєї маленької кімнатки. «Нічого, Гасішвілі, – сказала мама і посміхнулася, – зараз ми збігаєм хутенько в душ, потім підем до моря, влаштуємо в якомусь кафе романтичну вечерю і...» І цієї самої миті її слова перервав невідомий барабанщик, вибиваючи приголомшливий марш на даху дощовими краплями.

За три дні злива не вщухла й на хвилину. Мама бігала у позиченому в хазяйки дощовику до найближчої крамнички, купувала пельмені й сосиски, а після їжі вони грали до одуріння в пантоміми, слова, міста і всі інші штучні замітники спілкування з морем. Вечорами мама довго сиділа на підвіконні, посьорбувала вино, неохоче відповідала на безкінечні дзвінки Зінулі, притискала носом до віконної шиби, а потім несподівано зістрибувала та щодуху бігла під теплу ковдру, де вони з Гасею обіймалися та засинали.

Як не смішно, але дощ закінчився в день від'їзду, і вони спустилися до моря, щоб привітатися та попрощатися з ним одночасно. На набережній не було жодної людини, тільки якась собача довго теліпалося за ними до самої води, а потім чогось злякалося і стрімко втікло. Море хвилювалось, шепотіло хрипким говірком, переливалося синьо-зеленими барвами й щохвилини нервово викидалось на берег своїм великим тілом, щоб утікти назад, просочуючись крізь лискучі камінці. Мама поставила сумку й сіла на неї, а Гася довго гасала берегом, змагаючись із хвилями у швидкості, доки нарешті море не перемогло, підступно замочивши піною її кросівки. Потім

вони ще трохи пошукали на пляжі куриних богів і, не знайшовши жодного, пішли на маршрутку...

– Сніжка, ти пам'ятаєш, – на всяк випадок, знову нагадала Гася.

– Пам'ятаю, – спокійно відгукнулась мама, не підводячи голови від свого ліплення.

Зазвичай Гася допомагала їй із сережками, і це в неї виходило непогано. Мама часто говорила, що Гася добре працює в душі примітивізму, і продавала її вироби на рівних зі своїми, а вторговані за них купюри чесно складала до персонального Гасинового конверта.

– А на що ти витратиш гроші? – інколи питала вона.

– Коли я виросту, то вкладу їх в економіку України, – говорила серйозно Гася, і мама щоразу прогнозовано сміялась.

Насправді ж, у майбутньому Гася хотіла би стати костюмером чи просто дружиною соліста якоїсь рок-групи. Але гроші, так чи інакше, були їй потрібні. Вона вже навіть переговорила таємно про свої плани з давнім приятелем Віталіком, який колись навчався з мамою на одному курсі, а тепер знімався в усіх українських серіалах одночасно і був чарівним босяком, за визначенням Зінулі, котра всі ці серіали дивилася. Правда, при першій розмові про Гасину ідею вони мало не поцапались.

Того вечора Віталік завітав до них у гості, щоб порадитися з мамою про свою нову роль в черговому фільмі. Він прийшов трохи раніше, ніж мама повернулася з роботи, й Гася вирішила скористатися такою чудовою нагодою у власних інтересах. Втім, на неї чекало жорстоке розчарування. «Будеш нікати гроші, які мама дає тобі на сніданки? Ти ж і так бухенвальд ходячий. Ні, чік-чірик я в домікє», – сказав Віталік, неухважно вислухавши Гасині аргументи, й вона відчула таку злість, що ледве стримала себе, аби не копнути його ногою. В цю саму мить прийшла мама, і суперечка повисла в повітрі над кухонним столом.

Після вечері збайдужіла Гася довго лежала на канапі й малювала автопортрет у фіолетових тонах, принципово не дослухаючись до розмови на кухні, але голоси все одно час від часу проривали кордони однокімнатної квартири. «Як ти не відчуваєш, тут зовсім інший психологічний жест!» – кричала мама, і Гася мстиво посміха-

лась, заштриховуючи свою корону. «Тонька, ну що за наївна фігня у тебе в голові?! В якому світі ти живеш?» – зривався нервовий голос Віталіка, і незабаром до кімнати вибігав він сам, червоний і скуйовджений, щоб покурити на балконі.

Уже зовсім пізно ввечері, коли повіки склеїлися від нудьги й очікування, і Гася закуняла просто на своєму альбомі, Віталік розбудив її гарячим шепотом у вухо: «Гась, я тут подумав... Театр коштує не дешево, це ясно, але можна спробувати заради такої людини з великої літери Ле, як твоя мама... Тільки обіцяй мені, що будеш їсти, а то негайно розкуркулю!».

Тоді вони міцно обійнялися й оголосили перемир'я.

Відтоді Гася почала детально обмізковувати план придбання не надто шикарного, але доволі пристойного театру. Прикро тільки, що за десять років, коли збереться в неї чималенька сума, мамі виповниться аж тридцять вісім, міркувала вона, але, з іншого боку, якраз буде їй нормальне заняття на старість. Гася купить невеличку студію і розумного режисера, а сама шитиме всі костюми для маминих героїнь. І вони не будуть ставити ніякої туфти! Що ж до Віталіка, то і йому також можна буде виділити якусь другорядну роль. А в день першої прем'єри мама в кінці вистави вийде на сцену, їй даруватимуть кошики з трояндами, кричатимуть «Браво!», вона розчулено заплаче від щастя, і Гася, котра сидітиме тоді в першому ряду в скромній золотій сукні, надсилатиме їй повітряні поцілунки...

– Гасіце, випий це, – перервала мама хід її думок. Молоко з медом. І з козячим лоєм. Просто чудово. Міняємо кошики з трояндами на молоко з лоєм!

– Мамочко, ти щось сказала? – голосом помираючого лебедя спитала вона.

– Ти мене не чула? – спокійно поцікавилась мама.

– Я поставила четверту стіну, – безневинно закліпала віями Гася.

– У такому разі, у нас ремонт, і я тобі її випадково знесла.

Взагалі-то, мама – хороша людина, але в неї дуже багато недоліків, і часом зовсім не хочеться їй купувати ніяких театрів. Звісно, це

не стосується всіх її безкінечних вимог, типу миття посуду чи прання своїх трусів, хоча це забирає багато часу, й не можна сказати, щоб Гася дуже любила такі обов'язки. Але мама давно пояснила їй, що вони – дві слабкі жінки, які живуть разом, і тому мають підстрахувати одна одну. Добре, Гася не проти, не в тому річ. Просто бувають також принципові питання, і вся біда, що інколи мама з Гасею мають зовсім різні думки стосовно тих самих речей. От, наприклад, усім відомо, що Гася не любить супу, і не те, щоб якогось конкретного, а будь-якого супу взагалі. Але мамі байдуже, мамі видніше, що Гася насправді їстиме. Торік через це навіть стався серйозний конфлікт, який зіпсував їхні стосунки на цілий місяць.

Мама тоді ще працювала в театрі, вечорами іноді дуже затримувалась, а Гася ходила вже до першого класу і часто верталася додому після школи самостійно. Мама подарувала їй власні ключі від квартири, і це було дуже приємно. Та все псували її ідеї щодо здорового харчування, й оскільки довіра до Гасині самостійності ще не сягнула так далеко, щоб дозволити їй користуватись електроприладами, то мама варила суп і заливала його до термоса. Вечері, вертаючись додому після репетицій або вистави, вона мусила знаходити термос порожнім, і баста. Але ж усім відомо, що Гася не терпить ніякого супу! І немає нічого дивного й надзвичайного в тому, що дуже скоро вона винайшла різні способи спустошення того дурнуватої термоса. Тільки завершилася ця історія не дуже добре.

На Новий рік у школі влаштували свято, й Гасі виділили роль Галинки-малинки. Мама пошила їй неймовірно гарний костюмчик малинового кольору, зробила шапку у вигляді ягідки й купила тоненькі колготки з блискітками, від чого Гася цілий день перебувала у стані страшеного збудження й очікування свого виходу... І от, уже незвично гарна й духмяна Таїсія Іванівна в рожевій сукні схвильовано давала останні вказівки акторському складу класу, вже давно були приготовані на партах тістечка й лимонад для подальшого бенкету, вже розсілися майже всі батьки на свої місця у невеличкій актовій залі, а мама з невідомих причин запізнювалась. Як вона може, думала Гася і стискала кулаки від злості.

Між тим, настав час, і завіса безжально відкрилась, не чекаючи спізнілих глядачів, як і в будь-якому нормальному театрі. Ви-

става почалася. Спершу тремтячими голосами почитали віршики всі казкові герої, за ними відстрілялись лісовички-боровички та звірята-малята з плюшевими вушками і хвостиками, настала черга рослинного світу, і Галинка-малинка за руку з Сашком-лопушком вискочили на сцену. З тривожним калатальцем десь у грудях Гася танцювала свій танок і подавала вчасно репліки, а сама шукала очима маму, доки нарешті із придушеним зойком радості не відшукала її в третьому ряду! От тільки щось тривожне промайнуло на мить в маминому закам'янілому обличчі, і, вже за хвилину віддихавшись за старенькими витертими шторками куліс, Гася відчула небезпеку. Втім, мама терпляче переждала й солодке застілля, і схвильовані обійми однокласниць, котрі розлучалися тепер аж до третьої чверті, й видала свою таємницю лише дорогою додому.

– Мамочко, щось не так? – кокетливо спитала на свою біду Гася й одразу осіклась.

– Ти свиня погана, от ти хто, – подивилась мама на неї такими темними очима, що в Гасиному животі все обірвалося одним махом. – Кожного вечора чи ранку, незважаючи на те, помираю від втоми чи ні, я варю суп, вкладаю в нього всю свою душу, щоб це принесло тобі хоч трохи користі... а ти... прямо в унітаз!

Того дня Гася проплакала весь вечір, безкінечно уявляючи, як зморені працею мамині руки ріжуть цибулю і моркву, як помішують ложкою жовтий суп, як всипають туди петрушку, щоб їй, Гасі, свині поганій, було смачніше, а вона... Минуло багато часу, але Гася й досі не любить згадувати про той випадок.

Тільки це все одно не стосується маминих недоліків. Йшлося ж про принципові речі, такі, наприклад, як обмеження особистого часу й простору. Думаєте, мама поважає Гасині потреби? Аж десять разів! Ще й насміхається над нею, пропонує писати ці нещасні папірці для майбутніх істориків. Не далі, як учора, Гася дала їй чергову розписку в тому, що коли в неї буде власна восьмирічна донька, то вона їй дозволитиме грати в «Квейк» до дванадцятої ночі. І що з того? Підписуйся, не підписуйся, мамі до лампочки: все одно відправила її спати об одинадцятій.

Або мамині депресії. Це ж неможливо витримати! Мама тоді лише мовчить, знову починає курити сигарету за сигаретою та від-

повідляє на будь-яке запитання однаково: «Відчепися». І причини завжди безглузді, не варті навіть уваги. Останнього разу в мамі почалася така депресія одразу, як вона повернулася після зйомок в якійсь рекламі. Мама грала там дівчину, котра п'є чай на залитій сонцем веранді зі своєю бабусею, і розповідала потім, як за ніч у холодному павільйоні висьорбала скількісь літрів того чаю разом із іншою актрисою, яка, насправді, є народною артисткою і працює в найповажнішому київському театрі. Вранці ж мама прийшла додому, і – почалася.

А півроку тому! Тоді хазяйка несподівано попросила їх з'їхати з квартири, і вони довго розпихали всі свої речі до великих пакетів та паперових коробок, ще не знаючи навіть, куди переїдуть. Віталік їм допомагав, цілий день складав усі мамині намиста, черевики й каструльки та зробив сто тисяч дзвінків, не менше, але квартира чомусь все одно не знаходилась. Гася давно звикла до переїздів і нічого не боялася: скільки разів уже вони знаходили помешкання саме так, останньої миті, а потім відмивали його весь день від чужих людей, тарганів, неприємних запахів і згодом весело святкували новосілля. Але того разу мама поведилася зовсім дивно. Ввечері, коли вони пішли пройтися містом і заодно поклеїти трохи оголошень на стовпи, вона весь час мовчала й викурила з півпачки сигарет при цьому. Гася ж від нічого робити заглядала до чужих світлих вікон: там деінде за фіранками виднілися шафи, полиці, картини, а інколи можна було роздивитися навіть всю кімнату. «От би жити там... ну, там, бачиш, на другому поверсі, де зелена люстра?» – мрійливо міркувала Гася вголос і смикала маму за куртку. «Ой, дивись які гарніусинькі ведмежатка сидять на підвіконні! Класно було б туди, до них, переїхати, правда, ма, ну, правда?» – підстрибувала знову вона. І тоді раптом мама кинула свою сигаретну пачку в калюжу й почала плакати вголос прямо на вулиці. Все одно вони знайшли потім цю квартиру, то чого було так засмучуватись?

Або дзвінки від цього її знайомого Андрія. Найсмішніше, що мама думає, нібито Гася нічого не розуміє й не пам'ятає. Аж сто разів. Вона прекрасно знає, коли почалися мамині депресії. Це сталось дуже давно, три роки тому, коли Гасі тільки виповнилось п'ять.

Тоді був серпень, гарячий і жовтий, як свіже варення, в якому

люди розварювались разом із кістками. Це Віталік так сказав напередодні. Вони з мамою спочатку стояли у дворі, й Гася – от наївна! – стривожено обмацувала свої гарячі руки й ноги, а потім мама нарешті відліпила її від паруючого асфальту, підхопила валізу та побігла до таксі, що повільно виповзло з-за рогу будинку. Вони довго їхали містом, роздратована мама пахла гелем для душу і теплою шкірою, за вікном мигтіли знайомі вулиці, а Гася переодягала в свіже Альошу, для якого завбачливо спакувала свою сумочку носовичками. Він часто пісявся, і тому доводилося терпляче міняти йому пелюшки, попередньо змастивши сіднички присипкою з сірникової коробочки. Пупсик швидко утихомирився й закуняв, а незабаром уже машина зупинилася біля центрального вокзалу. Мама витягла Гасю, поволокла за собою, і назустріч їм рушили сто мільйонів спідниць, штанів, шортів, чужих валіз, візків і собак на повідках. Гася міцніше затисла Альошу в долоні й схопилася за мамину валізу, паралельно прислухаючись до чиєїсь голосної та гугнявої гри в міста: «Івано-Франківськ... Кишинев... Санкт-Петербурґ...»

– Тоня?

Гася відірвала очі від ручки валізи й озирнулася: над нею стояв якийсь патлатий чоловік із величезною сумкою і схвильовано розглядав мамину спину. Мама ж уважно дивилась на розклад поїздів.

– Тонь?! – голосно повторив він.

– Ма, – тихо потягнула Гася її за сарафан, не зводячи очей з чоловіка: він вхопився за власну сорочку і м'яв її комір.

– Гасьман, дай мені спокій хоч на хвили...

– Тоня! – перервав її чоловік, і вона оглянулася.

Блискавично збліднувши, її обличчя зненацька напружилось, немов якась маска, але вже за мить розім'якло, неоднорідно порожевішало і розтягнулося незнайомою посмішкою.

– Андрій, – сказала мама. – Привіт, Андрію.

– Тоня, – поставив на підлогу сумку патлатий чоловік.

– Андрій, – ще раз перевірила його ім'я мама.

– Це... твоя? – якось невпевнено посміхнувся Андрій і нарешті розстібнув свого коміра.

– Зранку була моя...

Патлатий Андрій зачудовано подивився на Гасю й заусміхав-

ся. А потім стер посмішку нервовою долонею, наче спритний мім у цирку, подивився серйозно і за якусь мить знову почав усміхатися, переводячи погляд з Гасі на маму й назад.

– Вона зовсім, як ти, – нарешті сказав він.

– Насправді, вона зовсім, як її батько, – несподівано суворо сказала мама, і Андрій чомусь почервонів, підхопив сумку і знову поставив.

– Зінуля каже, – втрутилась Гася, – що я тільки вухами на нього схожа.

– І невихованістю, – тихо сказала мама і звузила очі. – А ти? На відпочинок їдеш?

– Так, – Андрій знову стер собі посмішку долонею, – дружина із сином вже у Карпатах, а я от... тільки тепер...

– Дружина. Із сином. – Мама подивилася на власні босоніжки і знову підняла очі. – Я дуже рада за тебе, – тихо додала вона.

Місяців за два до цієї зустрічі одного дня до мами несподівано прибігла її двоюрідна сестра. Вона поводитися дивно, переходила то на крик, то на шепіт, безкінечно крутила в руках Альошу, якого схопила на трюмо в коридорі, а потім зачинилася з мамою в кухні, і вони довго щось стиха обговорювали. Того дня Гася так само, як і тепер, всією шкірою відчувала – щось відбувається, і це таємниче щось чинило їй майже фізичний біль своєю незрозумілістю. Вона так уперто прислухалася до маминого тривожного голосу, так тамувала подих, щоб не видати власної присутності, що нарешті відчула солодкувату нудоту десь під ребрами і сповзла просто біля кухонних дверей, не лише видавши себе, але й наробивши переполоху. Вже пізніше, співставивши дивну поведінку дорослих, їхній незвичний чорний одяг, завішане простирадлом дзеркало у квартирі Зінулі та цілу купу інших секретних деталей, Гася зробила висновок, що все це пов'язане з тим, що прабаба Фрося «тепер годує янголів своїми пундиками», як сказала тітка. Але цього разу все було значно складніше, й Гася спершу ніяк не могла зрозуміти, чому мама так дивно і смішно поводитьься.

– Ну, ми побігли, – несподівано бадьоро сказала вона й легенько штурхнула Гасю в плече.

– Допомогти з валізою? – похмуро спитав Андрій.

– Та ні, дякую, – мама знову сяяла, але чомусь безперестанно смикала Гасю при цьому за футболку. – Передавай вітання Карпатам! Дружині... Сину...

Патлатий Андрій промовчав, провів рукою по маминій щоці й змішався зі ста мільйонами спідниць, штанів, шортів, чужих валіз, візків і собак на повідках. А мама всю дорогу плакала, крапала слізьми на сир і зім'яті помідори, відмахувалась від Гасі і заспокоїлася лише у Коктебелі, знявши босоніжки й зайшовши по коліно до моря.

Все давно змінилося після тієї історії. Гася виросла і ходить до школи. А мама досі плаче щоразу, як той Андрій тепер пише їй листи по Інтернету або дзвонить на мобільний. Мама, звісно, не каже, хто то був, але Гася вже й сама навчилась здогадуватись про деякі її таємниці. Віталік, дізнаючись про мамині плачі, щоразу дуже сердиться, і його обличчя смішно вкривається при цьому червоними плямами. Гасі ж трохи дивно, що мама не може поставити четверту стіну між собою і Андрієм, бо вона сама її навчила цьому прийомчику. Ви знаєте, що таке четверта стіна? От уявіть собі актора в театрі. Він, коли грає на сцені, не дурний же – бачить боковим зором, що на нього дивиться тисяча чужих людей. Як при цьому зробити вигляд, ніби ти щойно прокинувся у своєму ліжку й безтурботно почухав колінку? Але є спосіб: треба «поставити четверту стіну» між сценою та глядацькою залю, тобто просто уявити її, після чого вже можна природно зіграти, що ти сам-один в кімнаті, і ніяких глядачів тут не існує. Навіть Гася тепер уміє будувати таку стіну між собою і Таїсією Іванівною, або Толіком-алкоголіком з третього «В»... Може, мама розучилася через те, що звільнилася з театру?

Раптом залунав дверний дзвоник і перервав Гасині думки. Мама неохоче витерла руки об фартух та поспішила до коридору. Там вона відчинила двері, з кимось поговорила і, голосно сміючись, пішла звідти на кухню. Гася дослухалася щосили, але ніяк не могла зрозуміти, хто ж то був.

– Що там? – нетерпляче підхопилась вона, коли мама, пирскаючи сміхом, зайшла нарешті до кімнати.

– Дашин чоловік приходив. Знайшов сніжку з запискою і довго

мучився, хто така Тоня, і що все це означає. Я дивуюсь тільки, що він Ельку не надіслав.

– А що ти написала?

– «Це моя сніжка, не чіпати. Тоня», – сказала мама і підсіла на ліжко. – Добре, що холодильник нарешті розморозився.

– Розкажи-и-и якусь казку, – склала благально руки Гася, наче нетерплячий цуцик.

– Яку?

– Про принцесу...

– Ну-у, – вмостилася мама зручніше, – не знаю... жила колись давно-предавно, ще на початку минулого століття, одна принцеса, яку звали Зінаїдою...

– Як Зінулю? – втрутилась Гася.

– Майже, не перебивай... Жила вона собі не тужила, вчилась, працювала в редакції газети, як всі нормальні принцеси, поки не зустріла красеня-принца на ім'я Сергій. Він був і світлий, і сильний, і розумний, а які вірші гарні писав! Так пропала наша Зінаїда з головою, закохалась у принца та обвінчалась з ним, як буває у всіх справжніх казках...

– І все? – розчаровано спитала Гася.

– Ні, на жаль, не все... Народила принцеса Зінаїда маленьку доню, назвала її Танюшею, і все б нічого, але світлого принца, як на лихо, звабило яскраве життя великого міста. І почав він пити солодке вино, розважатися з друзями та зовсім забув про свою кохану принцесу... Зажурилась принцеса Зінаїда і, хоча саме тоді народила принцу ще й крихітного синочка, та все ж знайшла в собі сили забрати діток і поїхати далеко-далеко. А принц Сергій не схотів навіть глянути на свого сина. Ледве-ледве принцеса Зінаїда вмовила його перед відїздом. Я, сказала принцеса, можу навіть із купе вийти, і ти сам на нього подивись. Ну, а потім все-таки поїхала...

– І все?! – не повірила своїм вухам Гася.

– Ну, чому все, не все. Трохи пізніше наша принцеса зустріла іншого принца, якого звали Всеволодом Мейєрхольдом, вийшла за нього заміж і стала великою актрисою. Але це вже зовсім інша історія.

Гася допізна сиділа того вечора з мамою, яка розповідала їй

безкінечні казки про різних принцес і принців, а потім непомітно для себе заснула і довго-довго хиталася на хвилях у шхуні «Колумб». «Право руля!» – кричала вона, і принцеса Зінаїда у гарненькому тільничку хвацько повертала штурвал, від чого бризки, зблискуючи на сонці, летіли й падали на палубу...

Тільки зустріч снігу торішнього зі снігом нинішнім цього року все одно не відбулася.

Наступного дня до них прибігла Зінуля, яка довго носилася квартирою, міряла Гасі температуру кожні п'ять хвилин, вимивала хлоркою туалет і ванну, вичитувала маму за пилюку, варила борщ, принципово називала Гасю Галочкою і просила, щоб та, у свою чергу, звала її по-людськи, тобто бабусею. А коли Зінуля, зробивши двадцять важливих справ одночасно, нарешті побігла далі, з'ясувалось, що сніжка безслідно зникла. Це була катастрофа! Перебравши тисячу варіантів її зникнення та обговоривши всі кандидатури вірогідних злочинців, Гася з мамою зійшлися на одній версії. Певно, Зінуля, не довго думаючи над незрозумілим джерелом снігу в порожній морозилці, банально викинула її. «Боже мій, – гірко плакала мама, – як безглуздо, як несправедливо вийшло...» Гася сумно на неї дивилася і все чекала, що вона нарешті не витримає і полізе на шафу за пачкою сигарет, а тоді вже неодмінно почнеться нова депресія. Але мама схлипувала, важко мовчала і лише час від часу вигукувала: «Як це по-дурному!»

Пізно ввечері вона нарешті вляглася спати, трохи позіхала, і за якийсь час уже почулося її мірне дихання. Гасі ж, навпаки, не спалося, і вона довго думала про все-все на світі. Думала про Віталіка, який сказав тиждень тому, що на кілька вішаків, з яких починається театр, їй уже вистачить грошей; і про те, що він постійно приносить їм продукти, а мама завжди гнівається й демонстративно годує тими «мажорськими делікатесами» чомусь лише Гасю. Про Зінулю, яка постійно виховує маму, а сама зашиває бежеві капронові колготки білими нитками; і про те, як неприємно їздити з нею в тролейбусі, коли Зінуля кричить страшним голосом: «Не тисніть дитині в голову!». Згадувала Таїсію Іванівну і те, як нещодавно сварила її завуч у коридорі за яскраву помаду, думала про Толика з третього

«В», хоча про нього й думати було нічого, ще подумала трохи про Андрія, котрого пам'ятала краще, ніж свого тата, якого не пам'ятала взагалі, а потім знову згадала про сніжку і довго міркувала про несправедливість, соваючись під важкою кусючою ковдрою. Десь на вулиці тихо шерехтіли останні машини. «Ще зовсім трохи, якихось чотири місяці – і весна», – провалюючись у сон, підраховувала Гася. А за вікном у каламутно-жовтому світлі ліхтаря м'яко кружляли білі товсті метелики першого в цьому сезоні снігу й обережно сідали на мерзлий непривітний асфальт.

Апрелюшка

Коли Майя Дмитрівна нервувала, то починала їсти. Тепер, сидячи в задушливій переповненій маршрутці, вона пощипувала шелестку жовту слойку, але несвідомо зупиняла руку щоразу, як підносила її до рота, від чого на пучках тремтячої правиці та пошма-тованому тісті неапетитними плямами червоніла помада. Подумки Майя Дмитрівна сухо повторювала, що нічого особливого з нею не сталося, але на якомусь надцятomu оберті цей рефрен неодмінно за-тинався, і тоді на поверхню пам'яті знову виринали окремі епізоди вовтузіння вологих геніталій; це було неймовірно. Рваний рум'янець спалахував з новою силою на зморшкуватих щоках. Майя Дмитрів-на приходила до тями і струшувала цукрову пудру з плаща, злодій-кувато роззираючись навколо.

Все почалося з появи нової співробітниці. Першого ж дня вона впевнено проявила себе як талановитий стратег та організатор до-звілля: щойно минула шоста година, й усі почали неквапом згортати вікна своїх програм, як новоприбула Ліля діловито дістала з сумки пляшку коньяку, лимон і коробку дорогих цукерок. «Дівчата, потехе час», – загострила вона увагу присутніх на гостинцях, і «дівчата», кожній з яких було щонайменше на двадцять років більше, ніж двад-цятип'ятирічній Лілі, з ніяковим зацікавленням потяглися до її столу.

Вже за годину підконьячені трудівниці відділу демографії одностайно прийняли новеньку у свої ряди, й тихе застійне плесо давно не тасованого жіночого колективу розійшлося жвавими колами.

Самовпевнена, іронічна, але й доречно приязна Лілька легко давала собі раду з маневрами між поколінням соплюшок у приспущених джинсах на вбогих задницях і дозрілою жіночністю з обтесаними досвідом кутами. Зазвичай це дозволяло їй швидко освоюватись в будь-якому середовищі; от і тепер, вмить окресливши межі власного авторитету, Ліля безперестанку потрясала відділ сміливим ганчір'ям, знанням сучасного світу й, головне, численними своїми любовними пригодами, про які вона недбало, але зі смаком розповідала. В ці моменти колектив завмирав єдиним багатовухим організмом, і появу такої живенької особи в їхньому прісному закладі старожили сприймали як заслужений приз у життєвій лотереї. Новеньку, без перебільшення, обожнювали.

Кожен ранок, як і раніше, тепер починався з незмінної п'ятихвилинки обміну свіжими враженнями, але, так би мовити, в дещо оновленому форматі. Випивши другу, «робочу» чашку кави, підмазавши губи помадою і запустивши старенький воркітливий пентіум, першою подавала голос Люся:

— Вчора фільм показували на «плюсах»... цеї, режисерши нашої... прізвище таке грубувате... на «Бе»?.. на «Ре»?.. забула... Я всі очі виплакала! Петя за валер'янкою до нічної бігав... Бачила фільм, Лілічко? — наче ненароком звертаючись до єдино авторитетного критика у відділі, додавала вона.

— Бачила. Фуфлю, — різко виносила резолюцію Лілька, не відриваючи погляду від монітора, але через паузу неодмінно солодила піллюю: — Просто у вас серце добре.

— Точно... правильно, — невпевнено розсмоктувала приємну облатку Люся. — От і Петя сказав...

За першою доповідачкою проривався нестримний потік колективної свідомості: швидко обговорювали наболіле — нові ціни на цукор і олію, акційні товари в найближчому супермаркеті, погоду, тиск, вибір капелюшків на виставці у цирку, комп'ютерну діагностику організму, глисти, вітаміни, кремлівську дієту і — делікатно стишуючи голоси — кордебалети Наташчині «кордебалети».

– Наташенька, – тремтячим голосом ніяково шепотіла Антоніна Василівна до захриплої від високоградусного крику мобілки, – я ж думала, так корисніше... плюється? Божечки, як же воно ту печінку там розпізнало?! Там печінки – як у комара сала! Дрібнесенько ж помолола... Ну, не кричи... Не кричи...

Шлейф нескінченної провини перед донькою – за протяги у квартирі, мічені котом капці, проноси онука, невихованість зятя і власну пристрасть до танцювальних телепрограм – Антоніна Василівна несла зі стриманим благородством, внутрішньо дуже страждаючи від очевидності свого домашнього життя на роботі. Іноді нерви її все-таки зраджували, і тоді Лілька, у ролі новообраного дипломата, знаходила заплакану Антоніну Василівну в коридорі.

– Тося Василівна, – говорила вона з професійною інтонацією медсестри, протягуючи їй чашку, – це ліки. У ваші сімнадцять років – так точно.

Жінка підбадьорено хихотіла, слухняно сьорбала каву з коньяком, докурювала свою зім'яту сигаретку, обм'якала. Вже за п'ятнадцять хвилин вона поверталася до кімнати з підклеєним настромом і дещо осоловілим поглядом, й починались звичайні трудові вітчизняної статистики.

Що ж до червоних днів календаря й персональних радостей колективу, то їх тепер святкували з незмінним азартом. За кілька тижнів до наміченої дати співробітниця ревно продумували меню та гарячково перебирали шафи у пошуках давно не надіваних (отже, новеньких) блузочок, а дочекавшись торжества, вигражали вигадливі салатики з пластикових коробочок та збуджено очікували на звичайне диво. І знову на перший план виходила багата на дива такого роду Лільчина фантазія: під її чуйним керівництвом малювались зворушливі стінгазети, готувались дрібні, але милі сувенірчики, знаходились призабуті записи пряноголосого Джо Дассена, святково протикались кольоровими шпакками канапки та затівались численні конкурси й розваги, включно з ворожінням як не на Чорній книзі, то на журналі «Люблю готувити». Жінки пищали від задоволення, сьорбали напої з одноразових стаканчиків, заливались сміхом, збуджено стрибали, танцювали і, зрештою, розсудливо заспокоюючись, переходили до ординарної балаканини про онуків

і міського мера. Визначні моменти культпрограми потім згадували тижнями. «Якби ж ви бачили, як Галина показала еволюцію! – в патетичному захваті сплескувала руками Люся в курилці, і дівчата з бухгалтерії всихали від заздрощів. – Ну, натуральна мавпа!»

Але цей вечір видався з усіх точок зору надзвичайним.

Минулої середи під час обіду Люся з невимушеною безпосередністю перебирала речі на Лільчиному столі.

– А це що за фільм, Лілічко? – шумно доїдаючи гречку зі своєї баночки, зреагувала вона раптом на емоційно розписаний знаками оклику диск.

– Та, порнуха, – сказала Ліля, запарюючи локшину в чашці.

Люся демонстративно поперхнулася.

– Порнографія? – безглуздо усміхаючись, тихіше уточнила вона.

– Ага, – засміялась Лілька, і кімната якось неоднозначно замовкла. Всі зосереджено дожували свої запаси і розсілися по місцях. За півгодини напруженого клацання по клавіатурі Люся не витримала:

– Знаєш, Лілічко, а я ніколи в житті такого не бачила...

– Чого не бачили? – неуважно спитала Ліля, переглядаючи бланки звітності.

– Ну, такого... – багатозначно витягнула намальовані ниточки брів Люся, – такого...

– Людмила Корнеліївна! – спробувала знищити назріваючу тему в зародку Галина Іванівна, але не встигла.

– Та не може бути! – щиро здивувалась Лілька, прочитавши на решті таємний зміст Люсіної виразної міміки.

У відділі знову запанувала тиша.

– Ну, чому не може, – нарешті м'яко промовила Антоніна Василівна, – я теж ніколи не бачила...

– І я-а, – протягнула Майя Дмитрівна й від цього зсутилась.

Галина Іванівна промовчала, але красномовно почервоніла всією шиєю, від чого баклажанові кучерики на її голові набрали якогось особливо зловісного відтінку.

– Ну, піпєц, – вражено підсумувала Лілька і на порядку денному

постановила виправити прикру хибу заходом просвітницького характеру. Перегляд намітили на п'ятницю.

Напередодні Майя Дмитрівна довго мучилася від безсоння, пила заспокійливе, але зранку прокинулась у давно забутому піднесеному настрої й сильно пересмажила омлет. Костянтин Олександрович, її чоловік, лише покірно крякнув, сколупуючи виделкою пігментні плями зі свого сніданку, та обережно поцікавився:

– Майка, що з тобою?

– Нічо. Гульбан із дівчатами ввечері, – відмахнулась вона, змащуючи кісточки пальців ялицевою олійкою, і якое відсторонено згадала, що не встигла нафарбувати нігті. Руки вже крутило артрозною тривогою, у животі стукав трепет очікування, і, автоматично утрамбувавши чоловікову сумку бутербродами, Майя Дмитрівна не витримала й завчасу вийшла з дому.

Зазвичай вона не дуже любила вранішнє переміщення зі своєї тихої зеленої Солом'янки до центру Києва: між цими «А» і «Б» пролягала неодмінна низка обтяжливих «і», включаючи і битком набиті маршрутки, і запахи чужих людей, і їхні зім'яті обличчя з непотрібними подробицями, і затори, і крикливі голоси мобільних, і загазовані подихи центральних вулиць. Але сьогодні, маючи зайвих щонайменше півгодини, Майя Дмитрівна дозволила собі вийти на квартал раніше від звичної зупинки. Вона купила соку в кіоску, зайшла до розбуялого квітневою зеленню та ошалілим цвірінканням горобців Ботанічного саду, присіла, вмить обважніла, відчуваючи дерев'яним тілом теплі ребра розігрітої лавки, і все-таки спізнилася на роботу.

У відділі було спокійно й тихо, сонце заливало офісну кімнату жовтою мlostю, і, побачивши у відображенні монітора власне обличчя замість загального коефіцієнту смертності дітей віком до одного року, Майя Дмитрівна нарешті відсапалась та досадливо себе обсмикнула. Власний запал раптом видався їй недоречним і натужним, вона дістала пудреницю, взялася розтирати її намічені проплішини до металевого денця й одночасно усвідомила щирі розслабленість буденних спин співробітниць. Ніхто не виказував очікування прийдешнього вечора, всі спокійно працювали; лише Антоніна Василівна, стіл якої стояв навпроти, щось стиха наспіву-

вала, й Майя Дмитрівна, відзначивши її свіжу, але явно невдалу зачіску, з неприємним осадом зосередилась на роботі.

Втім, ближче до другої половини дня в колективі почало вирувати грайливе напруження з безкінечними перекурами, кавуванням і легковажними жартами, доки Галина Іванівна на правах старшої не згорнула цей безладний короткий робочий день демонстративним виключенням комп'ютера. Лілька одразу ж витягла із сумки диск і попросила Люсю закрити жалюзі. «Інтимна атмосфера – справа наших рук», – пожартувала вона, віртуозно угвинчуючи штопор у пляшку напівсолодкого, й жінки фальшиво захихотіли. Нарізали фруктів, подрібноли шоколадку на кубики, розставили стільці, всілися. «Ну що, поїхали?» – весело уточнила Лілька, і її ноутбук зафурчав у відповідь, мляво розкуштувавши диск.

Після перегляду всі негайно підхопилися, злагоджено прибрали кімнату, сполоснули тарілки, стримано попрощалися й розійшлись. Майя Дмитрівна повільно освіжила помаду, пов'язала хусточку, взяла пакет із порожньою пляшкою, вийшла надвір, постояла трохи на ганку, дійшла до сміттярки, знову трохи постояла, кілька разів перевіривши, що ж вона викинула – пакет чи власну сумочку, зайшла до крамниці, купила грамів двісті сиру й булочку, вийшла на бульвар, постояла в черзі на маршрутку, всілася біля вікна, заплатила дві гривні, розпакувала слойку і тоді вже нарешті почервоніла так сильно, що сама відчула пашіння своїх щік. Ні, такого вона ще ніколи не бачила.

Тим часом, закляття післяробочого часу якраз почали набирати сили. Судини вулиць набрякли непрохідними пробками, й багатоголосся знерухомлених мучеників злилося в єдиний рев. За вікном маршрутки потроху сутеніло, Майя Дмитрівна замислено мучила булочку, а нескінчена кишка бульвару Шевченка, залежно від ритму загальної тягучки, то загравала з нею змазаними світлими шлейфами лайтбоксів, то завмирала нав'язливою конкретикою стоп-кадрів. Частіше від інших серед них траплялася фотографія молодої жінки з білою шкірою й соковитими губами – вона світилася незмінно гоноровим виразом обличчя і при цьому мимохідь радила скористатися послугами якоїсь сантехнічної фірми. Червоногуба жінка виринала що двадцять метрів, все очевидніше сяяла і все наполегливіше ак-

центувала на жаданих перевагах своїх рекламодавців, але при черговій зустрічі, десь в районі залізничних кас, несподівано відійшла від свого, вже звичного образу. На лайтбокс грубо, але ефектно вписалась промовиста, вічна, як наскрізь знайомий архетип, домальована маркером деталь. Модель, тим не менше, демонструвала рафіновану усмішку, анітрохи не зважаючи на обурливе сусідство чужорідного предмета біля свого рота, і Майя Дмитрівна вкотре за цей сумбурний день помітно зашарілась.

Років сімнадцять тому вона вперше усвідомила існування паралельних вимірів. Тоді, намагаючись вистояти в сипучих пісках новоствореної держави, розгублена, висушена боротьбою з обмілілим сімейним бюджетом і прощанням із власною молодістю, Майя Дмитрівна несподівано знайшла для себе рятувальну нішу. Ніша була затишна, глянсово-яскрава, цілком передбачувана, а отже обнадійлива. На додаток до всього, там ніколи не траплялися такі поняття, як «інфляція», «криза», «знецінення»; натомість, ванільна мова її завжди була густо пересипана солодкими словами вічних, як світ, почуттів. «Смак любові», «Пряна отрута», «Над прірвою бажань», «П'янкий гріх» – запістрявіли зусібіч нарядними назвами обкладинки, під якими смачно пахли типографською фарбою шерехуваті тонкі сторінки. Поміж людських особистих амплітуд (хто – вниз, хто – нагору), суцільного зубожіння та інших стихійно утворених правил нової гри, країна вдячно захлинулася навалюю масового читва: всі далеко не п'янки гріхи підліткової державності явно програвали вічній молодості любовних перипетій.

Спершу Майя Дмитрівна трохи соромилася своєї нової пристрасті. Вирушаючи на рекогносцировку, вона довго ходила рядами книжкового ринку, зрідка наважуючись зупинитися біля якоїсь із розкладок. Там небавом гортала кращі зразки класичної літератури в нуднувато оформлених виданнях, периферійним зором відзначаючи близьке сусідство радісно-рожевого нагромадження покетбуків, після чого зазвичай питала про наявність Блока чи Мандельштама і – незалежно від результату – тихо просила нову книжку Барбари Картленд. Продавці зазвичай не розуміли її тактичних ходів, голосно перепитували, який саме роман вона має на увазі,

довго зволікали з рештою, настирливо звертали її увагу також на свіжу пропозицію від Джудіт Макнот, і почервоніла, змучена при-низливим очікуванням Майя Дмитрівна швидко ретирувалась, щойно заповітний товар опинявся у неї в сумці. Тільки в метро, змішавшись з різношерстим натовпом, вона починала потроху танути і відчувати обіцяне тепло: книжечка зігрівала її крізь усі умовні кордони приємною перспективою вечора. З легкістю Майя Дмитрівна вираховувала всі наступні дії, які пролягали тепер між нею та жада-ною кульмінацією дня: купувала продукти, майструвала вечерю для Костянтина Олександровича, підкручувала всі ослаблі гвинтики надокучливих механізмів домашніх турбот і з погано прихованим збудженням нарешті бралася до читання.

Незнайомі світи, сповнені доглянутих фемін із персиковою шкі-рою, мужніх чоловіків, здатних на сміливі вчинки, сонячних курпор-тів, шикарних віл та, головне, запрограмованих щасливих розв'язок, заворожували й підкупали чесними гарантіями. Адже далеко не завжди, купуючи, приміром, абстрактний продукт із назвою «со-сиски» на ціннику, можна розраховувати на знайомі смак, запах, тобто усі складові очікуваної якості. Не так було із сентиментальним маслітом. Прочитавши хоча б одну любовну історію з численого поріддя подібних, Майя Дмитрівна впевнено могла поручитися за всі інші: саспенсів їй вистачало з надлишком у побуті, і творці стро-го передбачуваних сюжетів, здається, чудово це розуміли. Кохання, безкомпромісно справжнє кохання щедро випорскувало з кожно-го рядку і переконливо зводило в обіймах розбухлих від почуттів героїв.

Ті обійми часом були дуже ніжними. Зі складною сумішшю вну-трішнього протесту і захвату Майя Дмитрівна несподівано знайшла в улюблених книгах немало прихованих мін; мужні чоловіки й до-глянуті феміни, не шкодуючи фізіологічних подробиць і багатой на специфічні евфемізми лексики, часом наважувалися на такі спільні сміливі вчинки, що для Майї Дмитрівни разом настали часи вража-ючих прозрінь...

Яким далеким, ефемерно-розмитим маяком власних ілюзій виднілась тепер та безневинна картинка, що не так давно, всього лише наприкінці 80-х, трапилась їй у збірці оповідань, придбаних

для племінниці! На ілюстрації до новели якогось прибалтійського автора була зображена зовсім юна дівчина, яка виходила зі ставка на берег, де, залишений можливостями картинки «за кадром», але добре прописаний у тексті хлопець ніяково за цим спостерігав. Скупі лінії слабо сформованих художником оголених дівочих грудей гостро пронизали тоді Майю Дмитрівну недоречним еротизмом та, головне, приголомшеним усвідомленням, що це – у книзі, що це – можна.

В любовних романах можна було практично все, принаймні в чітко окреслених масштабах фантазії самої Майї Дмитрівни. Перші уроки такого креслення їй були викладені, звісно, ще в дитинстві. У сім років, захопившись батьковою медичною бібліотекою, вона знайшла немало вабливих малюночків, якими рясніли сухі сторінки довідника зі шкірно-венеричних захворювань. Матір, підловивши доньку за блудливим хихиканням, миттю поставила її на крупу та заховала ретельніше всі можливі збуджувачі уяви, включно навіть з ортопедичним підручником. Показна, крутобока, багата на вторинні статеві ознаки, ця жінка мала тонку душевну конституцію і не любила сороміцьких витівок. Так, викривши чотирнадцятирічну вже Майю за читанням іншої сумнівно корисної для розвитку юної піонерки книжки, а саме за «Стражданнями молодого Вертера», матір знову була вимушена проводити виховну роботу. «Це непристойність», – строго відділила вона зерна від плевелів назріваючого лібідо доньки, увімкнувши для повної переконливості один зі своїх осудливих виразів обличчя.

Минали роки, і в сипучих пісках явно наміtilись промоїни нового часу.

– Ба-ашка Майя, – зовсім недавно з насмішкуватою жалістю вкотре підкреслила цей факт п'ятнадцятирічна онука Майї Дмитрівни у відповідь на її стримане зауваження щодо надміру брутально-го як для ніжного віку фільму, – в якому світі ти живеш? Та я, якщо тільки захочу, одним кліком можу відкрити будь-який сайт з порнухою – хоч про гоміків, хоч про карликів. А ти досі думаєш, що наївне тертя під ковдрою може вплинути на моє моральне обличчя?

...Майя Дмитрівна так не думала. Майя Дмитрівна, сидячи у

паркій маршрутці, що вже пнула з останніх своїх маршрутчиних сил на Повітрофлотський міст, думала про інше: від *наївного тертя під ковдрою* в них із Костею вийшло двоє доньок...

Символічний образ її молодості, в принципі, міг би обійтися схематичним планом однієї тільки кімнати. Майже сорок років тому вісімнадцять метрів під дахом материного будинку розмістили щойно одружених Майю з Костею і двох Майїних сестер, старша з яких, Туся, також ішла в комплекті з чоловіком. Кожна пара облюбувала собі містечко за різними шафами, незаміжня Леська спала під столом – так вони жили доти, доки перша партія дітей не пішла до школи, й молоді інженери нарешті отримали по окремому житлу. Але шість років зашафно-гуртожиткового періоду Майя Дмитрівна завжди згадувала з особливим теплом.

Зранку кожного дня всі розбігалися дружно кувати світле майбутнє своєї великої держави, ввечері – траєкторією повз ясла й продмаги – збігалися додому, де готування-підмивання-зашивання-прасування та «ня-ня-ня» й «ма-ма-ма» найменших споживачів батьківської уваги нарешті доводили всі сторони до повної знемоги. Коли діти утихомирювались, дорослі втомлено збирались поговорити про насущне на маленькій тьмяній кухні. Але щойно перший ковток цейлонського чаю терпко обпікав горло, як із кімнати, в неодмінно повторюваній щовечора зловредній тональності, проривалось дитяче кувікання.

– Ваше, – єхидно розводив руками Тусин чоловік.

Всі напружено прислухались.

– Та, наче, ні... – невпевнено заперечував Костя.

– Ваше, ваше! – сміялася Туся, й Майї уривався терпець. В темряві вона навпомацки знаходила свою молодшу – та і, справді, найчастіше була винуватицею – і прикладала її до грудей. Плакса солодко зітхала й заходила у монотонному чмаканні. Тіні з вулиці пробігали світлими смужками по стіні. Ніч важко склеювала повіки та загусала в потилиці...

Зранку Майя Дмитрівна знаходила себе за рідною шафою, й опрацьована схема – світле майбутнє – ясла – ня-ня-ня – ля-ля-ля – нетривкий сон – повторювалась. Невідомо, які саме ланки

такого насиченого життєвого колообігу розмикалися для програмних сімейних утіх, але новоприбулі діти, тим не менше, поповнювали ряди мешканців кімнати з вражаючою послідовністю. Певна річ, урегулювання найпростіших законів природи в державі, що не любила ніяких сороміцьких витівок, залишалося справою самих потопельників.

Якось Туся, зїздивши до санаторію й підлатавши нерви тишею та бадьорим хвойним духом, повернулася з напрочуд яскравим рум'янцем і лукавим виглядом. Вона довго м'ялася, інтригуючи Майю Дмитрівну неясними натяками, доки нарешті не поділилася пошепки своєю, вірніше, спільною відтепер удачею. В процедурній їй довелося заприятелювати з однією львів'янкою, яка, в результаті задушевних бесід й обопільного бідкання, обіцяла допомогти Тусі як мінімум в одній з її проблем. Західні околиці великої країни, звісно, передбачали хвилюючі переваги близькості інших, хоч не таких могутніх, але набагато свідоміших у врегулюванні найпростіших законів природи держав.

Туся з Майєю чатували на дорогоцінну посылку зі Львова з тим трепетом, з яким діти відшукують шарудливі згортки під новорічними ялинками. Але добрий Дід Мороз на якомусь з етапів ланцюжка радянської пошти дав маху: бандеролька загубилася. Приголомшені несправедливістю, сестри, тим не менше, посоромились бити на сполох. «Що я скажу на пошти? – з чорним лицем зітхала розчарована Туся. – Що чекаю на посылку, вщент напаковану чим? Виробом номер два?!»

Таким чином, довгоочікуваний переїзд молодих сімей до окремих хрущовських гніздечок скидався вже на розформування дитячого садка: вражено-натуржний плач шістьох Майїно-Тусиних дітей символічно позначив завершення першого, прекрасного у своїй не-свідомій сюрреалістичності періоду.

Починався наступний. Розморена щастям Майя Дмитрівна святкувала початок нової ери серед порожньо-лункого простору власної квартири. Цілих дві завітчані простенькими шпалерами кімнати, коридор, кухонька і сумісні туалет з ванною розохочували невідомими обріями іншого життя. Ніколи раніше в неї не було навіть своєї кімнати, і хоча й тепер про такі буржуазні привілеї,

звісно, не йшлося, кухня – принаймні, вона! – впевнено обіцяла хазяйці повну свободу самовираження. Пляшка шампанського ахнула святковими бульбашками, і захмеліла Майя Дмитрівна кілька разів задержувато станцювала в кожній з метрових клітинок, негласно призначених для майбутнього її кухонного чистописання...

Між тим, дні цеглинками часу зчіплювались у тижні, ті формували щільні блоки місяців, і, врешті, стіни років планомірно складали міцний кістяк їхнього злагодженого побуту: любовний човен спокійно дрейфував у плавнях буднів, діти ставали дорослими, житло обростало тонким жирком благополуччя. Купили чеський гарнітур, кольоровий телевізор, новенький холодильник, віддали заміж старшу доньку Аллу, поховали маму, зібрали гроші на новенький «Москвич», зїздили кілька разів до Євпаторії...

Вечорами, нагодувавши сім'ю, Майя Дмитрівна втомлено читала або дивилася телепрограми. Молодша донька вчила уроки і час від часу влаштовувала безперспективні підліткові істерики: майже доросла Людочка зовсім по-дитячому вимагала собаку. Костянтин Олександрович незворушно сопів і грюкав інструментами у своїй засідці: на відміну від доньки, якій, замість маленького друга, дісталася тепер ціла кімната, та дружини, з її шестиметровою територією кухонної творчості, голові сім'ї вистачило невеличкої комірки. В Костянтина Олександровича проявилось хобі. Наче азартний мисливець, слідкуючи за вітром дворових змін, він ніколи не пропускав тепер жодного суттєвого поповнення сміттярки. Щойно ж громіздкі тіла письмових столів, комодів та інших нещасливців, скалічених тліном чи банальними віяннями нової моди, вирушали на сусідських спинах в останню путь, як рятувальник поспішав їм на допомогу. Витягуючи власноруч розчленовані меблі до себе на п'ятий поверх, Костянтин Олександрович радісно світився, молодечо ухаючи та охаючи з кожним новим прольотом. Потім, відсапавшись, зачинявся в операційній своїй комірці і починав ворожити над дивовижними перетвореннями дерев'яних покійників у ряди функціональних буратін. Майя Дмитрівна покійно вимітала стружку, очікуючи подарунків: в день народження, на річницю весілля, новий рік та всі інші, менш значущі свята, вона завжди отримувала нову полицку у ванну кімнату, або мисник, або підставку під взуття.

У вихідні часто бували гості. Сестри Майї Дмитрівни з чоловіками, дітьми й першою партією онуків гамірною компанією щільно заповнювали невеличку квартиру; дружно ліпили вареники, дивилися діафільми і слайди. Туся голосно хвалилася дачними подвигами, Леся тихо ділилася подробицями домашніх чвар, Костянтин Олександрович традиційно демонстрував свої саморобки і пригощав гостей вишневою наливкою або якою-небудь настоянкою, діти тріпалися на кухні, слухали магнітофон і курили у кватирку.

— Майюшка моя... Апрелюшка... — грайливо ластився до дружини Костянтин Олександрович і перетирив рушником мокрі келишки після того, як гості розходилися. Майя Дмитрівна усміхалась, обережно складала посуд до серванта, перевдягалася у шурхітливу комбінацію, демонстративно довго водила щіткою по волоссю... Тонкий поштовх наближення незапрограмованої ніжності обидва вгадували інтуїтивно точно і зустрічалися під шлюбною ковдрою без непотрібних слів. Потім, коли любовний човен знову прибивало до берега, Майя Дмитрівна довго не могла заснути. За стіною глухо билася Людоччина музика, поруч солодко посапував чоловік, і трішки хотілося плакати, хоч, може, й не хотілося зовсім.

...Коли маршрутка нарешті вирвалась із затору й побігла вперед з радісним фирканням, наче молоде пустотливе лошатко, стало принаймні легше дихати. Вже за якісь п'ять-сім хвилин очуміла Майя Дмитрівна вилізла на своїй зупинці і неспішно пішла додому. Теплий квітневий вечір швидко перефарбовував місто в густий фіолет і гомонів дотепер незвичним після зими об'ємним звуком: десь заливався оскаженілим гавкотом собака, біля кіоску глitalи пиво кілька мужичків у спортивних костюмах, з-за рогу сусіднього будинку долинали дзвінки удари м'яча об сітку та збуджені вигуки пацанви... «А Люся щось не виглядала дуже здивованою», — раптом подумала Майя Дмитрівна. Неприємна здогадка заворушилася нахабним хробачком десь під серцем і почала впевнено його підгризати. Начебто недоречно, але досить настирливо пригадалося, як безтурботно Атоніна Василівна мила тарілки після... як буденно вона побажала їй вдалих вихідних. А Галина. Та — взагалі, встигла ще швиденько накидати список потрібних продуктів, наче вона по-

дивилася програму Висоцької, а не... Хробачок швидко покінчив із брудною роботою і прошмигнув до підготованої нірки. «В них все це було... і, може, навіть більше... А я... навіть і не знала», – усвідомила Майя Дмитрівна й нарешті роздратовано кинула рештки булочки голубам.

У невідомих світах безкомпромісно справжніх почуттів був один суттєвий недолік (чи то перевага?): вони не мали геть нічого спільного з реальним життям Майї Дмитрівни після фатальної загибелі тієї країни, в якій вона народилася й прожила, певно, більшу частину свого життя. Трупний запах розкладу залоскотав ніздрі страхом невідомості, й саме тоді, на тлі загальної розрухи, навдивовижу вчасно вигулькнули різні медові раї запашних свобод. Раї були чужі, зовсім несхожі на вишневі сади рідного краю. Бронзовошкірі, просякнуті тестостероном Дон-Хуани пристрасно кохали пишногрудих Хуаніт, ті, у свою чергу, ронили сльози за іншими вдатними ліргероями, й яблука їхніх розрад скапували соком яскравих емоцій прямо на сухий ґрунт постімперської самотності. Перші пагони безрозмірного слова м о ж н а швидко розросталися у висоту, ширину і, тим паче, глибину.

Інформаційний простір тоді, в першій половині 90-х, розірвався для Майї Дмитрівни оглушливими салютами не знаних досі книжок, журналів, фільмів, серіалів, музики. Все це по-іншому звучало, пахло, зблискувало неочікуваними акцентами й шумувало повноцінним життям. Справжні щоденні реалії, натомість, скидалися на депресивно-недоношені фільми українських кіностудій, в яких убого підмальовані вітчизняні актори заговорили раптом шароварною, пластмасовою мовою так, як насправді ніхто не говорив. Усі спілкувалися мовою «Санта-Барбари»: Мейсон, Сісі, Іден – так тепер звали навіть блохастих кошенят у її дворі. Щось не зросталося... А назустріч розгубленій Майї Дмитрівні впевнено крокувало невідоме покоління в новомодних лискучих лосинах і тісних велосипедках, що неделікатно вип'ячували обриси статевих губ – навіть ті розтягувалися у скептичних посмішках! – їхніх юних власниць. Щось не зросталося! Ці паралелі, як водиться, не перетиналися, і, балансуючи поміж двома реальностями, Майя Дмитрівна вражено усвідоми-

ла, що саме не зрослося насправді: всі ці світи не виникли нізвідки, вони існували й раніше, просто вона цього не знала.

Хоча ні – підозрювала, починаючи з вісімдесят шостого року: тоді їм з Леською пощастило дістати через знайому путівки до Литви. У перший день подорожі сестри мовчали...

Найбільше Майю Дмитрівну вразили помідори. Мешкаючи майже десять років свого життя у будинку з овочевим магазином на першому поверсі, вона була, в принципі, впевнена, що точно знає, як виглядають дари природи. Але, зачудовано прочинивши чергові двері з привітним дзвіночком під час жадібного шопінгу в Каунасі, Майя Дмитрівна заціпеніла: менше за все в цій по-аптечному стерильній світлій крамничці вона сподівалась побачити картоплю з морквою. Кріпкенькі плоди тулилися чисто вимитими бочками один до одного на акуратних дерев'яних полицях і пахли чим завгодно – шойно политим городом, серпневим теплом, дачним чистоплюйством – тільки не гнилим духом землі, неодмінно змішаної, у пропорції один до трьох, із позначеним на ціннику продуктом. І – помідори. Розфасовані по кілька штук, вони сяяли червоногарячими, туго обтягнутими упаковочною плівкою округлостями й переливались райдужними відблисками, серед яких Майя Дмитрівна несподівано вихопила відображення власного, явно витягнутого чи то з оптичних, чи то інших причин обличчя... Звісно, були ще всі ці чужі спокійні люди, одяг, запахи, мінімалістичні й вишукані, як шанелівська сукенка, вітрини, галереї, іншомовні вивіски, справжні бари, в яких вишколені офіціанти приносили рожеві безпомічні тільця креветок у тонких креманках та каву з мигдально-цукровими медальйонами компліментів на блюдечках... Але – помідори!

За двадцять із гаком років після подорожі до Прибалтики Майю Дмитрівну найменше тривожило оформлення продукції в магазинах. Вона жила тепер в іншій державі, в якій стелажі супермаркетів ломилися від імпортованих і вітчизняних смакот у гарненьких упаковках. У цій країні були були вже і бари, і брендові бутіки, і кінотеатри нового покоління, і шоу-програми, і секс-шопи, і галереї з галеристами, а також ті, кому вони елегантно «навішували» прагматично-силіконовий ренесанс капіталістичного мистецтва... Втім, Майю Дмитрівну все це мало непокоїло. Взявши до відома власну

недосвідченість ще тоді, наприкінці минулого століття, вона швидко загубилася в нетрях альтернатив, втомилась від цього, постаріла; лише зрідка тепер інші береги гукали до неї відгомоном чиїхось далеких карнавальних утіх.

Загалом же, побут її сім'ї кілька разів похитнувся і знову так-сяк налагодився. Майя Дмитрівна досі зразково слідкувала за природним рухом населення Батьківщини з дев'ятої до шостої години кожного робочого дня. Потім – ішла додому, де готувала вечерю для чоловіка, потім – читала, дивилася телевізор.

Кожної суботи Майя Дмитрівна удвох із Костянтином Олександровичем вибиралися на Солом'янський ринок. Там вони довго розвідували обстановку, звіряючи ціни, потім купували молоко, сир, овочі, уважно нюхали копчену рибу і – обмінявшись змістовними погоджувальними поглядами – просили продавця зважити жирну тушку лискучої скумбрії, після чого загортали її в чотири руки у підготований заздалегідь пакет. Насамкінець походу завжди наступала черга добре репетизованого завершального акорду. Викресливши всі пункти в списку продуктів, Костянтин Олександрович усаджував дружину з сумками на лавочці неподалік ринку і зі змовницьким виглядом зникав на кілька хвилин, після чого вертався з апетитною здобиччю радісний, як молодий ердельтер'єр. Майя Дмитрівна традиційно ахала, весело сплескувала руками, отримувала жовтий рум'яний біляш у промасленому квадратику папірця і завжди незмінно думала, що нічого смачнішого від цього пікніка на узбіччі в неї в житті не було.

Щонеділі ж, якщо руки Майї Дмитрівни поводитися слухняно, у квартирі пахло пирогами, і на цей ароматний повів сходились гості. Алла, яка народила трьох дітей і працювала бухгалтером у кінотеатрі, приносила в дім оповідки про нові дитячі витівки та анонси свіжих картин. Людочка, чиї дитячі травми нарешті вдало компенсувались роботою кінолога, натомість, тягла із собою запахи собачої активності та цікаві історії про своїх вихованців. Сестри пили чай, хвалилися різнокаліберними успіхами, іронізували одна над одною, іноді, як у дитинстві, зчіплюючись від надлишку емоцій у протистові бронзових призерів життєвого плавання. Від такої неспортивної поведінки Костянтин Олександрович завжди засмучувався, спанте-

лично чортихався і діставав із антресолі свіжу настоянку, але після першої ж чарки сам упадав у меланхолію й непомітно тікав до своєї комірки. Тоді суддівський свисток переходив до Майї Дмитрівни, яка перебирала місію зі збереження миру і вчасно подавала репліку: «Де в цьому домі корвалол?!» Знаходився корвалол, а разом з ним і компроміси. Алла підтирала туш і між іншим просила в сестри координати зоопсихолога для обхамілого чотирилапого друга однієї зі своїх подруг; Людочка викурювала сигаретку й милостиво приймала запрошення на чергову кінопрем'єру як подарунок. Зрештою, підточені настоянкою й високими порухами душі сестри спокійно розходились додому.

Тоді Костянтин Олександрович з полегшенням визирав зі своєї комірки, розчохлявся з тугої сорочки і брався відмивати дека від слідів недільних гостей. Сухенький, спритний, він переполовинювався над ванною та завзято зішкрібав щіткою нарости тіста з гладких листових тіл. Майя Дмитрівна ним згори керувала.

— Ой, бачу халту-у-урку в правому нижньому куті... — якось невизначено тягла вона, і сивий йоржик на потилиці Костянтина Олександровича вмить наїжачувався.

— Так, Апрелюшка, зараз добалакаєшся! — долинав знизу грізний, але комічно здавлений суспільно-корисними обставинами голос, і Майя Дмитрівна, посміхаючись, вчасно зникла.

...У коридорі вона розплакалась. Всі дев'яносто сходинок, що вели її крізь сморід чужих вечерь до землі обітованої власної квартири, скінчились мученицьки довгим подоланням — руки звело вже болючою трясучкою — останнього рубіжа. Відкривши двері, Майя Дмитрівна переможно кинула ключі на полицю, але за мить все-таки скисла над тугими застілками замшевих чобітків, подібних до двох плюшевих щенят з витертими боками. Кілька хвилин вона важко й напружено смикала за їхні язички, а потім несподівано видихнула й сіла просто на підлогу.

Власна безпомічність нахлинула чорною задушливою образою, ватяно загрузла в ногах та задумчала тоненько десь за вухами. Майя Дмитрівна обм'якла, часто закліпала віями, і перед осклілими очима в неї раптом попливли розцвічені бурими плямами Лілька,

Галина, Люся і навіть Алла з Людочкою. Всі вони разом забіснували у якомусь вульгарному видиві, закрутили ритмічно задками й почали хтиво та весело погладжувати власні тіла, що прозирали з проріх їхніх одєжин атласними філейними подробицями. «А ти не знала! – самозабутньо вигукували вони волого розчачнутими червоними ротами. – Ну пі п'єц!» Майя Дмитрівна безутішно заплакала, але оргіастичні ігрища навколо неї набрали явно непогамовного характеру. «Лише одним кліком!» – казилися сласні німфи в гарячці, подібній до злягання голодних тварин. «Я божеволоію», – віддаленим закутком свідомості констатувала Майя Дмитрівна й укрилася липким потом жаху, аж тут, неочікувано, десь згори залунав чоловічий голос: «Ну як гульбааан?» Спітнілі самочки напружились і завмерли... «Що з тобою?!» – десь зовсім близько затривожився голос і оприсутнився переляканим обличчям Костянтина Олександровича. Німфи неохоче ухнули й розтанули в густому чагарнику шпалер...

– А я не знала, – миттю прочухалась і свідомо заплакала голосніше Майя Дмитрівна, – у людей усе по-іншому! А ти! Ти нічого мене не навчив... І, взагалі!

Задзвонив телефон. Явно ображений, але не певний, чим саме, Костянтин Олександрович взяв слухавку. «Тебе», – буркнув він, допоміг Майї Дмитрівні піднятися і вийшов на кухню.

– Дмитрівна, привіт, – сказала слухавка, – це Тося. Слухай, тут мені сестра привезла три відра березового соку. Всі мої вже упилися, а я не знаю, що з ним далі робити. Ти не в курсі, як його закривати? Сусідка каже, з шипшиною...

– А я не знаю, – сумно сказала Майя Дмитрівна, – ніколи не закривала.

– Ну, ясно. Слухай... – Антоніна Василівна стишила голос, – як тобі Лільчин диск? В мене серце досі ниє. Я додому ледве дійшла.

– Ну, – сказала Майя Дмитрівна, подивилася на себе в дзеркало і поправила зачіску, – загалом, нічого особливого. Але апетит він мені трохи попсував...

– Ну, да, ну, да, – засміялась Антоніна Василівна, – добре... Буду дзвонити Галині.

Костянтин Олександрович зосереджено вовтузився на кухні

й виразно супив брови. Повільно розмічаючи зарубки на цибулі, він примірявся і швидко стесував гострим ножиком кружальце за кружальцем. Потім витирав руки об штани. Все це виглядало дуже зворушливо. Майя Дмитрівна трохи постояла у дверях і витримала паузу.

– Ко-ость, – жалібно протягнула вона, – зробиш мені одну маленьку послугу?

Костянтин Олександрович хекнув, але промовчав.

– Руки тремтять, – сумно додала Майя Дмитрівна, і лід відтанув.

Повечерявши, прилаштували лампу на кухонному столі й застелили його газеткою. Костянтин Олександрович у звичній своїй манері морочився з поставленим завданням: повільно розмічаючи власні рухи, він довго примірявся, обережно вмочував пензлик, наносив кілька мазків, видихав, задоволено роздивлявся роботу. Після цього все повторювалось спочатку. Майя Дмитрівна крутилася на табуреті, сьорбала чай, думала про щось стороннє, іноді все-таки згадуючи про свої явні задатки критика. «Поличку він може змайструвати, а ніготь рівно нафарбувати...» – бурчала тоді вона, але обом було зрозуміло, що все це так, не всерйоз, хіба що для профілактики...

Між тим, надворі вже зовсім зночіло, і тільки жовтий розсип чужих вікон загравав із містом традиційними перезирками. За прочиненою кватиркою густо пахло весною.

Родимки

1

Хто ця жінка, що сидить у машині та п'є каву з одноразової посудинки? Вона смакує свій напій, а вікна її компактного притулку матово дихають вологою, надаючи обрисам хазяйки м'якого невиразного усереднення. Мабуть, цій жінці тепло й затишно там, зачаївшись, цмулити каву й нікуди не поспішати, думаю я та безцеремонно роздивляюся її закам'яніле тіло. Але жінка раптом ніби заперечує мені, нервово зібгавши пальцями свій стаканчик. Навколо люди снують безперервним плином, купують талончики, похапливо доїдають паруючі млинці в паперових конвертах, зупиняють марш-рутки, мовчать, сваряться, квапляться, нікуди не поспішають. Жінка сидить у затінку, зупинивши сіруватий водянистий погляд на невідзначеному об'єкті за склом. Вона гострориса, світловолоса, а, може, переконливо вибілена вмілими руками майстра. Безпристрасно відзначаю розсип дрібних зерен ластовиння на її обличчі, синюваті кружальця під очима, недбалість, з якою вона відкриває віконце і влучно попадає стаканчиком до смітника біля кіоску. На мить з вуличним гамором змішується здавлена сповідь якоїсь знайомої мені музики, але жінка обрізає звук, хутко підіймаючи скло назад. *Може, це я?* Листопадовий бідний сніг сумовито липне на двірники,

я покусую напруженими губами комір светра і, різко скинувшись, моментально усвідомлюю, що це я і є, без жодних сумнівів.

Ви читаєте це, отже ми з вами могли би познайомитись трохи ближче, втім, останнім часом я відчуваю, що надто втомилась від порожніх імпульсів. Не знаю, що може дати вам спілкування зі мною. Питання в тому, що здатні мені запропонувати ви. Скількись необов'язкових слів, які все одно доведеться зчищати тижнями чи роками, як лушпиння, аби добратись до того, що ви хотіли сказати насправді? Нові враження? Вони загасають швидко, мов пінки на молоці, поколюючи згодом легкою невралгією чогось давно пережитого. Що там ще – приятелювання, такі-сякі стосунки, почуття... Але вони мені не потрібні, як би нарочито це не звучало. Ви не вірите, ви іронічно всміхаєтесь, і я всміхаюсь, машинально дістаючи із сумочки зайву помаду й розглядаючи в люстерку губи: вони кажуть, що на певному життєвому етапі спогади про всі колишні й прийдешні любові природно закільцьовуються лише в одному чоловікові; прогнотованість простих речей – математично точна кількість цукру в ранковій каві, запах людини, котра спить на сусідній подушці, спільні з нею біоритми, смаки, два-три напрацьовані способи вдовolenня своїх оранжєвих чакр – це дуже немало, розважливо додають мої губи. Але дзеркальце пітніє, і я не встигаю побачити, якою злістю на решті паралізує моє патякання. Все це тепер не має значення, зрештою, хоч я не дзвякати му урочисто скинутою обручкою, бо достоту втомилась від будь-якої патетики. Просто мене не цікавлять нові історії, подихи, чужі вологі долоні, комплекси, таємниці, приховані мотиви. Я все це маю й так. Ви скажете, складна інженерія людських стосунків передбачає немало відхилень від створених нами нормативів. Не буду сперечатись. Але мені не хочеться вас так само, як не хочеться кожного дня прокидатись, вилазити з-під ковдри (втім, залишатись під нею також не хочеться), мити волосся, одягатись, речі нові, гарні (в які одягатись) купувати не хочеться, підтримувати вбоге своє реноме, зустрічатись із приятельками, що розбирають мене, наче святковий пиріг, на шматки... Що там ще? Певно, щось ще є... З чогось же має складатися моє життя? Не знаю, не пам'ятаю.

Бачу, як я виходжу на вулицю, дістаю валізу з багажника, натискаю кнопку сигналізації, від чого машина ствердно попискує у

відповідь. На мені симпатична куртка, я купила її у стоковій крамничці за смішні гроші минулої осені. Незалежно від будь-яких подробиць моєї біографії, вона виглядає напрочуд гарно, й ви не можете знати, скільки це мені коштувало. А я знаю. Я все знаю про себе. Знаю, як підйду до цього будинку і що відчую. І – хоча мені зовсім цього не хочеться – я шоркаю валізкою по асфальту й переходжу на той бік вулиці, відчуваючи все точно так, як і думала.

Пам'ятаю, один режисер в інтерв'ю серед іншого сказав, що глибинну сутність різних об'єктів легко проявити всього лише несподівано зміною крупності. Іноді я думаю, так і є. От, приміром, з під'їзду виходить жінка. Вона висока та струнка, і загальний план передав би якнайкраще лінії її постаті в елегантному хутрянному пальті, легку ходу і невимушеність жесту, з яким вона розчепірює парасольку, ховаючись від рідкого снігу. Але навіщось ця жінка не йде вулицею, залишаючи по собі швидкоминучий свіжий образ, а звертає в моєму напрямку. Це ж сусідка з четвертого, раптом усвідомлюю я й одночасно-невідворотно – в міру наближення «об'єкта» – вихоплюю поглядом макроплан павутиння глибоких зморшок під її важкою пудрою. Втім, сусідка, не помітивши мене, виправляє власне становище, знову перемикаючи увагу на свою жіночну спину.

Або цей будинок. Колись він складався виключно з крупних планів та деталей, і не було ніякого дев'ятиповерхового темного тіла, щільно вписаного до архітектури вулиці. Натомість, були: номер з подряпаною шісткою, що впадав у вічі одразу з перехрестя, від якого залишалось пройти рівно тридцять сім кроків до третього під'їзду; стара покручена абрикоса; голе вікно, де ніколи не вішали фіранок, і тому в його жовтому беззубому роті можна було часто вгледіти, як сусідка стриже нігті, або варить їсти, або плаче; а ще – лавка, повна за будь-якої погоди балакучих бабусь, і квітничок з дохлякуватими айстрами, і прорізаний до кісток у тілі вхідних дверей напис «Лідка-інвалідка», і цей особливий запах супу та вологої собачої шерсті на першому поверсі, і щербатий вишкір третьої сходинки другого прольоту, і чорний візерунчастий дерматин на дверях, і продавлена пипка власного дзвоника... А тепер, відійшовши на скількись років убік, я бачу цілком похмуру постать масивного будинку, що дивиться на мене з явним відчуженням. Ні, я бувала тут доволі регулярно,

і тому в цій зустрічі нема й не може бути ніякого сентиментального присмаку; і все ж трапляється так, що один лише жест, чи контрапункт кількох подій, чи просто особлива хвилина прорізається раптом не очевидною дотепер правдою. З іншого боку, що є правдою взагалі? Дівоча фігурка моєї колишньої сусідки з четвертого поверху чи кепсько замальовані зморшки під її очима?

Тільки я все одно впізнала погляд цього будинку. Так дивилася на мене Таша в останні кілька років свого життя. Бувало, кажеш вдесьте, вшідсьяте: «Це я, твоя Лідуня», намагаючись хоч якось пробитись крізь товщу її порожнього розфокусованого зору, а вона дрібно киває головою, заподажливо просить лимонаду, і тоді ти вже ніяк не можеш відповісти собі напевно, чи є правдою та Таша, що возила тебе на дачу, розповідала казки, водила на виставки породистих кошаків і на власний манер вчила основам буття, чи ця старенька жінка, котра годинами може спостерігати за помаранчевими бульбашками у склянці.

Саме тому я не буду знайомитися з вами ближче. Так я можу побріхувати все, що завгодно, й ви, читаючи, можливо, навіть замилуєтеся здалеку симпатичним протагоністом у ловкенькій курточці. Ну, погодьтеся, не можу ж я писати на самому початку повісті, що, насправді, я – всього лише втомлена істеричка з повною відсутністю будь-яких бажань?

2

«Ще кави?» – тихо питає мама, і, не чекаючи відповіді, вже промиває вузьке горло старої джезви, аби наповнити її заново. Вона явно не сподівалась мого невідь-чим спричиненого візиту в такий незвичний час і тому відчуває якийсь прихований підтекст, але мовчить і старанно метушиться. Незачесана, розібрана на деталі чесним ранішнім освітленням, мама шурхає скрипучим паркетом, дістає непотрібні мед та варення, щохвилини поправляє окуляри та чіпляє мій погляд голубизною голих ніг у несвіжих капцях. Її сутула спина прорізається гострими лопатками, які сухо ходять під короткошерстою байкою халата, і я відчуваю таку неприємну ніжність, що переводжу погляд до вікна. Там мокрий сніг набрякає на гіллі й хлю-

пає грудками на порожні лавки, невичищені доріжки та замурзаний верхечок кіоску, біля якого скупчились школярі з розчинною кавою і сигаретами. Вони хукають у долоні, регочуть, смачно видихають білястий димок... Я і досі пам'ятаю запах нікотину, що відався на-мертво в мерзлі пальці та ясна аж до першої перерви, коли можна було дістати з рюкзака яблуко й нарешті перебити шорстку нудоту під язиком. Але, тим не менше, не було колись у тому минулому житті нічого потрібнішого від цього металевого кислого присмаку та гіркуватого запаху шкіри й нігтів, мічених сонним синім холодом і очевидною дорослістю...

— Кава, — згадую я, доливаю собі свіжозаварений напій крізь ситечко і додаю штучним легковажним голосом: — Мам, я поживу у тебе трохи...

Вона примружується, видихає дим своєї ранкової сигарети, і сірий серпанок розчиняється в комірі її халата.

— Поживи... звісно.

Бачу з десятків уміть розбуялих питань в її опущених кутиках губ, але мама мовчить і лише починає зосереджено згрібати назад до слоїка неторканий мед, наче здогадавшись про його недоречність. Вся стіна за нею густо поплямована не баченими мною тут раніше численними картинками і картиночками в душі шеббі-шику (очевидно, в мамі нове захоплення), і цей пасторальний розарій у поєднанні з її згорбленою спиною створюють дивну ілюзію оригінального колажу.

— О-ольга! — зненацька прорізає паузу настільки гучний і неприродний крик, що я імпульсивно здригаюсь.

— Іда, — трохи нервово пояснює мама, скручуючи голівку недопалка у мідній попільничці. — Іда та її новий мегафон. Соломон Якович презентував, на мою голову.

Вона підігріває молоко, мостить на тацю турку з кавою, молочник, цукерничку й велику чашку і хутко прямує коридором. На вулиці горобці метушливо скльовують залишену кимось мокру булку. «...Засунь себе его в жопу», — долинає Ідин голос, і я навіть іду на звук, хоча й не маю ніякого бажання її бачити.

...Я добре пам'ятаю, як у дитинстві обриси химерних просторів моїх здебільшого тривожних снів подекуди нагадували Ідину кімна-

ту. В ті часи Іда ще жила зі своїм третім чоловіком, часто сварилася з ним і, як я тепер розумію, згладжувала всі гострі кути свого шлюбу благородними міцними напоями. У наших із мамою нечастих візитах до їхнього будинку навіть я тонко чула набряклу в повітрі недоречність, але, тим не менше, не могла щоразу не вислизнути з поля бою в пошуках зустрічі із прекрасним. Ідина кімната – з її важкими порт'єрами, величезним ліжком, затишним крісельцем, безкімнечними фотографіями Ідиних приятелів і приятелів тих приятелів та розсипами скарбів на великому комоді з тоненькими венами природного кракелюру – незмінно манила мене хрипкою сопілкою невідомого діволова. Я пробиралась туди крадькома, з отерпом у пальцях, і гарячково перемацувала та перенюхувала все, що бачила: слизькі китайські простирадла, блискучі сукні на оксамитових плічках, книги, сигарети, люстерка, гребінці, прикраси... Часто я так захоплювалася нишпоренням, що несподівано чула різкий порух шовкового кімоно та залізний крик злої Бастінди просто у себе над головою. «Забери ее отсюда!» – кричала вона, і я зомлівала від страху та м'ясного запаху парфумів і коньяку... Півроку тому мама перевезла післяінсультну Іду до себе, але, дивна річ, я її незчулася, як ця нова її кімната, хіба нашвидкуруч позначена легкими доторками лежачої хазяйки, вже починає лукаво підморгувати мені, мовляв, *пам'ятаєш?*

– Привіт, – кажу я Іді, котра велично лежить серед тьмяних простирадл і подушок, міцно стискаючи чіпкими прозорими пальцями невеличкий мегафон. Мама поправляє стулки її кокона і повторює рефреном: «Кава нормальна».

– Здравствуй, – Іда дивиться на мене неухважно і, здається, абсолютно байдужо.

– То ти питимеш? – питає незворушно мама.

– Он воняет дерьмом.

– Ка-ва нор-маль-на, – проникливо каже мама.

– Спочатку я ждала, пока закончиться твоя перехідній возраст, – спокійно парює Іда. – Теперь жду, когда закончится климакс. Это невыносимо.

– Який клімакс?! Мені п'ятдесят сім років! То що тобі принести? Чай, какао, капучіно?!

– Дай мне кольца, – розводить хирлявими ручками Іда й відкидається на подушки.

Мама наливається небезпечно червоним кольором і демонстративно виходить з кімнати, а я підхожу до трюмо зі складною поліфонією запахів лаванди, поліроля для меблів та пряного корвалолу. Там, серед артилерії Ідиної косметики та пляшечок із парфумними олійками без явного строку давності, розсипу кольорових сашетів з ліками та іншої незначної мішури я зупиняюсь на невеличкій скриньці з бурштиновими метеликами. Іда скептично всміхається, беручи з моїх рук підношення обережно, мов білочка в парку, котра коливається між відчуттям неявної небезпеки та власною жадібністю. Маленька й хирлява, але вертка, як дзиґа, вона бавиться своїми прикрасами, витягує зморшкувату сіру шийку і, загалом, поводитьсь доволі жваво.

– Дай мне еще сигарету из того портсигара, – каже вона недбало, і я відчуваю щось дуже подібне на злість. А як не дам, повільно підіймається моя брова знаком питання, але цієї ж миті двері кімнати починаються, і мій незавершений протест повисає у повітрі.

– Ой, – Валя завмирає від несподіванки, але швидко оговтується і починає жадібно обмацувати мене поглядом. – Щось ти похудала, Лідуся. В гості прийшла? Ідея Саватьна, миться будем? – не чекаючи моєї відповіді, миттєво переключається вона на Іду.

Я виходжу з кімнати. В коридорі мама безпомічно бореться з беретом. Вона напружено крутить його на голові, і неслухняні пасма волосся провисають тонкими скрутками за одним вухом і – асиметрично, як і все в її житті, – підстрибують клоччям за іншим. Нарешті мама з придушеною в зародку високою нотою видихає повітря, зриває з себе берет і, скуйовджена, розбита, переможено змахує мені рукою на знак прощання та виходить з дому. «Нет, Валечка, не ела... даже чаю голого не дала», – глухо долинає Ідин голос, але невдовзі перебивається гурчанням несподівано оживлого холодильника. Я втомлено присідаю на тумбочку і ловлю себе на тому, що приношуюсь до маминих пальців на вішаку. Вони пахнуть міським пилом і дитячим кремом для рук. Хоча, можливо, це запах самої мами?

3

Я маю принаймні дві мітки, які ростуть разом зі мною, скільки пам'ятаю власне тіло, – родимку і шрам.

Останній дістався мені на згадку про велопогулянки з Ташею в ті далекі часи, коли ми з нею щоліта проводили її відпустку на дачі й вечорами часто їздили за козячим молоком: Таша небезпідставно вважала, що таким чином забезпечує неоціненну користь моєму дитячому організму. Спершу я облюбувала собі багажник її «України» для наших спільних подорожей, але, потрапивши якось під безжальну атаку сільських гусей на мої голі п'ятки, розсудливо змінила локацію; загалом, було спокійніше, коли Таша натруджено дихала мені в потилицю, а не мерехтіла спиною у незмінній рябій сукні попереду. Одного ж дня ми з нею сильно проштрафилась. Я сиділа, як завжди, на своєму коронному місці, галасувала, невпинно ковзала слизькою спідничкою на рамі й зненацька втрапила ногою до переднього колеса. Велосипед фуркнув від несподіванки, зчесав свистячою спицею шмат моєї шкіри, і ми з Ташею покотилися до рівчачка...

Пам'ять зберегла лише окремі промельки подальших подій: біле перестрашене обличчя моєї супутниці, сухий крохмальний запах маленької сільської лікарні та – вже пізніше – багатогодинне споглядання кривуватої хатинки на килимку біля мого ліжка: щойно Таша дотягла мене тремтячими руками додому, як я втупилась носом у стінку, задрапіровану простеньким гобеленом, заспокійливо намацала поглядом знайомий фрагмент – із протертою коричневою ниткою, та почала тихенько підвивати, відчуваючи себе щонайменше льотчиком Маресьєвим.

Дивовижно, але я пам'ятаю це густо-червоне нескінченне ниття ноги ясніше, ніж будь-який інший, справжніший, дорослий біль у своєму житті. Більше того, варто мені й досі натрапити десь на серійний килимок із «гусьми-лебедями», що розійшовся всім гамузом немислимим тиражів по радянських домівках, як унікальний спомин конкретного болю вмить виринає зі сховків моєї психофізики назовні.

Зрізана спицею ділянка шкіри швидко затягнулась тоді, але куляста позначка шраму на правій нозі, трохи вище кісточки, лиши-

лась зі мною назавжди. Наївна Таша до останніх днів перебування ще в нашій спільній, а не виключно своїй реальності намагалася мене спокусити косметичним кабінетом і загладити свою неочевидну провину; от тільки, знаєш, я люблю свій шрам, і давай уже нарешті облишимо це! Мій чоловік навчив мене любити власне тіло, з усіма його вродженими і набутими відзнаками часу. Правда, що тепер із того?

Сидячи на краєчку ванної, периферійним зором чіпляю коричневу родзинку, що заплямила мою литку. Опукле зморщене тільце в не наведеній різкості погляду виглядає сиротливим острівцем поміж білизни шкіри й ворса халата десь на обрії. От родимку, напевно, давно слід було б видалити. З іншого боку, всі *наші* жінки народжуються міченими, і я не поспішаю позбутися своєї генетичної помітки. Моя прабабуся, за Ташиними спогадами, мала клеймо такої самої форми – майже трикутне – під пахвою. Таша носила його на шиї, ззаду, і цнотливо приховувала косою, поки не відтяла ту косу за кілька місяців до смерті. Мама має родимку на плечі, якраз на траєкторії будь-яких сповзаючих бретельок. Іда... не знаю. Мабуть, і в неї вона є, якщо вірити сімейним міфам. Хоча я б не здивувалась, якби цілковита, послідовно позиціонована від нас окремішність проявилась би і в її фізичній подобі. Та вона, радше, витруїла б ту родимку, аніж зайвий раз зізналася собі у причетності до нашої родини. Ідея Саватіївна, МХАТ ходячий... вірніше, лежачий.

...Влітку Іда підфарбовувала губи в туалеті якогось супермаркету, і – сталося. Я думаю, є певна жорстока іронія в тому, що момент її найбільшої слабкості припав на споглядання себе у дзеркалі. Але плебейський антураж, обраний долею для такого повороту подій, явно змазав загальний ефект; оговтавшись, Іда тонко стисла губи і трагічно замовкла, хоч і не втратила можливості говорити. (За кілька місяців, щоправда, вона знову стала тією Ідою, яку ми знали; навіть параліч ніг не змінив суттєво цього характеру.)

Мені хочеться вірити, що Хтось Там, Нагорі, впевненою рукою проводить свої пунктири на жирному тілі закономірності. Що так і мало бути, аби кульмінації двох настільки несхожих життів – її і Ташиного – вкоротили їм кардинально протилежні полюси...

Таша кілька років перед смертю страждала на слабоумство. Це

сталося так неочікувано для нас із мамою, що ми досить довго не могли цього навіть усвідомити. А починалось все досить-таки несерйозно: спершу Таша просто почала забувати всілякі несуттєві дрібнички; потім якось не знайшла дороги додому. «Стою я біля пошти, – сміялась вона згодом, – і не знаю, куди мені йти, навіщо...» Дурноголові, ми веселилися тоді разом із нею, навіть приблизно не уявляючи собі тієї швидкості, з якою незабаром почала прогресувати її забудькуватість. Всього за півроку Таша стала іншою людиною. Одночасно з майже повною дезорієнтацією в часопросторі, стрімко проявили себе й маразми, ошелешивши, ні – просто вбивши нас неймовірністю метаморфоз її понівеченої свідомості.

Озираючись назад, можу констатувати, як Таші (нам?) – кривувато висловлюючись – пощастило, що її нове «Я» обрало все-таки доволі сумирну площину для самовираження. Вона не вистрибувала на підвіконня, не розмазувала кал по стінах вбиральні, не погрожувала оточуючим і не мучилась зустрічами з безтілесними привидами минулого, як більшість тих нещасливців, з родичами яких мені вже пізніше довелося зітнутися в диспансері. Навпаки, Таша стала тихою і сумірною, немов черниця, а всі характерні їй раніше яскраві емоції довічно оскіли в однаково байдужому погляді. Подеколи, щоправда, виходило його частково розбурхати гостинцями: доволі жваво Таша озивалася на кольоровий лимонад і шоколадні сирки в шурхотливих обгортках, годинами з ними бавилася, а потім дбайливо складала собі під ліжку, миттю забуваючи про схованку.

В останні півроку вона зовсім змінилася, заговоривши здебільшого в якийсь пташиний, не доступний для нашого розуміння спосіб. У рідкісні ж моменти виходу за межі меланхолійної прострації Таша почала помітно страждати від неспроможності спілкуватись з нами. Знервовано, ображено вона невтомно лопотіла про щось своє і згодом гірко плакала, безкінечно вдивляючись у вікно. Почасти це було схоже на те, як немовля іноді сердиться, не здатне достукатись до батьків своєю інопланетною мовою, аж поки не вивчить мови земної (з обов'язковою втратою пам'яті про попередню)...

А потім вона померла, перейшовши зі сну напряду до якогось зі світів, де, сподіваюсь, їй нарешті знайшлося, з ким поговорити.

Лежачи у труні, справжня Таша ненадовго повернулась до мене;

її риси розгладились, лице зупинилось, олюднилось... На відміну від усіх інших похоронів у моєму житті, я завжди тепло згадую наше з нею прощання. Це був негарячий сонячний день, і все в ньому – і кольорова доріжка не традиційних худих гвоздик, а улюблених Ташею тюльпанів на дворовому асфальті, і несподівано юний рудобородий панотець із могутніми добрими руками, й навіть поминки, де говорили про покійну більше, ніж їли й пили, – було просякнуте відчуттям вивільнення. Здавалося, що Хтось Там, Нагорі, люб'язно надав нам можливість востаннє побачитися з тією Ташею, яку ми знали раніше.

А Іда так і не з'явилась того дня на цвинтарі. Сумніваюсь, що вона хоч раз приходила потім на могилу. Тепер же, якби й мала таке бажання, то не має фізичної можливості.

4

Я живу вже зо два тижні у мами, і весь цей час ми звично граємо в мовчанку: просто п'ємо ранкову каву, говорячи про погоду та Ідині нові вибрики, і розходимось до вечірнього чаю, за яким розмовляти вже зовсім не обов'язково.

Іноді я спостерігаю за мамою: як вона масує собі руки, чи опановує чергову схему вишивки, чи зосереджено чавить лимон у чашці, чи «валяє» невідомо кому призначені іграшки, чи змащує п'ятки кремом, забуваючи про мою присутність, і якимось по-новому усвідомлюю, що мама зовсім навчилася бути сама. В цьому сірому масивному домашньому спокої немає місця для відхилень від норми. Якщо запитати в неї про це, вона неодмінно скептично посміхнеться й дуже переконливо розповість про те, що їй насправді чудово живеться в усамітненні (Іда не береться до уваги), і як їй вистачає спілкування з подругами (всіх ледь знайомих жінок вона незабаром охрещує відповідним чином), і як її підтримує в тонусі її бізнес (про це пізніше), і що насправді їй зовсім непотрібні ніякі чоловіки, не кажучи вже про секс із ними (вона скаже «секс», і в цей момент її обличчям пробіжить легка неоднозначна тінь). Коротше кажучи, я нічого в неї не запитую.

Вона також не турбує мене зайвими питаннями. Лише одного

разу, будучи свідком моєї телефонної розмови з приятелькою, мама не витримала.

— Ви розлучаєтеся з Вадимом? — спитала вона в моєї гривки, судячи з напрямку її погляду.

— Здається, — відповіла я маминим капцям і закрила тему.

Ми розлучаємось? Я не знаю. Певно, так. От тільки я поняття не маю, як це робиться. Мама з батьком, наприклад, оформивши своє розлучення, відсвяткували його в кафе пляшкою шампанського. Але тоді (з самого початку?) вони вже були чужими, зовсім різними людьми, відтак — і здатними на ефектні жести. Мама любить розповідати своїм подружкам про ту пляшку; в ці моменти вона сама собі напевно здається дуже сильною.

Іда робила це тричі, хоча була заміжною чотири рази (передостанній чоловік помер у шлюбі, залишивши її вдовою). Таша... От вона якраз не розлучалась, її розлучили, відлучили грубо від єдиної тїтки, з якої вона тягнула всі життєві соки, весь сенс самого свого існування. Втім, це зовсім інша історія.

Ні, я не знаю, як робити це. З чого починати. Як бути з нашою квартирою, пакувати речі, ділити їх, що означає — перебирати безліч дрібниць і деталей, придбаних окремо й разом, підігнаних під настрій нашого дому, привезених із різних поїздок н а п а м ' я т ь. Усі ці коробки з листівками, і чималогітовий винт, забитий під зав'язку спільними фотографіями, і колекція сірникових коробочок, зібрана нами по всіх можливих «общепітах». Що вже говорити про ту петчворкову ковдру, яку я змонтувала зі своїх старих суконь і його сорочок... А книжки? Як учинити з книжками й нашою недоречною звичкою плямувати їх спільним екслібрисом на титулці? І що тоді робити з повним зібранням Набокова, купленим на гроші, які подарував нам на весілля родич, що й гадки не має про існування такого автора? Ділити і це? П'ять томів російського періоду — мені, п'ять томів американського — колишньому чоловікові?

А спільні друзі та знайомі? Як сортувати їх, щоб не зустрітися потім випадково на одній території чи не почути за чашкою кави про його нове життя-без-тебе? І що робити з планами? Яким чином переписувати продуманий алгоритм подальших дій (в такому-то місці їдемо разом до Таїланду, до такого-то року виплачуємо кредит

за квартиру, за стільки-то часу починаємо пити фолієву кислоту, готуючи поживний ґрунт для зачину першої дитини...)? Куди запхати тепер, врешті-решт, той «лист до майбутнього», написаний вашими друзями і вручений у день розпису з тим, щоб відкрити його через двадцять п'ять років?! На весіллях ніхто не думає про те, як потім все це доведеться ділити (зарубіжна традиція шлюбних контрактів ще не має поки що ніякого стосунку до нашої слов'янської ментальності. А шкода... Може, так, дозволяючи собі припустити ймовірність завершення вічного кохання, було б легше потім розривати його по-живому, з м'ясом, брудом, образами й обгорілою пусткою десь в районі пупа...)

Головне ж, я поняття не маю, як звичайна жива людина може існувати з тим, що десь окремо є хтось, котрий знає про неї все. Він знає про її добре приховувані від усіх комплекси і пломби в зубах, він бачив її дитячі фотографії й те, як вона робить собі педикюр, він у курсі більшості її звичок і жіночих хвороб її мами, він, насамкінець, ставив їй клізму, коли вона не змогла у відповідальний момент дати раду з не таким уже й складним механізмом... І от шлюб закінчується. А клізми і фотографії, інтимні прізвиська й переглянуті разом фільми, спогади, сни і магнітики на холодильнику – все це неодмінно лишається в якомусь із вимірів.

Із часом – спокійно і трохи зверхньо розповідають бувальці – воно природно тьмяніє, припадає пилом, вигоряє кольорами за строком давності. І все ж тепер я намагаюсь собі уявити, як побачу Вадима потім випадково з іншою та – що підкотить жовчу аж до рота – очевидно хорошою жінкою зі старанно продуманим, як на сам початок стосунків, чудовим виглядом; і як тоді, не втримавшись від стороннього спостереження за ними із сусіднього столика в кав'ярні або десь іще, я несподівано для самої себе мстиво подумаю: «Цікаво, чи вона вже бачила, як він підпалює собі волосся на щоках запальничкою?» І в цей момент неодмінно з'явиться відчуття щемливої невідповідності, немов у фільмі, коли звук раптом переставє відповідати зображенню, готуючи таким захльостом глядача до наступного епізоду. А я все одно роздивлятимусь його незнайому, зроблену в новому житті стрижку, жадібно фіксуватиму перепади

міміки його супутниці та жалюгідно рятуватимусь безкінечним тупим прокручуванням тієї незграбної думки...

Хоча, можливо, вже тоді, в тій кав'ярні, мені давно нічого не болітиме, і я дивитимусь на них зі стриманою, трохи поблажливою посмішкою, безуспішно намагаючись згадати, що саме мене пов'язувало з цим чужим чоловіком. Усе правильно, я вибираю другий варіант. Я хочу, щоб так і було. Бо я не знаю, як краще розлучатися. А по-іншому вже бути не може.

Сиджу на кухні й курю натще. Що б він сказав на це? Смішно, тепер це не має ніякого значення, й більше ніхто, окрім мене, не мусить перейматися відповідальністю за моє здоров'я та здоров'я моєї ймовірної дитини.

Як добре, що ми не встигли, до речі.

От я не постраждала суттєво від розлучення батьків, тому що воно сталося задовго до мого усвідомлення не лише таких складних життєвих процесів, а й самої себе як окремої від мами людини. Вони прожили разом усього півтора роки, залишивши по собі нехитрий арсенал куцих спогадів та просто не змігши ніяким чином прорости один в одного. Якщо не зважати на дитину, звісно. Ха-ха, це чудово звучить – якщо не зважати на дитину.

Колись я читала про природу ієрогліфіки. Її глибинна сутність полягає в тому, що два ієрогліфи, котрі стоять поруч, сприймаються не як сума, а як добуток їхніх значень, що утворює величину іншого виміру. Так, наприклад, ієрогліфи «собака» й «рот» поряд слід читати як «гавкіт», або що. Тоді подумалось, що в такому контексті найвищим проявом єднання двох різних людей може стати народження їхньої дитини. Важко уявити собі, чи можна утворити разом щось вартісніше за іншу людину, яка вбирає гени обох творців, тобто, простіше висловлюючись, має твої губи та очі того чоловіка, про існування якого скількись років тому ти навіть не мала гадки. Але, насправді, в житті все відбувається далеко не так патетично, як у моїй запаленій від алегорій свідомості. Батько, приміром, чудово дає собі раду з тим, що десь живу я з його бровами, вилицями, ямочкою на підборідді й деякими сумнівно симпатичними вигинами характеру.

Мабуть, це добре, що ми не встигли.

5

В Таші від її єдиного шлюбу також не лишилося дітей, і, певно, це було найбільшою трагедією всього її життя після невдалого фіналу самого заміжжя. Останнє ж завершилось досить банальною розв'язкою: за десять років співбуття Ташин чоловік пішов від неї до іншої жінки (пізніше він так само вчинив і з тією, одружившись втретє, але на сьогоднішній день доживає, наскільки я знаю, свій вік на самоті).

Мені важко аналізувати причини їхнього розриву. Вірогідно, вся справа просто була в тому, що Таша належала до найпоширенішого типу слов'янських жінок. Роблю висновки з маминих розповідей і своїх пізніших, хоч і дитячих ще спостережень: Ташин чоловік, рядовий учитель хімії в технікумі з жалюгідними амбіціями донжуана та помітними замашками диктатора в межах свого дому, за часів першого шлюбу просто як сир у маслі катався, аж доки сам – підозрюю – не втомився від такого стану речей. Звісно, я не могла цього бачити в далекі часи сповиття їхнього сімейного гнізда (вони розійшлися за двадцять один рік до мого народження), але рецидиви цих стосунків давали про себе знати протягом усього Ташиного життя майже до самої її смерті.

З дивовижною закономірністю Ташин колишній чоловік з'являвся на обрії кожного разу, як тільки всі її душевні рани від попереднього візиту встигали хоч трохи загоїтися. Вона ж завжди стрімголов озивалася йому назустріч, вмить забуваючи про найелементарніші принципи самозбереження й розриваючи всі шви на тілі пам'яті широкими жестами своєї відкритої натури. При цьому говорити про якісь об'єктивні речі з нею було неможливо: вона моментально відгороджувалась від усіх (і навіть від мене!) стіною очужилого, трохи маслянистого, захмелілого погляду, який тримався аж до її відносного пробудження від чергового самообману (втім, говорити після цього з нею все одно було неможливо: вона лише стуляла міцніше губи й мовчки закривала таким чином цю єдину не підвладну для нашого обговорення тему).

Характерно, що всі ці зустрічі мали під собою певні, не очевидні для Таші, але цілком помітні для моєї мами і згодом навіть для мене,

підтексти. Так, приміром, хронічна фінансова нефартовість Ташиного обранця регулярно знаходила відгук в її чуйній до чужих проблем душі. Вона завжди була безмірно щедрою людиною (за часів мого студентства я не раз в цьому переконавалась, знайшовши в кишені після нашої зустрічі чергову, зовсім не зайву для мене банкноту. І це тоді, коли сама вона сиділа на картоплі й кашах...) Таким чином, після кожної романтичної зустрічі її заповітний конверт із тяжко зібраними на чорний день кількома сотнями спустошувався, Таша деякий час сяяла, а мама зеленіла від досади, дізнавшись про це.

Я добре пам'ятаю один із фінальних епізодів цієї епопеї десь на початку дев'яностих. Того разу, щоправда, звична безцеремонність Ташиного колишнього чоловіка мала все-таки по-справжньому серйозні масштаби причин, на яких вона ґрунтувалася: справа полягала в тому, що його син від другої дружини, азартно кинувшись до киплячої пучини нової реальності, катастрофічно в ній загруз; простіше кажучи, не зладнавши з якимсь хитким бізнесом, він вліз у такі борги, які простим смертним могли тільки снитися. Само собою, в пошуках вірогідних варіантів порятунку цього горе-ділка його найближчі родичі вже не гребували ніякими проханнями до всіх можливих знайомих.

Думаю, Таша навряд чи справляла враження реального рятівного круга. Її конверт з акуратною купкою грошзнаків не існуючої віднині держави втратив свою чарівну силу з настанням світанку держави іншої; нові ж правила цієї гри поки що були їй непідвладні — бляклих, явно одноразових карбованців Таші ледь вистачало на життя, не кажучи вже про якісь заощадження. І, тим не менше, слід було бачити, з яким завзяттям вона кинулась спасати дитя кохання, що свого часу стало притичиною для її шлюбу...

Мене досі дивує, як вона зважилась відобувати ті «тюльпанові гроші». Питання навіть не в тому, що Таша була дуже далекою від комерції людиною, а в тому апломбі, з яким вона завжди підкреслювала цю непричетність; відверто хизуючись своєю матеріальною невлаштованістю та очевидною непрактичністю, Таша позиціонувала ці риси як єдино доречні для образу педагога. Що й говорити, в школі вона завжди впевнено тримала підборіддя, хоч і пообшарпавшись зовнішньо в ті буремні часи, але не дозволяючи собі нічого,

що не вписувалось би до системи її моральних координат. Останні базувалися приблизно на таких принципах, що справжня вчителька може носити кільканадцять разів зашиті колготки, але не може дозволити собі прийняти в подарунок навіть коробку цукерок (вона і квіти брала неохоче)... (Я пишу все це, між іншим, без тіні скептицизму – просто констатую. Більше того, не знаю, ким би я сама була сьогодні, якби Таша була менш розбірливою у своїх переконаннях. Завдяки їй я росла з твердою впевненістю в тому, що заїнька – добрий, а лисичка – хитра. Це вже пізніше життя почало набухати відтінками...)

Отже, можна тільки уявити собі, чим була т а к а авантюра для Таши. Втім, розповідаю послідовно. Все почалося тоді, коли одного разу Ташина дачна сусідка почала підступатись до неї з явно непристойними пропозиціями. Слід зазначити, ця жінка з простою вдачею і підприємницькою жилкою видатного комбінатора являла собою повну протилежність Ташиному делікатному світу левів, орлів і куріпок, але попри це сусідки давно знайшли якусь подобу спільної мови на тлі пристрасті до квітництва. Обидві жінки протягом багатьох років поспіль із маніакальною жагою колекціонерів полювали на нові види лілій, троянд, ірисів та інших тендітних створінь зі складними назвами, які так і не змогли заселити мою пам'ять. Лірика лірикою, а тим часом Ташина сусідка, опанувавши вже всі доступні їй засоби заробляти гроші, дісталась нарешті і до свята святих. «Наташ, – гукнула вона якось через паркан, обпершись на сапку й чіпко приглядаючись до перспективи Ташиного городу, – що це у вас так земля гуляє?» «Як же гуляє? – щиро здивувалась Таша. – Картопля, кабачки...» «Кабачки, то ясно, – скептично сказала її сусідка. – Але слухайте сюда...»

Таша уважно її вислухала і внутрішньо обурилася. Пропозиція була, загалом, простою і путньою – вирощувати разом квіти на продаж; це обіцяло хороші прибутки, які могли би скласти беззаперечну конкуренцію вчительській зарплатні. Але стояти на ринку! Продавати! Ні, такого Таша не могла собі уявити навіть в найстрашнішому з її перебудовних снів. Вона сухо подякувала й відмовила.

Між тим, коли після довгої перерви вчергове виринув її колишній чоловік із чорним від хвилювань обличчям, Таша мусила згадати

про ту розмову. На той час вона якраз вийшла нарешті на пенсію. Це була не принципова переміна, адже колишніх справжніх вчительок, як і колишніх офіцерів, не буває, звісно. Тим не менше, після насправду мученицьких роздумів на тему спасіння екс-чоловікового сина Таша несподівано знайшла таки компроміс, з яким урешті-решт могла дати собі раду. За її задумом, вона мала скооперуватися зі своєю винахідливою сусідкою так, щоби тільки вирощувати товар і передавати його компаньйонці для продажу. Таким чином, на ринку її ніхто й ніколи не побачив би за жодних умов, і репутація педагога могла бути хоча б частково збереженою.

Зупинилися на тюльпанах, до яких Таша завжди ставилася чомусь з найбільшим пієтетом.

Для мене щорічна перша зустріч із Ташиною дачею відбувалась зазвичай на травневі, після тривалої осінньо-зимової перерви. Збуджена, розтривожена здоровими сільськими пахощами, я завжди майже бігла від автобусної зупинки до нашого провулку, лишаючи захекану Ташу позаду. Щойно ж я завертала за ріг, від якого лишалося метрів двадцять до нашої території, як серце починало вже важко гупати десь у моїй кишені...

Я пам'ятаю ці десять соток (ще три залишили під картоплю), котрі одразу били в очі, вихлюпувалися за межі по-весняному зеленої облямівки яскравими, різнокольоровими хвилями, як тільки відкривалася наша хвіртка. Це було неймовірне видовище, на яке сходилось подивитись півсела. Червоні, білі, жовті, пурпурні, конусоподібні й круглі, гладенькі та з махровими китицями – в неймовірному калейдоскопі тюльпани мерехтіли барвами і шепотіли про справжню весну, чисту радість і світле торжество пробудження повнотілої природи.

Лише один нюанс затьмарював цю ідилію. Оскільки дуже швидко з'ясувалося, що продавати цибулинки набагато вигідніше, то, згадуючи казку про вершки і корінці, на певному етапі росту квітів необхідно було стягти їм голівки – тоді вся їхня сила зосереджувалась там, де потрібно.

Мабуть, я ніколи не забуду одного разу побачену картину: Таша йде грядками і методично обриває тюльпанові верхівки та скидає їх у відро, щоб віднести його на помийну яму, вже майже повністю

вкриту барвистими, досі життєрадісними трупиками. Вона здається дуже спокійною і максимально зосередженою, неначе хірург в операційній, але в якийсь момент Таша повертається в моєму напрямку, поправляючи хустку, і я встигаю помітити, як її щоками струменять сльози. Втім, вона швидко відвертається, трохи згорблюється і далі продовжує свою роботу з моторошним самовладанням...

Залишається додати, що вона так і не встигла зібрати ті гроші: незабаром боржника посадили в тюрму за інші провини, й тема виплат сама собою відсунулась на невизначений строк. Відтоді Ташин колишній чоловік більше не з'являвся, наскільки мені відомо. Його не було навіть на похороні, хоча мама, згнітивши серце, ухитрилася видзвонити його та повідомити.

Повертаючись до моєї запаленілої від алегорій свідомості, мушу зізнатись, що вона й досі являє мені іноді уві сні ту перспективу симетричних грядок з голими тюльпановими цурпалками. Мабуть, ця щемлива феєрія яскраво символізує сутність Ташиного єдиного кохання, яким я його бачу.

Хоча вже тепер, міркуючи час від часу про її короткозорість у питаннях романтичного характеру, підозрюю, що Таша все ж не була настільки наївною. Я майже впевнена, що вона ясно бачила реальний стан речей. Але зізнатись самій собі в цьому, озвучити правду – означало знищити стовпи, на яких трималося стільки років її «віровизнання». Й саме тому вона продовжувала бути щиро відданою тим химерам, які створила, не дозволяючи собі, як і більшість віруючих людей, обтяжувати власні почуття зайвими питаннями.

...Другим об'єктом її безумовної віри була я. Шкода, що це стало зрозумілим для мене набагато пізніше, ніж було би варто.

6

Намастившись кремом, вдягаю халат і неохоче виповзаю з паркової вологої ванної кімнати. Мама на кухні готує сніданок у незвично піднесеному настрої. Це впадає в око з першого ж погляду, і я деякий час спостерігаю за її енергійними, майже танцювальними рухами навколо плити. Отримала якусь винагороду, здогадуюсь і мляво лізу до холодильника, але за мить ловлю на собі мамин погляд.

– Поїж нормально, будь ласкава, – каже вона з давно забутою мною інтонацією, і я чомусь слухняно піддаюсь її неявному натиску й мовчки сідаю за стіл, хоча не маю ніякого бажання їсти.

Мама вдоволено киває головою і продовжує грайливо пурхати, розставляючи тарілки, нарізаючи сир і хліб, шурхотливо заправляючи турку кавою. Нарешті вона викладає переді мною шиплячу яєчню і всідається за стіл.

– Що робитимеш сьогодні? – питає світським тоном, намащуючи маслом хліб.

Інтерв'ю...

– А, – розсіяно каже мама, і я розумію: вона мене не чує.

Вона вичікує ще кілька хвилин і нарешті не витримує.

– А в мене чудова новина. За тиждень я їду на двотижневий семінар до Єгипту!

М-м-м, – реагую я, зображуючи ентузіазм, – а в тебе є купальник?

– Смієшся?! – пхикає мама і розквітає просто на очах, підбадьорена моїм зацікавленням. – Що-що, а купальник я встигну купити. Ти не уявляєш! Це буде просто неймовірний семінар. По-перше, там будуть всі наші. По-друге, – мама декламує інтригуюче, немов Снігуронька на шкільній ялинці, – обіцяють бути також кілька діамантових лідерів зі Штатів і Бельгії, щоб прочитати лекції. Уже мовчу, – не мовчить, а захльобується від емоцій мама, – про готель! П'ять зірок, ол інклюдів...

Я уявляю собі цю групу у смугастих купальниках з однаковими (купленими під час якоїсь із акцій) капелюшками і пляжними сумками. Колись, на світанку маминого захоплення її бізнесом, вона запросила мене на одне зі своїх корпоративних святкування.

Специфічне видовище зібрання сотень урочисто вбраних, переважно немолодих жінок із сяючими від завзяття очима лишило в мені каламутні відчуття. Всі ці колишні комсомолки та масовики-затійники у зворушливо недоречних вечірніх сукнях елегантно жували канапки, вигукували якісь девізи з майже сектантською азартністю і зустрічали несамовитими оплесками найбільш удачливих поміж себе представниць, які виходили на сцену отримати внутрішньо мережеві нагороди, виблискували бездоганними зубами і зачаровували дорогою простотою своїх убрань та історій успіху. На цьому гіпотетичному успіхові, такому показовому, близькому, а отже ймовірно досяжному, трималась уся ця дивовижна стратегія перетворень. Здавалося, варто лише взяти себе в руки, сконцентруватися, побудувати логічний бізнес-план, методично скласти список усіх не охоплених раніше цим планом знайомих, *охопити* їх, повернути до свого вірування, і ланцюжок безкінечних продажів нарешті протягнеться всією планетою й наблизить своїх вірнопіданих до їхніх заповітних каблучок із діамантами, гарненьких машин, п'ятизіркових готелів та всієї іншої казкової атрибутики.

Мене не сильно дивує, що моя мама опинилася в числі таких попелюшок. Її робота вчительки англійської мови ніколи не мала особливих перспектив розвитку, тож, ухопившись за цю альтернативу ще тоді, в середині дев'яностих, вона залишила школу (чим безкінечно вразила Ташу) й відважно кинулася виборювати собі те життя, яке раніше бачила хіба що в кіно.

Спочатку мама так захопилася новою роллю, що це помітним чином відбилося на нашому побуті (на нашому спілкуванні з нею все це позначилось трохи пізніше): її, моє і Ташине помешкання миттєво обросли всіма зразками продукції, яку мама пропагувала. Напевно, був справедливий резон у тому, що, розписуючи клієнтам якісь надзвичайні властивості мийних засобів, кремів для обличчя чи інших необхідних речей, вона мусила спершу перевірити їхні чари на собі та найближчих піддослідних родичах. При цьому останнім суворо (до сліз і особистих образ) заборонялось виголошувати якісь невдоволення з приводу тих чи інших експериментів: мамина віра в магічні якості свого товару була невичерпною; за інших умов вона просто не вижила б у цьому бізнесі – кривити душею і «впарювати»

хорошим людям відвертий непотріб мама не змогла б, відповідно до своєї моральної конституції. Ми з Ташею мужньо грали з нею в її гру; зрештою, не було нічого поганого у безперервному постачанні різних засобів для наших тіл, облич та всього іншого, що має бути в людини прекрасним.

Але як же мама сяяла в перші роки свого лідеротворчого становлення! Всі ці напрасовані піджачки, колготки з лайкроу, бездоганний манікюр, стосики глянцевого буклетів у сумці, ергономічні ніжні тільця всеможливих тюбиків на її робочому столі... Виглядало так, ніби вона й дійсно знайшла якісь власні відповіді на життєво важливі для неї питання: мама просвітліла обличчям, скинула десять кілограмів ваги, записалася на курси ораторської майстерності, почала харчуватися здоровою їжею, робити гімнастику і, здається, навіть завела коханця в ті добрі часи. Головне ж, вона навчилася отримувати відчуття гострої сатисфакції від своєї роботи, що вплинуло на її свідомість з воістину великою силою. Кожен проданий нею товар обіцяв відчутні, зрозумілі, об'єктивні дивіденди, втім, суть задоволення маминих розпуклих амбіцій полягала навіть не у фінансовому вираженні власного розвитку, ні, справа була в іншому. Нарешті від неї щось залежало! Цей успіх теоретично можна було зліпити своїми руками.

І мама виснажливо працювала. Я добре пам'ятаю всі ці її семінари, стратегії, презентації, бонусні програми, червоні від недосипання очі й пачечки купюр у гаманці... Що характерно, вона не тільки продавала, але й не втомлювалася скуповувати для себе весь діапазон пропонованої продукції. Нова релігія планомірно робила свою справу, і мама щиро бачила її результати: певний крем буквально за місяць підтягував їй груди до стану двадцятирічної давнини, а черговий диво-засіб відчищав те, що вже, здавалося, природно не може бути відчищеним.

Окремої уваги заслуговувала також мамина пристрасть до різноманітних акцій її компанії. Чомусь на неї вони справляли просто непереборне враження. «В цьому місяці така чудова пропозиція! – радісно повідомляла мені мама. – Якщо придбати продукцію на таку-то суму, то можна отримати в подарунок чудовий туалетний йоржик!» «А навіщо він тобі? Хіба в тебе нема йоржика?» – пита-

ла я, і мама дивувалась моїй недоумкуватості. «Ти що, не розумієш?! – пояснювала вона мені, як маленькій дитині. – Мені й так потрібні всі ці речі, то що ж поганого в тому, що я отримаю на додаток подарунок? А йоржика можна подарувати тьоті Таші, наприклад...»

Мені складно судити, чи були їй насправді потрібні *всі ці речі*, але призів і подарунків вона, як і більшість її ровесниць, явно недоотримала у житті. На цьому простому одкровенні, певно, й трималася мудра філософія маркетингу, який так вчасно вигулькнув на спустошених перебудовою ґрунтах наших реалій.

Шкода лише, що мамі так і не вдалося досягти по-справжньому вражаючих результатів за весь цей час: природна делікатність в цьому випадку стала їй у кепській пригоді. Останні роки п'ять мамин ентузіазм помітно зів'яв, коло клієнтів застопорилось в межах старої гвардії, пророцзону сою на вечерю замінили шоколадні тортки, а літературні праці в душі «Як досягти успіху» на тумбочці – бібліотечні, підклеєні пластиром, російські детективчики. Правда, мама не втомлюється поміж своїх в'ялих депресій спалахувати новими, вільними від комерції, захопленнями (в'язання, ліплення, декупаж, повсть, приготування суші тощо), але її щоразу вистачає на кілька місяців, не довше, доки якась наступна форма сублімації не перевершує своїми оманливо іскристими гранями попередню.

Чудово, що такі захожувальні дари богів, як нинішній, ще трапляються з нею. Свого часу ці поїздки, принаймні, добре послугували розширенню маминих уявлень про світ, відкривши їй скромну чарівність басейнів, шезлонгів, коктейлів з барвистими парасольками та сучасної живої, колись профільної для неї мови, яка виходить далеко за межі словарного запасу Байрона та іже з ним.

– Ну, я за тебе рада, – кажу доволі щиро. – Це ж і Новий рік ти там зустрінеш?

– Вибач! – мама миттєво засмучується. – Але ж я не можу відмовитись від такої пропозиції... А стосовно Іди ти не хвилюйся! Про неї Валя подбає, я вже домовилась.

Іда. Точно. Як я могла про неї забути?

– Все нормально. Звісно, їдь. Новий рік – це дурниці. А Іду я переживу.

– О-о-ольга! – мерщій лунає квартирою пластмасовий голос, неначе реагуючи на якісь енергетичні потічки.

Мама з винуватою посмішкою підхоплюється, а я допиваю каву і продовжую свої збори.

7

Менше за все мені зараз хочеться йти на цю зустріч, але днями зателефонував головний редактор і поцікавився моїми планами на майбутнє, маючи на увазі, перш за все, дуже недалекі горизонти. Доводиться брати себе в руки; в даному конкретному випадку – розмовляти щиро з Н-ковим, котрий не так давно знявся в найскандальнішому фільмі російського прокату, розлучився з дружиною і, як я відчула з телефонної розмови, спілкуватись не має ніякого бажання. Тим не менше, інтерв'ю призначене на дванадцяту, і я так-сяк збираю себе докупі, нашвидкуруч підмажуюсь та вилітаю з дому.

Ранкове місто зустрічає мене рідкою сніжною манкою, яка неприємно лізе в очі і за комір, а вже за кілька хвилин – нав'язливо липне на лобове скло. Я прогріваю машину, вмикаю двірники, активую магнітолу, виїжджаю на тропу війни і незабаром тоскно усвідомлюю, що дістатись до місця зустрічі вчасно буде, як завжди, нереально. Хронічна зашлакованість київських центральних вулиць в останні роки стала просто нестерпною; я намагаюсь прошмигнути якоюсь із тонких кишок, але все одно впираюсь у непрохідний затор на Артема, і вже вгрузаю в нього так ґрунтовно, що все обривається в моєму животі. Мене оточують щільним кільцем такі самі нещасні, з'єднані спільною бідюю дуже дорогі й доволі дешеві авта, а я однаково ненавиджу як власників перших з їхніми сотнями тисяч, вбуханих у ці металеві коробочки, так і других, з їхніми доступними кредитами (природно забуваючи при цьому, що сама я придбала машину в такий самий спосіб). Вони, у свою чергу, ненавидять мене та всіх довкола, просуваючись по міліметру вперед, запізнюючись на важливі зустрічі, викурюючи знервовано десятки сигарет, намагаючись хоч трохи підклеїти свій настрій неправдоподібно жартів-

ливими голосами радіоведучих, і вся ця чорна хмара звично суне містом, остаточно заражаючи його своєю ненавистю.

О пів на першу я доповзаю до Львівської площі, кидаю машину і без особливого ентузіазму перебігаю через дорогу до невеличкого, але дуже затишного ресторанчика. На вході мене зустрічає чистенький променистий офіціант і застигає олов'яним солдатиком, поки я, відсапуючись і роздивляючись себе у дзеркальній смужці дверей, пригладжую зачіску.

– На вас очікують? – нарешті питає він зі стриманою посмішкою, спостерігаючи за тим, як я приплювую собі на пальці, завершуючи марафет.

– Так... столик був замовлений на Джонні Деппа. Але я не знаю, чи він досі тут...

– Так-так, ще тут, – незворушно проводжає мене офіціант углиб зали, де я у притемку знаходжу безнадійно похмурого й абсолютно нетверезого N-кова з тайським супом і пляшкою горілки. Він виглядає дуже втомленим і помітно постарілим. Яким все-таки недобрим може бути реальне життя, де нема нікого, хто міг би вчасно поправити світло і підтримати образ супергероя та секс-символа цілого покоління.

– Здравствуйте, Джонни, – тарабаню я, підсідаючи за столик. – Извините за опоздание – ужасные пробки! Я Лида. Мы договаривались с вами об интервью...

– Здравствуйте, Лида, – якимось невизначено каже він, змірюючи мене оцінювальним поглядом. – Вы знаете, а я совсем не хочу с вами разговаривать.

– Ну, и чудесно. Я тоже совсем не хочу с вами разговаривать.

Та-а-ак. Бездумно починаю гортати меню. Вип'ю кави, а там буде видно.

– Вы пьете водку? – питає N-ков дуже серйозно. – Давайте лучше пить водку?

– Давайте, – після короткої паузи кажу я.

– А вы понятливая.

– Лейте, лейте...

...Допиваємо пляшку, з'їдаємо кілька піц, десертів, і я усвідомлюю, що ми вже не першу годину розмовляємо про мого чоловіка,

замість говорити про дружину N-кова. Сумніваюсь, що такий варіант інтерв'ю зможе вдовольнити нашого головреда. Важкий туман в моїй голові бухає в повіках і в'язко звивається десь під язиком. Годинник над стійкою бармена сухо сповіщає про четверту годину дня. От молодець, Лідо.

– Ліда, вы свой человек, – ніби вторячи мені, каже зовсім мутним голосом N-ков. – Пойдемте в номера?

– Это куда? – п'яненько хихикаю й одночасно боковим зором усвідомлюю профіль прикинутого офіціанта.

– Да тут, где-то внизу... на Подоле... Гостиница моя.

– А что мы будем там делать? – питаю чи то тупо, чи то грайливо.

– Пить, – дивується моєму питанню N-ков.

Він просить рахунок, недбало помахуючи карткою, а я випливаю з-за столика в пошуках свіжого повітря та одночасно все ж устигаю вловити легку тінь офіціантового погляду: він явно розчарований тим, що не побачить продовження такого цікавого «кіно».

Довго не можу втрапити в рукави свого пальта, потім так само незграбно силкуюсь зладнати з ручкою вхідних дверей. Сіре буденне вуличне світло на якусь мить протвережує мене, і я підставляю обличчя дрібному снігу, обіпершись на ліхтарний стовп. Десь у потилиці починає ворухитися доречна думка – піти просто зараз, але мої обважнілі неслухняні ноги примерзають до асфальту, і я ліниво розсмоктую цю ідею, доки нарешті не бачу біля себе N-кова.

– Джонні, – констатую я. – А до речі, що там у вас із Деппом? Це що, якісь комплекси?

– Вы, конечно, зря перешли на украинский. Но я все понял, – каже він, голосуючи таксі. – Конечно, комплексы. Куда же без них?

Ми зовсім недовго їдемо кудись в явно знайомому напрямку, і я вихоплюю депресивні фрагменти міських пейзажів на Смирнова-Ласточкіна, куняю на плечі в N-кова, кривувато вилажу з машини, мінаю стійку ресепшена зі змазаними обличчями вишколених адміністраторів, їду ліфтом, заходжу до номера... Я все це бачу збоку, виразно і водночас розпливчато, як у призабутих з юності гульках, коли з півпляшки вина мені на очі падала весела заволока і

розвіювалася вже набагато пізніше, завдяки старанням зосереджених діджеїв, чи в когось вдома, чи просто десь на парапеті, де я приходила до тьми, знайшовши своє обличчя затисненим між власних колін.

І ми п'ємо ще більше, спорожняючи стратегічні запаси в номері, і вже моя голова розповзається густою непровареною кашею, і я верзу явні дурниці, манірно закидаю ноги на стіл, трохи тверезію... і, здається, знову п'ю, поки вкінець не гублюся у спостереженнях самої себе.

8

Ви, напевно, усвідомлюєте, що це не мій інтимний щоденник. Ніхто не пише справжніх щоденників з тим, щоб віддавати їх комусь на прочитання. Підкреслюю – справжніх. Натомість, псевдощоденники можуть мати вдосталь шокуючих подробиць, унікальних деталей, барвистого словоблуддя і формувати при цьому образи їхніх авторів такими, якими вони були замислені. Будь-хто, зрештою, має ідеальний план тієї людини, якою хоче виглядати/ бути.

Так чи інакше, ви маєте усвідомлювати, що я не напишу (принаймні, намагатимусь) того, що змалює мене у край жалюгідному вигляді; сповідатись невідомим, і, як показує практика, часто недобрим читачам для мене нема, погодьтеся, ніякого сенсу. Втім, вдаватися у крайнощі й розповідати про те, що я прокинулась на шовкових простирадлах свіжа, мов маргаритка, також не буду. Тож, оминаючи всю супутню подібним ситуаціям грубу конкретику, я просто сухо повідомлю, що знаходжу себе вночі на вузенькій канапі в чужому готельному номері.

Практично одразу я згадую все те, що привело мене сюди, але не можу відтворити повної хронології, і брак якихось її фрагментів починає пульсувати пробілами в моїй чавунній, ще досить п'яній голові. В полі зору опиняється мій алкоспівбесідник: з усього видно, що він зовсім не спав, на відміну від мене; N-ков сидить у кріслі зі склянкою в руці, перебуваючи при цьому приблизно в тій самій кондиції, в якій я вперше побачила його вже годин п'ятнадцять тому

(як це йому вдається?). Він ловить мій блискавичний погляд у бік застеленого ліжка й похмуро розтягує губи в усмішці:

– Хорошая девочка Лида...

Виглядає так, ніби він давно згадав цю фразу, але чекав доречного моменту, щоб перетворити її на репліку. Я мовчу, і N-ков, витримавши добрячу паузу, додає:

– Не нервничай, мы только пили.

– Вот и отлично, – розліплюю пересохлий рот, намагаючись зібрати сліпими руками своє волосся.

– Скучно, – заперечує N-ков, дивлячись у чорноту вікна.

Я намагаю свою сумку, витягую чоботи з-під журнального столика, похитуючись, прямую до ванни. Там не знаходжу у дзеркалі нічого приємного для себе і довго відмочую пальцями розтерту туш, утворюючи ще безнадійнішу картину.

– Ну, я пошла... – кажу, повертаючись до кімнати.

– А інтерв'ю? – уточнює N-ков, зосереджено виймаючи пальцем кубик льоду зі своєї склянки.

– Нет сил.

Він схвально киває головою і знову втуплюється у вікно.

Я виходжу з готелю, встигаючи відзначити якоюсь паралельною свідомістю далеко не такі стримані погляди персоналу, як тоді, коли ми тільки заходили з N-ковим, і цілих два квартали мене це мучить. Чому мене це мучить, думаю я, не знаходжу хоч трохи адекватної відповіді й довго вибудовую в голові словесні конструкції, які покликані впевнити мене в тому, що смішно в двадцять дев'ять років перейматися оцінками чужих (ні, не так – усіх) людей. І я вже майже переконую себе в цьому, але все ж відволікаюся й невдовзі усвідомлюю, що всі ці конструкції деякий час прокручуються марно, від чого мене знову ошпарює спогад про нескромно всерозуміючий погляд щойно побаченого в готелі швейцара. І цей швейцар живе в мені ще цілу вулицю Сагайдачного, а біля Поштової площі до нього приєднується адміністратор зі стійки ресепшена, і от ми втрьох ідемо порожнім нічним містом, й одному з нас дуже хочеться вити вголос без усяких очевидних на те причин.

Ви читаєте це, отже ви, напевно, не здатні по-справжньому зрозуміти те, що я відчуваю зараз. Ті, хто спроможні бодай щось чита-

ти, апріорі знаходяться по інший бік барикади від тих, кому дуже хочеться вити вголос. Тепер я знаю, що цим двом сторонам ніколи не зрозуміти одна одну. Ви заперечите, що в вашому житті було достатньо різних подій, ситуацій і, відповідно, пов'язаних з ними відчуттів, щоб досвід автора зміг наштовхнути вас на давно пережиті емоції й реанімувати їх. І я мусила би погодитися, адже, можливо, ви так само колись ішли порожнім нічним містом, з безглуздою досадою й пекельним головним болем, у заляпаних брудом чоботях, на межі власного розлучення. От тільки ключове слово «колись» не спрацьовує тоді, коли тут-і-тепер хочеться здохнути від власної нікчемності.

Хоч, насправді, нічого й не сталося. Просто моя машина далеко, я йду пішки, інтерв'ю гигнулось, мені холодно в ноги, а на вказівному пальці правої руки обліз лак. І вже немає ніяких сил думати ні про що конкретно, і легше втратити роботу, ніж кожного разу щось комусь пояснювати, і чисто по-людськи шкода N-кова, і все очевидніше, що ми з Вадимом розходимось назовсім. Ця думка зупиняє мене просто посеред дороги, і на якийсь час стає важко дихати.

Чому люди розходяться, якщо сходились для того, щоб бути разом завжди? Я, правда, не знаю. В мене недостатньо особистого досвіду, аби знати це. Хоча досвід тут ні до чого, адже, перефразовуючи класика, розлучення бувають різних видів. Серед моїх особистих знайомих були, наприклад, такі, котрі розійшлися раніше, ніж устигли виплатити борги з витрат на весілля, й такі, чий міцний зовні шлюб десятками років непомітно зсихався зсередини, поступово розідаючи, знищуючи нудьгою справжню близькість двох людей й залишивши їх неочікувано для них самих у пустці (кожного – у своїй). Буває так, що відповідей стає врешті-решт набагато більше, ніж питань. Тоді це все, кінець, іржа й порожнеча.

Або ще банальніше: все починається з простого роздратування. Тебе, природно, не влаштовує щось у твоїй половині на світанку взаємного ліплення, але це нікчемне «щось» виглядає таким дургорядним, таким несуттєвим, таким пластиліново податливим для планового редагування, що ти втискаєш невдоволення до якогось з небагатьох своїх потаємних сховів, при цьому резонно запевнюючи себе, що не буває по-справжньому безхмарних стосунків,

а якщо бувають, то, значить, хмара суне не з того боку, з якого її очікують. Шлюб тримається роками, всі скелети слухняно сидять у своїх шафках і лише іноді, жадібно винохуючи гнильний запахок дрібних сварок, ПМС-них апатій, ранків-не-з-тієї-ноги та інших програмних випробовувань для кожної сім'ї, починають холодити живіт і тихо постукувати у скронях якоюсь недоговореною правдою. Буває ж так, що втома накопичується, дрібні сварки обростають серйозними претензіями, апатії трансформуються в депресії, а сірі ранки складають міцну основу довжелезного періоду одноманітних днів бабака. І все це починає симптоматично вибухати образами, а вже за тим – обопільними помилками, які пробачати вдається лише до певної миті; аж раптом – клац! – невидимі коліщатка щільно стають у приписані їм пази, й приходить ясне усвідомлення, що чергова помилка була по-справжньому фатальною, момент Х настав, важлива межа перейдена, колись кохана тобою людина так ницо впала у твоїх очах, та й ти сама дозволила собі щось абсолютно неможливе... Гарячково намагаєшся переконати себе, що все ще можна виправити, хапаєшся за непотрібні мотивації, ховаєшся за наївними самообманами, але механізм уже незворотно запущено, сніжний ком котиться донизу, нашаровуючи весь можливий бруд, і починається бій двох титанів, які з несамовитою, не відомою досі наснагою знищують один одного, розкриваючи, розриваючи заповітні хованки і зловтішно вивертаючи всю свою жовч на святині ще зовсім недавно спільного існування...

Минає скількись необхідного для виживання часу. Ти починаєш потроху їсти, голити ноги, чути телефонні дзвінки, виходити на вулицю, а одного дня навіть знаходиш в собі сили заїхати на залишене поле бою за якимись потрібними речами. Ти цілий тиждень готуєш себе до цього і от нарешті, обравши режим майже повної показової байдужості, опиняєшся у власному будинку. Недбало проколулавши знайомий шлях ключем, включаєш зверхню напوماджену усмішечку (а що, як він там, удома?), сміливо прочиняєш двері, голосно стукаєш підборами і несподівано застигаєш у коридорі, не в змозі рушити далі з місця. Там, у тій безпорадній зоні, ти бачиш усе саме таким, як востаннє, і цей спокійний буденний законсервований вакуум (в обох титанів надто багато гордості, щоб залишатись у цієї

квартирі) з моторошною ясністю зненацька являє тобі твій світ після ядерного вибуху.

Ти починаєш метушитися, як ужалена, збираючи весь отой неправду непотрібний мотлох, що послужив переконливою підставою притягнутися на місце злочину, і так недоречно натикаєшся на всі ці спільні фотографії, книжки, записки на серветках, капці, подаровані його мамою, новенькі, ще не опробувані каримати, запахи футболів і, скажімо, банку з підсохлим, вашим улюбленим варенням, від чого ти остаточно сповзаєш просто біля холодильника та ревеш до шмарклів і гикавки, не здатна зладнати із флешбеками минулого, такого малиново-духмяного літа та усвідомленням того, що літа наступного (всіх наступних літ!) для вас двох уже ніколи не буде.

Далі можуть бути варіанти. Істерики, апатії, опівнічні сповіді у скайпі, форуми, випадкові стосунки, наркотики, алкоголь, церква, непотрібні люди, цілодобова сплячка, подорожі, правильно підібрані фільми, книжки й музика, косметичні кабінети, новий одяг, заняття із самби-румби, всі можливі терапії, аутотренінги, рукоділля, рукоблуддя, нові дієти, нові роботи, вигідні ракурси, псевдощоденники, амплітуди, пози, фрази, страхи, крайнощі, ласощі і щось ще, щось ще... над чим все одно невідворотно нависає тільки чорне Ніщо як найстрашніше уособлення того, що мало стати Всім.

9

Я прокидаюся від запаху смажених котлет, який, здається, заповнює всі мої пори, обволікає волосся і застрягає складною комбінацією міазмів, на кшталт часнику, горілої олії і якоїсь мертвечини, десь у горлі. Валя прийшла, розумію й похмуро вкопуюся з головою під подушку. Це мене ні крапельки не рятує, і я підскакую, злостиво натягую майку та йду на кухню з твердим наміром сказати їй нарешті все, що я про це думаю. Минуло три дні, як мама полетіла на море, й кожного ранку наша квартира стоїть в чаду і диму Валіної кулінарної старанності. При цьому слід зазначити, що її «ранок» – для мене ще однозначна ніч.

Валя чаклує над плитою, закидаючи якісь жаб'ячі голови та хвости щурів до восьмилітрової каструляки (для кого?! Для мене чи Іди,

звичне харчування якої складається з півложечки йогурту і десяти грамів сиру?) Крутобока, але спритна, вона паралельно із супом во-зюкається у фарші й витирає руки об мамин фартушок, а я похмуро спостерігаю за нею, і зрештою навмисно грюкаю табуреткою.

– Лідуся, добрий ранок! – хутко повертається Валя, так весело усміхаючись своїм круглим рум'яним лицем, що мій запал здувається сам собою. – Котлетку хош?

– На сніданок? – вжахуюся я, кинувши оком на цілу миску темно-коричневих, блискучих котлетищ, завбільшки із добру долоню.

– А що? – дивується Валя. – Тобі не помішає. Ти ж подивись на себе – одні очі й рьобра!

Я не хочу дивитись на себе, натомість, дивлюся багатозначно на неї і лізу до шафки за кавою. Валя, як і більшість жінок її типу, – велика шанувальниця єдино зрозумілої для неї гастрономії: вся їжа без виключення, згідно такої філософії, має бути ситною, а, головне, багатою на вуглеводи і жири (за невідмінної умови їх одночасного вживання). Останні ж, узагалі, складають основу найміцніших Валіних уподобань. Мені здається, якби вона ходила до ресторанів, то до їхніх меню доречно було би включити на рівних із сирною тарілкою тарілку жирну. Я так і бачу цю картину. «Молодой человек, – питала би Валя, уважно вивчаючи свої перспективи, – а куряча шкіра там є?.. Ммм... А хляки?.. Ммм... А смалець?.. Як нема?! Що ж це за жирна тарілка без смальцю?!»

– Валю, хочете кави? І цукерки смачні є, – пропоную я альтернативний варіант сніданку.

– Каву хочу, – миттєво погоджується Валя, – і цукерку хочу... (Колупає один трюфельок з коробочки, пристрасно нюхає і з явним жалем кладе на місце). – Ох, і пахученне! Але не можу, Лідусь. Зуби падають.

Півроку тому, коли мама стикнулася з роллю Ідиної доглядальниці, то вже за місяць у розпачі кинулася шукати допомоги. Завсідники дворових лавок вказали їй на Валю, сусідку з першого під'їзду, котра потребувала всіх можливих підробітків і вже давно не гребувала ніякою роботою. Так утворився цей союз, і мама трохи продихнула, перекидавши більшу частину своїх проблем на Валіну товстошкіру (в сенсі чутливості до Ідиних капризів) спину.

– До речі, Лідуся, кажу, щоб ти знала, – конспіративно знижуючи голос, каже Валя, – вчора Ідея Саватьна скаржилась медсестрі на Ольгу Паловну. Вроді як та її не годує зовсім... І б'є... То ти б поговорила з тою медсестрою, пояснила, що да як. А то вона якась новенька, я її раніше не бачила.

– Ну, сука, – закипаю я.

– Вона ж больна людина, – явно несхвально качає головою Валя, – пойми це. Знаєш, Лідуся, я сама два рази ламала ногу – в вісімдесят дев'ятому та двісті четвертому році. Я тобі скажу, то був не сахар. А тут таке... Я раніше ходила до іншої жінчини, так вона, щоб ти знала, спеціально обсиралась постійно. Хоча могла утку попросити! Весь час ізмивалася надо мною, над дочкою своєю... Ідея Саватьна – просто ангел по сравненію.

Важко сказати, як Валя ставиться до Іди, але найчастіше це скидається на поблажливу ніжність до капризної дитини. Мене щиро дивує таке вміння тримати свої нерви у непробивній броні; ми з мамою ніколи не були здатні на це. Правда, й Іда, у свою чергу, приймає Валю переважно з підкресленою прихильністю. Я думаю, це такий спосіб *дружити* з нею проти мами так само, як вона намагається перетягнути на свій бік усіх медсестер, які ходять робити їй уколи, і свого друга Соломона Яковича. Що характерно, після кожного візиту останнього вона з неприхованим роздратуванням довго зудить про його нестерпну поведінку, а після уходу тієї ж Валі чи медробітниць неодмінно робить ревізію своєї скриньки з прикрасами.

Валя кидає погляд на годинник, підхоплюється й починає діловито готувати Ідину тацю. Вона обдає окропом її чашку, запарює зелений чай у заварнику, нарізає тонюсінькими скибками сир, вправно чистить яблуко, зрізаючи довгу нерозривну спіраль його жовтої шкірки, і в усьому цьому проступає напрацьована місяцями інерція. Два рази на тиждень Валя відсутня зранку (возить сина на якісь процедури), і в ці дні мама вимушена сама управлятися з Ідиним сніданком, що виходить в неї далеко не так елегантно: переважно ці трапези скінчуються досить невдало для всіх учасників дійства... Валя завершує свої приготування, викладаючи на розеточці

сухофрукти вигадливими орнаментами, і в цю саму мить лунає Ідин оглушливий заклик.

– Валю, чекайте, – підіймаюсь, – я сама.

В її очах відбивається явний сумнів, і вона мовчки застигає у дверях. Як би чого не вийшло, красномовно каже Валін погляд.

– Давайте, давайте, – забираю я тацю з її рук, – не хвилюйтесь. Он у вас котлети горять.

Валя ще трохи зволікає, але розуміє, що зараз зі мною сперечатись марно, й кидається до плити.

– Доброго ранку, – кажу я, рішуче заходячи до кімнати, – як спалось? Солодкі сни бачила?

Іда, напівлежачи у своїй одвічно розманіженій позі, повільно відриває очі від пасьянсу, розкладеного на ковдрі поруч.

– Я звала Валю, – холодно цідить вона.

– Ти звала Валю, а прийшла я, – незворушно розкладаю біля неї маленький ліжковий столик, ставлю тацю і зручно всідаюся в крісло навпроти. Так ми сидимо мовчки і вивчаємо одна одну поглядами. Нарешті Іда не витримує:

– Ты что же, будешь здесь сидеть?

– Ну, буду деякий час.

– Я хочу нормально позавтракать.

– От і поснідай нормально. А я хочу впевнитись, що ти поїла... і залишилась неушкодженою.

Іда думає трохи, потім беземоційно протягує свою крихітну ручку, забирає чашку з таці, а все інше легенько підштовхує, від чого столик перегортається і з грюкотом падає на підлогу. Шматочки сиру жовтими пелюстками прилипають на рожеву ковдру та виглядають дуже жалісно й безпорадно.

Двері майже моментально прочиняються, і влітає сполошена Валя. Не знаю, чого вона очікувала, але побачене, скоріше, заспокоює її, ніж навпаки.

– Валечка, – вкражливо каже Іда, – тут у нас катастрофа приключилась. Понимаешь, Лида такая неловкая.

– Зараз, я приберу... І приготую, – трохи спантеличено відповідає Валя, опускаючись навпочіпки і з явним жалем приставляючи відбитий носик до чайника.

– Валю, не турбуйтеся, – подаю нарешті і я голос, – я сама приберу. Так незручно... А готувати нічого не потрібно. Ідея Саватіївна, на щастя, встигла закінчити свій сніданок.

Іда дивиться на мене дуже пронизливо, але мовчить. Я не обманююсь на рахунок цього мовчання й чекаю її ходу у відповідь. «Забери-и-и ее отсю-ю-юда!» – проноситься луною давній спогад у моїй голові. Валя недовірливо бігає між нами поглядом і шукає якогось підтвердження в холодній масці Ідиного обличчя, а тоді – не дочекавшись – розгублено виходить з кімнати. Підбадьорена несподіваним успіхом, я смілю:

– Знаєш, Ідо, якось одного мого знайомого попрохали подбати деякий час про кота його друзів. Кіт був дуже жирним, розбещеним, харчувався виключно дорогими консервами і категорично відмовлявся навіть від хорошої ковбаси, як запевняли його хазяї. Так от минув усього тиждень, і він почав їсти навіть кашу на воді. Ті люди потім просто не знали, як віддячити моєму знайомому.

Іда насмішувато дивиться на мене, виймає сигарету з портсигара, пускає зі смаком клуби фіміаmu навколо своєї черепашої голівки.

– Ты, правда, думаешь, – повільно вимовляє вона, – что эта трогательная аллегория как-то сопоставима?

– Как-то сопоставима.

– То есть ты намерена меня перевоспитывать?

– Це звучить надто оптимістично. Але, загалом, посил саме такий.

– В таком случае ты большая дура, чем я думала, – спокійно відкидається Іда на подушку і заплющує очі, даючи мені зрозуміти, що розмова закінчена.

– Ну-ну, – зовсім по-дитячому кажу я і виходжу з її кімнати в несподівано хорошому настрої.

10

Фотографія в пологовому будинку, де я народилась, зберегла єдиний відбиток унікальної на сьогоднішній день композиції. В її центрі – причмелена сіра мама, навколо якої скупилися урочиста

Таша з трояндами, медсестра з тоненькою смужкою вусиків над верхньою губою, батько з туго сповитим згорточком у руках, а трохи збоку стоїть Іда в модному пальті. Я розглядала цей знімок десятки разів, але мені й досі важко вирішити, чи виглядає ця група людей (мінус вусата медсестра) як одна сім'я. Чорно-білі обличчя моїх найближчих родичів уніфіковані винятковістю моменту, але при цьому – попри відповідну запрограмованість їхніх посмішок – у них все одно проступає помітна різноманітність. Добре, нехай замучена мама з немитим волоссям і мішками під очима природно програє франтувато напруженому батьку, але на контрасті з Ташею й Ідою вони виглядають майже близнятами.

Дві немолоді жінки стоять по різні боки від винуватців торжества. Та, що молодша (мушу визнати, вона якраз виглядає старшою), в добротному вовняному костюмі, з класичною гулькою на голові, справляє нейтральне враження загальною стриманістю рис, котрі стираються з вашої пам'яті, щойно ви перегортаєте сторінку альбому. Друга жінка, елегантна, з ідеально налакованою укладкою і яскравою грудочкою зверхньої посмішки, притягує увагу немисцевою шикарністю. На мить здається, що трохи прив'яла Любов Орлова люб'язно погодилася сфотографуватися на пам'ять з випадковою родиною її шанувальників; бракує тільки автографу для повноти такого відчуття. Між тим, свого часу ці дві жінки були створені від достатньо однотипного набору генів, щоб бути рідними сестрами...

Мені здається, Іда завжди мала особливий талант уникати відведених їй родинними стосунками ролей, про що найбільш красномовно свідчить цей нав'язаний батьками союз. Невелика різниця у віці не змогла врятувати сестринських взаємин: скільки я себе пам'ятаю, вони навіть не розмовляли між собою, і почалося це задовго до мого народження. Що ж до Іди в ролі доньки, то я не маю достатньо свідчень, аби судити про це. Їхнього з Ташею батька, а мого прадіда Саватія, ідейного, хоч і явно посереднього робітника по партійній лінії, було вбито ще в тридцятьому році озвірілим від зустрічі зі світлим майбуттям куркулем, а в дійсності, мабуть, власником не більше як півтори кози. Таша, якій на той час виповнилось два роки, не запам'ятала голови свого сімейства, з Ідою ж ми ніколи не говорили про це (вірніше буде сказати, ми з нею взагалі ніколи й

ні про що не говорили). Відносно моєї прабабусі, то вона померла під час війни і, звісно, залишила по собі незрівнянно більше спогадів, але серед них у Ташиному переказі чомусь ніколи не траплялись такі, що могли хоча б схематично змалювати стосунки Іди зі своєю матір'ю.

Таша, взагалі, говорила про Іду нечасто, лише з необхідності уточнення деяких деталей своїх дитинства та юності, й мені доводилось роками збирати цю невиразну мозаїку з дрібних кавалків їхніх побитих горшків. Тим не менше, навіть найнезначніші подробиці явно натякали на те, що до якогось певного моменту Таша обожнювала свою старшу сестру, як і належало молодшій. Треба було бачити, з якою не характерною в такій тонкій для жінки площині чесністю вона, наприклад, завжди визнавала її зовнішні над собою переваги. В Ташиних розповідях юна Іда фігурувала виключно як «красуня» і носителька «породи» (між іншим, цікаво, звідки було взятися цій ефемерній перевазі крові в нашому насправду простецькому – якщо окремі його запобігливі представники не брехали – генетичному фонді; а навіть якщо й були прецеденти, то, в такому разі, куди б мала подітися Ташина приналежність до одних з Ідою першоджерел?) Так чи інакше, вони і, дійсно, з самого дитинства були помітно різними. Я не бачила їхніх дитячих фотографій, але про зовнішню розбіжність сестер свідчить хоча б той факт, що під час навчання у школі Іда була апетитною пампушкою, зі здобними руками й ямочками на ліктях, через що її одяг завжди мішкувато висів потім на Ташиних худосочних, як сама вона говорила, мошсах.

Щоправда, з дитячими припухlostями, як і планами на доросле майбутнє, сімнадцятирічній Іді довелося дуже швидко розпрощатися: вона була якраз серед тих випускників сорок першого року, яким після проведів свого шкільного дитинства довелося вступати не до омріяних інститутів, а до нової моторошної реальності. Зі святкового вечора Іда повернулась додому збуджена, весела, в новій запаморочливій шовковій сукні, яку пошила власноруч; вона навіть обіцяла взяти з собою Ташу наступного дня покататися на катері зі своїми вже колишніми однокласниками. Але зранку їм довелося прокинутися від страшного гуркоту: місто бомбили, й задимлена вирва на пустирі біля Жовтневої лікарні, не так далеко від якої знаходився

їхній тодішній будинок, та голос товариша Молотова, що з усіх репродукторів закликав киян розбити ворога, назавжди вкарбувалися до Ташиної пам'яті як початок кінця її дитинства.

Восени того ж року померла моя прабабуся, котра після смерті чоловіка безперестанно страждала всіма можливими хворобами, поки одного разу не злягла від звичайної інфлюенци назавжди. Сестри лишилися вдвох; інших близьких родичів у них, наскільки мені відомо, в Києві не було.

Звідтоді історія Ідиного тилового становлення набуває несподіваних відтінків, які свого часу доволі розмито змалювали мені їхнє воєнне життя через призму Ташиних стулених вуст. (Взагалі, це було характерно для Таші – розставляти акценти в якихось не надто приємних чи просто неоднозначних трактуваннях тих чи інших подій таким своєрідним чином, щоби самій щиро повірити у зрежисовану власноруч дійсність. Те, що не вкладалося до вищезгаданої системи її моральних координат, просто не існувало. І видавала Ташу в цих випадках лише особлива напружена гримаска, якої вона за собою ніколи не усвідомлювала...) Тому, збираючи докупи весь набір її неконкретних висловлювань на кшталт: «Іда, хоч і не могла тоді вступити до інституту, але протягом усієї війни розвивала свої творчі здібності», або «завдяки маминому «зінґеру», ми лишилися в нашій кімнаті на Госпітальній і мали, що їсти», або «ну, шити їй доводилось для зовсім різних людей», я роблю сухі висновки, що Іда, яка з дитинства була зі швейною машинкою на «ти», попросту вдома обшивала німецький офіцерський склад. Інакше звідки взяли б ті непогані харчові пайки та інші привілеї, які дозволили їй із тринадцятирічною сестрою так добре триматися тоді на плаву? У таку версію легше повірити, знаючи особливу здатність нашої душечки чуйно тримати носик по вітру й міняти амплуа, в залежності від ситуації в країні, політичної погоди, а вже пізніше – переконань чергового чоловіка.

Отож, ми підійшли до головного: чоловіки. Чоловіки посідали в Ідиному житті, я би сказала, лідируючу позицію. Вони були самим сенсом цього життя, а також релігією, професією і просто кістяком, на якому тримався м'якуш її жіночої сутності.

Першого разу Іда вийшла заміж за – як вона говорила

Таші – дуже, дуже, дуже великим коханням, після чого прожила зі своїм невиразним інженером цілих два післявоєнні роки і зустріла кохання наступне. Невідомо тепер, що саме так зачепило статечно-го, схильного до педантизму і ґрунтового спокою чоловіка у легковажній студенточці (на той час обидві сестри нарешті вступили до ВИШів), але другий її чоловік, сорокадворічний хірург-фронтвик із двокімнатною квартирою неподалік від Євбазу, обожнявав свою молоду дружину й щедро її балував, з охотою взявши на себе також опіку над своячкою. На одній зі світлин, зроблених у день їхнього розпису у фотостудії, вони втрьох виглядають як справжня родина; от тільки наречений, поставний здоровань в гімнастерці, з важким підборіддям й рано посивілим йоржиком волосся, скоріше, скидається на батька двох усміхнених дівчат у відкритих приталених сукнях, ніж на чоловіка котроїсь з них. Утім, те, як це виглядало, зрештою, не має ніякого значення, адже Іда завжди була вищою від подібних упереджень. Нехай, зі слів Таші, роль дружини у звичному сенсі цього поняття також не надто вдавалась її метеликовій натурі: щоденна активність Іди, як під час першого, так і другого заміжжя, в основному зводилася до того, що вона крутила волосся вінчиком, безупинно слухала патефон, скрекотала машинкою, обшиваючи себе обновами, майже щоденно прогулювалась на ринках в пошуках трофейних прикрас і нижньої білизни, а іноді навіть з'являлась на заняттях в інституті (забігаючи наперед, скажу, що після його закінчення вона так ніколи й не працювала жодного дня); і тим не менше, її *Павлуша* ніколи не гнівався на свою кохану Мумочку, сумирно вечеряв макаронами, прасував собі сорочки сам і, напевно, збирав дивіденди від свого шлюбу в якійсь іншій, не доступній для Ташиних очей площині.

Тільки один нюанс страшенно засмучував його: їхнє кохання з усіма шлюбними радостями вперто не давали ніяких плодів. Невідома родинна червоточина розідала тіла сестер: обидві молоді жінки (а Таша в п'ятдесятому вийшла заміж за свого хіміка) за жорстокими примхами природи лишались бездітними. Минуло шість років перш, ніж безрезультатно намацане вздовж і впоперек десятками професорських пальців Ідине байдуже лоно несподівано дало їй один єдиний шанс; вона скористалась ним (як я думаю, без

особливих емоцій) і врешті народила доньку акурат у день похорону товариша Сталіна. Поки велика імперія захлиналась річищами чорних сліз, як мінімум одна сім'я безгучно святкувала появу кволої дівчинки на світ.

...Я довго думала, що цей поворотний момент і став мертвою точкою в їхніх стосунках. Попри всю глибину Ташиної чистосердечності, можу повірити в те, що нереалізований материнський інстинкт здатен на особливі метаморфози у жіночій, насправду доволі тваринній сутності. Це щось за межею раціональності і на стику ества й загальнолюдського призначення. Нехай Таша завжди любила нас із мамою пристрасно, самовіддано, ревно, але в такій любові хороший психолог, підозрюю, зміг би відшукати ледь вловиму і від цього не менш значущу гірчинку її особистісного надриву. Сама вона, звісно, навіть не зрозуміла би суті питання, якби я раптом надумала свого часу заговорити з нею про таке. Втім, пізніше мені стало ясно, що справа все ж була не тільки в цьому, й гіпотетичний конфлікт зародився між ними у зовсім іншому вимірі взаємин. Я роблю висновки, вдаючись до простої хронології, адже якийсь час Таша брала активну участь в житті Ідиних сімей і особливо – гаряче коханої нею племінниці; але, вже починаючи з того року, коли мама пішла до школи, Іда повністю зникла з Ташиних розповідей, немов би її взагалі ніколи не існувало. Тут була зрозуміла, але дуже інфантильна позиція в душі Ташиних стосунків із реальністю: вона складала конструктор власних спогадів, як уміла, і при цьому щиро не бачила в ньому ніяких проплішин. Приміром, згадуючи мамине дитинство, Таша у сторонніх слухачів завжди створювала хибне враження, ніби мама виросла самостійно, без якої б то не було участі своєї біологічної матері, – її, Іду, вона вирізала магічними ножицями своєї волі, і тому «Оля вирішувала...», «Оля їздила...», «Оля відпочивала...» так, неначе вона народилася в дитячому світі, позбавленому втручання дорослих (цікаво, що пізніше такий самий підхід був характерний і для маминих розповідей про цей період її життя). Можливо, в цьому була логіка, але все ж, спираючись на голі факти, треба визнати, що мама прожила разом з Ідою і вітчимом двадцять сім років свого життя.

Отже, повернімося до маминих вітчимів. Через два роки піс-

ля народження доньки кар'єра діда Павла зайшла до несподіваної фази свого розвитку – вказівкою згори йому настійливо запропонували переїхати до одного селища на посаду головного лікаря місцевої лікарні. Дід зважив усі «за» і «проти» й резонно вирішив, що для нього та його сім'ї такі переміни стануть беззаперечним кроком уперед, а не навпаки, як могло видатися на перший погляд; найбільше підкупала проста перспектива поміняти київську квартиру на приватний будиночок з усіма вихідними з цього перевагами, як-то чисте повітря для вічно блакитної хворобливої Олі і можливість вирощувати власноруч всю можливу зелень, до якої він завжди ставився з ніжністю. У цьому розсудливому плані була лише одна невеличка, але, як виявилось, фатальна хиба: серед усього різноманіття мальовничих краєвидів селища не було таких підвищень, на яких його дружина змогла би звично дефілювати у своїх улюблених сукнях. На відміну від чоловіка, остання вмить зметикувала, що і як, та взялася стрімко корегувати свою біографію. Не минуло й кількох місяців, як уся вбивча сила Ідиного гормонального розквіту впала на нового претендента в її чоловіки, і вже незабаром вона приголомшила адюльтером святого у своїй наївності діда. Тепер, як виразно розтлумачувала йому Іда, в неї просто не було іншого виходу, як зостатись з вічно блакитною Олею у Києві і вийти заміж за свого «спокусника». Дід Павло розгубився і поїхав на нове місце сам, великодушно давши можливість їй подумати над пріоритетами (мабуть, любов до Ідочки все ж переважала над його знеславленою честю). Так і не дочекавшись нерозважливої подруги життя, а заразом і доньки, він згодом упав у серйозну депресію, почав заглушати біль простими мужицькими методами і так протягнув ще тільки вісім років, лишивши свій будиночок Таші, з якою підтримував зв'язок до останніх днів життя.

А, між тим, чергова Ідина партія була просто блискучою. По-перше, її новий чоловік був старшим від неї всього лише на якихось п'ятнадцять років. По-друге, як один із найбільш помітних українських архітекторів свого часу, він відкривав для Іди абсолютно нові обрії: лікарська зарплата попереднього чоловіка хоч і дозволяла їй мати багато чого удосталь, але все ж суттєво різнилася від потенційних можливостей нового обранця. На момент зустрічі

з Ідою Єфрем Анатолієвич уже встиг потрудитися над відбудовою післявоєнного Києва, розробити і здійснити десятки архітектурних проєктів найпершої значущості, написати низку наукових праць, отримати купу премій і почесних звань, стати членом усіх можливих спілок і власником просторого затишного будинку та, що було найсуттєвіше, вчасно розлучитися з першою дружиною, давши новій пасії шанс підхопити естафету.

Вона зробила це настільки ефектно, жадібно, зі смаком, що первах поважний, тілистий архітектор доволі поблажливо й навіть з явним задоволенням поставився до Ідиного гарячкового наміру негайно сяяти в ролі його високопоставленої половинки і світської левиці: її життя нарешті наповнилось таким омріяним для неї реквізитом у вигляді прикрас, хутра, ікри на сріблі, особистого водія тощо. Варто віддати Іді належне, таке амплу прийшлося їй якраз до ладу: на відміну від попередньої архітекторової дружини, з її ста кілограмами ваги і потрійним підборіддям, в Іді завжди була якась органічна вишуканість, про що можна судити хоча б зі старих фотознімків. Більше того, новий статус подарував їй також незамінну компаньйонку в особі хатньої робітниці, яка змогла професійно підлатати всі огріхи Ідиної побутової неспроможності й подарувати їй не досягну для більшості жінок прерогативу безтурботного байдкування. З усього видно, що деякий час Іда була дійсно щасливою в цьому шлюбі.

...Іноді я намагаюсь побачити у старій буркотливій окупантці маминої квартири ту пронизливо-іскристу холодну жінку, яка творила своє життя до певного моменту рівно так, як хотіла. Нескромно вивчаю поглядом її зморшкувату шкіру з розсипом старечих плям, висохле тільце під тонким нейлоном вічно рожевих ночнушок, клоччя білого-майже блакитного волосся та інші непривабливі ознаки зів'ялої плоті і намагаюсь уявити собі, як вона зачаровувала своєю повнокровною соковитою тілесністю багатьох різних чоловіків (маю достатньо підстав, щоби бути впевненою в тому, що Іда не обмежувалась виключно шлюбними узами). Намагаюсь – і спостерігаю тільки слабосилого інваліда, аж поки Іда не починає займатися своїм ранковим туалетом; разів два мені довелося бути відносно присутньою при цьому. Так от, треба бачити цей момент викінче-

ного переродження: каблучки сідають на висохлі й вузлуваті старечі пальці, і щось дуже точно моментально проявляється в порухах окільцьованих Ідиних рук, коли вона трохи згодом береться за сивий пух на своєму прозорому черепі. Іда розчісується, блукаючи ледь притуманеним поглядом по кімнаті, вдягає масивні дореволюційні сережки червоного золота в мочки сірих вух, поправляє машинальним жестом комірець халатика, і я відчуваю, попри всю свою неприязнь до неї, колишній дух нічим не замінної вродженої жіночності. Іда в образі Іди завжди почувається виключно комфортно, й можна тільки позаздрити її таланту бути собою, незалежно від будь-яких обставин.

Що ж стосовно її подальшого життя з архітектором, то воно постає для мене в доволі своєрідному світлі дитячого погляду: Ташина ниточка сяких-таких спогадів безповоротно обривається на позначці кінця п'ятдесятих, звідки вже тягнеться клубок виключно маминих інтерпретацій. На жаль, з неї вийшов би нікудишній мемуарист: в її характерно емоційному і безладному мереживі дуже важко розпізнавати історії інших персонажів – мама постійно збивається зі своїх і без того розмитих «сюжетних ліній» то на метрову ляльку, яку їй подарував у день п'ятиріччя нікому не відомий нині дядя Гоша, то на ескімо, котрим вона, з її вічно гниючим горлом, марила так довго, що віділась ним уже тільки в інституті до температури сорок, то на недосяжний – і від того такий пожаданий – кабінет дяді Єфрема зі шкіряним диваном і дерев'яним височенним бюро з десятками маленьких чарівних шухлядок... Проте всі ці та десятки інших милих її серцю дрібничок формують хоча б упевненість в тому, що мамине дитинство не було нещасливим. Вона росла звичайною чистенькою домашньою дівчинкою. Таку картину псує лише одне «але»: в усіх її оповідках фігурують одні й ті самі дійові особи, як-то тьотя Таша, няня, домробітниця, подруга, навіть досить байдужий до її особи дядя Єфрем, і тільки Ідине ім'я майже ніколи нею не згадується. (Між іншим, я ніколи не чула, щоб вона її називала чи так, чи позаочі мамою – тільки «Іда» й більше нічого). Переконана, в цьому нема ніякої особливої пози; просто Іда не брала практично ніякої участі в житті доньки і тому у спогадах цього самого життя є закономірно відсутньою. Вона просто не вписалася до нього, чи,

вірніше буде сказати, туди себе не вписала. Не знаю, чи Іді коли-небудь довелося пошкодувати про це, але в такому поводженні вона була досить послідовною: мені, наприклад, також ніколи не спало на думку назвати її бабусею.

Тому про Ідине життя з архітектором я знаю лише загальні й досить банальні речі: мало їла, довго спала, писала маслом етюди, відпрацьовувала звання справжньої театралки, ходила в гості і за-прошувала гостей, сяjala на прийманнях, нудьгувала, капризувала, регулярно їздила в Крим, безкінечно лікувала власні нерви і псувала їх оточуючим... Вона прожила з Єфремом Анатолієвичем тридцять два роки, жорстоко зневірившись у вигодах свого шлюбу лише в самому його кінці. Правда, не можна сказати, що розчарування спіткали Іду несподівано: останні роки п'ятнадцять в її сім'ї точилися безкінечні конфлікти; і все ж вона ніяк не чекала, що після смерті чоловіка, котрий помер від інфаркту у вісімдесят сьомому, їхній шикарний і – що суттєво – приватний будинок, за передбачливим та досить жорстоким повелінням його власника дістанеться синові архітектора від першого шлюбу. Це був удар нижче поясу, до якого Іда з не властивою їй сліпотою була не готова. Врешті-решт, висушена довгими й марними судовими пристрастями за жилплощею, вона з'їздила до Ялти, підбадьорилась осіннім морем та масандрівськими винами, подумала-подумала і зробила те, що вмiла найкраще: у свої шістдесят чотири роки Іда знову вийшла заміж.

Її четвертий чоловік, дядя Алік (ніякої фамільярності – його всі так називали), був досить посереднім театральним художником і натхненним нумізмом. Довгий час він був також не стільки другом сім'ї, скільки завсідником Ідиних домашніх вечірок, і після смерті Єфрема Анатолійовича став одним з дуже небагатьох знайомих, які не облишили спілкування з Ідою. Можливо, саме це зіграло свою роль у формуванні їхніх романтичних стосунків, а, може, вони утворилися ще в ті часи, коли дядя Алік прихильно допомагав Іді поставити руку в її художествах; у будь-якому разі, творча аура навколо особистості нареченого, хоч яка, та все ж двокімнатна його квартира, а також щире бажання одружитися з Ідою (слід думати, з віком ряди претендентів на її руку все-таки навряд чи поповнювались) напевно відповідали особливим запитам її натури. Стати дру-

жиною художника і померти колись потім з ним в один день – це було красиво і зрозуміло для Іди. Єдине, чого вона не врахувала, так це те, що незабаром їм судилося жити вже в іншій країні, якій щонайменше перший десяток років незалежності було зовсім не до митців, рівно як і до їхніх намірів красиво старіти.

На початку дев'яностих всі члени нашої сім'ї перебували в доволі скрутному становищі, але Іда страждала, як я підозрюю, з найбільшим апломбом. Театр, в якому працював її годувальник, завмер у повній прострації – держфінансування різко скоротилось до нуля, а перехід на самостійний режим існування для його керівної верхівки поки що здався утопією. Дядя Алік спершу розгубився – халтура, з огляду на спектр його вмій, на ті часи ще не могла врятувати його фінансового становища – і винувато попрохав Іду вгамувати на якийсь час апетити. Іда влаштувала йому сцену і стала в позу: вона відчувала себе обманутою у своїх найкращих сподіваннях й обмежувати апетити зовсім не збиралась. У такому стані холодної війни вони протягнули кілька років, поки дядя Алік, у силу своєї національної приналежності, не прийшов внутрішньо до найбільш прийняттого виходу з такої ситуації. «Еміграція?! Ни за что! – сказала Іда категорично. – Там и без того хватает таких старых вшивых евреев, как ты!» Дядя Алік розвів руками – за сім років шлюбу він достатньо втомився від Іди та її капризів – і без бою погодився на розлучення, після чого полетів до Ізраїлю назавжди, великодушно залишивши дружині свою хрущовку.

Але, мабуть, особисті Ідині зірки все ж відвернулись від неї у фіналі цього шлюбу ще більш кардинально, ніж попереднього разу: не минуло й півроку, як вона дізналась про приголомшливу післямову. Річ була проста: колекція дяді Аліка. Та сама колекція, яка так сильно виводила Іду з себе! Та колекція, над якою він проводив абсолютну більшість часу вдома, перебираючи своїми тонкими пальцями придбані у знайомих археологів мурзаті монети, возюкаючись з їхніми мутнувато-зеленими патинованими округлостями в мильній ющі й бережно ховаючи відчищені таким чином екземпляри до важких німецьких клясерів (на відміну від більшості серйозних колекціонерів, він мав слабкість до такої брудної роботи). Іда ж просто ненавиділа всю цю «мудотень», про що й не забувала зайвий раз нагадати

чоловікові. А, між тим, підбірка була цінною: окрім багатой палітри царського срібла, кілька «сіятелів» двадцять третього року й рідкісний екземпляр рубля Іоанна Антоновича зіграли свою визначну роль: «старый вшивый еврей» дядя Алік, не довго шкодуючи за багатолітньою своєю кропіткою працею, продав усю колекцію одним махом на Батьківщині, після чого купив двоповерховий будиночок в Ієрусалімі й прожив там ще десять, судячи з усього, спокійних років. Колишню дружину він до себе не запрошував.

Відтоді в житті Іди почався доволі безрадісний період. Заміж вона більше не виходила, жила сама й мусила поміняти згодом квартиру на однокімнатну – другу кімнату Іда весь цей час «проїдала» і, напевно, робила це скромніше, ніж звикла. Друзів у неї в останні роки, наскільки я знаю, не було й нема, якщо не враховувати її єдиного партнера з покеру Соломона Яковича, котрий у далекому минулому був кінооператором-документалістом, а тепер має дев'яносто років і, як каже мама, досить специфічне для свого віку почуття гумору. До останнього часу Іда майже безвилазно жила в себе, не проявляючи ніяких потягів до спілкування з нами й холоднувато реагуючи на мамині телефонні дзвінки. Тепер ситуація змінилася, і ми втрех уперше в житті вимушено опинилися на одній території; само собою, я скоро неодмінно з'їду до якогось з паралельних світів, а маму шкода – їй доведеться жити й далі з цією абсолютно чужою для нас людиною.

11

Одного дня здається: стало легше.

Весь цей час так само, як і раніше, я змушую себе підійматися з будильником, фарбувати очі (проти спокуси розкиснути), втискатися в джинси, бігти на радіо, записувати там свою балаканину. Летіти звідти до редакції, знову за щось вибачатись. Їсти і їсти хоч щось корисне. Ходити пішки принаймні півгодини на день і при цьому ні про що не думати (тобто намагатись робити це). Заходити до незнайомих кафе, довго пити чай. Зустрічатись з друзями, теревенити виключно про останні виставки і кінофільми або ж, навпаки, проговорювати з ними годинами свій біль до тих пір, поки не стає

4

В. НАБОКОВ

5

В. НАБОКОВ

6

В. НАБОКОВ

7

В. НАБОКОВ

8

В. НАБОКОВ

зовсім незручно затримувати цих, як правило, сімейних людей з усіма їхніми ремонтами, стоматологами, дитячими гуртками, не купленими путівками на різдвяні канікули. Не бачити, не бачити, не бачити всіх перехожих, які ходять містом, здається, лише парами, а то й узявшись за руки, щоб не було ніяких шансів запідозрити в них братів і сестер. Не перевіряти свій телефон щохвилини. Не ходити місцями колишньої бойової слави. Не курити. Не писати в блогу нічого зайвого.

Я змушую себе існувати, а все навколо без яких би то не було зусиль звучить, розмовляє, пульсує, пахне звичайними нормальними буднями.

Мама надсилає мені довгі верлібри смс-повідомлень з деталями, нюансами, іменами, датами, цифрами, цінами...

Валя варить і парить щоранку все нові й нові страви, яких ніхто, крім неї, не їсть.

Іда чинить проти мене підступи з таким пожвавленням, що стає зрозумілим – присутність моєї персони в домі послужила їй добрими ліками від хандри.

Дівчата в редакції пакують валізи і бігають до соляріїв.

Мої френди у фейсбуку пишуть по п'ять жвавих статусів на годину.

Всі купують подарунки, бронюють квитки, замовляють столики, переходять на «ти»...

Я? Я намагаюсь щось робити також.

Наприклад, якоїсь миті незаплановано паркую машину, беру собі не стільки смачної, скільки зручної кави в coffee-to-go'йному стаканчику і довго ходжу припорошеними снігом вуличками, бездумно роздивляюсь людей і їхні в'язані веселі шапки, читаю вивіски, вдихаю віддалені аромати ялинкового базарчика і гарячої шаурми з вуличного кіоску, звертаю на розі наскрізь знайомої вулички до не звіданого раніше підвороття, знаходжу тихий безлюдний дворик, розстеляю свій шарф на лавці, сідаю, завмираю, дивлюсь, слухаю.

П'ятиповерховий будинок переді мною виглядає настобурченим і сонним, ховаючи згідно до сезону будь-які просвітки життя за товстим панциром склопакетів. Майже непомітно падає сніг, розмальовуючи поодинокими сніжинками лисуваті прогалини ас-

фальту. Хлопчик років десяти з червонючими щоками і величезним портфелем швидко проноситься двором і хрящє дверима підїзду. Невеличка пауза – й угорі їм озивається віконна рама: на білий пагорок вгадуваної клумби падають неапетитні шматки якихось тельбухів, що ненадовго викликає пожвавлення двох ворон. І знову настає ідеальна тиша, обтяжена тільки неголосним гугнявим долбі сюрраундом живого міста за межами двора.

Я з усіх сил намагаюсь увібрати цю тишу – заплющую очі, відчуваю, як важко набухають повіки, як заповнюється мірним білим шумом голова; і тільки крихітні голочки снігу легенько тикаються в мої щоки і не дають мені впасти у сплячку й навіки примерзнути до лавки біля чужого будинку. Все навколо стає невагомим і несуттєвим, я не чую в собі нічийх голосів, не відчуваю холоду і, здається, час зупиняється десь у кінчиках моїх заціпенілих пальців і мочках вух. «Мені легше», думаю я обережно. Сиджу так кілька хвилин, вивчаючи все сміливіше й сміливіше свою внутрішню інтонацію, та нарешті радію: мені точно легше. Від цього стає гаряче під курткою, і я ловлю себе раптом на сильному здоровому голоді. «Зараз піду і зїм велику тарїлку супу», вирішую з явним задоволенням, але сиджу нерухомо і довго розглядаю дивовижну симетрію ліній іскристих тілець на моїх рукавицях.

Несподівано сумка вібує коротким видихом сигналу.

«Смска», відзначаю я підкреслено безтурботно, але нутром вже невідворотно знаю, що тиша закінчилась. Ще деякий час я мляво переконую себе, що лїнь розчохляти руки, і ні від кого я не чекаю ніяких повідомлень, і годї бути заручником власного телефону; але в мене все це кепсько виходить. Двері підїзду звискують, з нього викочується той самий рум'янощокий пацан, без портфеля, але з санчатами. Я похмуро тримаюсь поглядом за яскраві смуги його синтепонової куртки, поки він не зникає у проваллі підворїття, й остаточно усвідомлюю, що досі не маю таких сил, які б утримали мене зараз. І я знімаю свої рукавиці, і лізу до сумки, і читаю всього лише черговий звіт від мами про її пальми і плюс двадцять п'ять, і відчуваю при цьому глибоке розчарування, яке я так панїчно боялась в собі розпізнати.

Нї, мені не стало легше, судячи з усього.

Ще з порога я чую приглушене хихотіння та розумію: в Іди гість. Прямую до себе й одночасно вихоплюю шматок діалогу, що долинає з її кімнати:

- Еще сорок.
  - Поддерживаю...
  - Пятьдесят.
  - Ммм... поддерживаю!
  - Идочка, не горячитесь... Подумайте.
  - Да успокойтесь вы!.. (через паузу) Ладно, пас.
- Ще одна довга пауза, і після цього Ідине роздратоване:
- Вот б...дь! У меня ведь тройка была.
  - Идочка! Ну, что же вы так...

«Сподіваюсь, вони грають на копійки, а не на гривні» – думаю мимохідь, причиняючи двері до своєї кімнати. Але не встигаю я переодягтися, як крізь стіну проривається Ідин крик: «Валя!» На мить завмираю зі своїми гудзиками – у квартирі тихо. «Ва-а-а-аля!!» Нічого. Застібаюсь назад і без усякого ентузіазму прямую до неї.

– Я знаю, що ти звала Валю, але її немає. Може, вийшла до себе, – випереджаю я Ідине питання й переводжу погляд на її приятеля. – Добрий вечір, Соломоне Яковичу.

Якось ми зустрілися з ним у дверях – я заходила, він виходив – і я не встигла роздивитись його доладно. Тепер, у тьмяному світлі Ідиного грального салону, надолужую упущене: цей дрібний голомозий коричневий дідок виглядає прибульцем з іншої епохи; зрештою, він ним і є, якщо так подумати. Мама розповідала, свого часу Соломон Якович почав кар'єру кінооператора з того, що йому довелося знімати хронікальні кадри під час оборони Сталінграду. Пізніше він переїхав до Києва, де працював більше п'ятдесяти років у студії хронікально-документальних фільмів, викладав на кафедрі операторського мистецтва й обріс цілою купою міфів навколо своєї особистості. Тепер ця жива легенда затишно розмістилась у кріслі біля Ідиного ліжка й уважно дивиться на мене абсолютно не старечими живими блискучими очима.

– Это Лида... Олина дочка, – каже Іда знехотя, тасуючи колоду.
– Идочка! Твоя внучка? – приємно дивується Соломон Якович. – А я догадався! У неє, то єсть, извините, у вас, Лидочка, тот же царственный профиль и такие же чудные округлости, что и у вашей бабушки в молодости.

– Ви знали Іду в молодості?

– Нет, но у меня есть способности видеть более того, что мне предлагают, – хихотить він задоволено.

Здається, я починаю розуміти, що мала на увазі мама, коли говорила про його специфічне почуття гумору.

– А вы, Лидочка, всегда говорили на украинском языке? – продовжує він з явним зацікавленням.

– Ні, але у мене є здібності виходити за рамки запропонованих вихованням обставин.

– Чудесная, чудесная! – сміється задоволено Соломон Якович.

– Ідо, що ти хотіла? – питаю я.

Вона вагається деякий час, але все ж проціджує:

– У Оли где-то была бутылка коньяку...

– Тобі ж не можна.

Іда незадоволено реагує виразним жестом і заводить очі вгору.

– Мені-то байдуже, – знизую я плечима і прямую до дверей.

– Лидочка, возьмите две... или даже три рюмочки! Может, вы выпьете с нами? – несеться мені у спину грайливий вигук.

«Что за идиотизм?» – тихо бурчить Іда, але я встигаю її почути.

Без особливих зусиль знаходжу в кухонній шафці почату пляшку, нарізаю лимон і сир, беру з серванта два... або навіть три келишки. А от на зло, думаю ліниво.

Соломон Якович радіє моїм підношенням, як дитина, просить жестом передати йому тачу і сам розливає коньяк. Іда похмуро курить. Я затишно забираюся у крісло з ногами, даючи їй змогу дізнатись про мої наміри.

– Лидочка, а, может, партийку с нами? – питає Соломон Якович.

Іда фиркає. Я посміхаюсь:

– Та ні, що ви, у країні криза. Які ж тепер азартні ігри?

– Не скажите, – сміється він, церемонно пропонуючи мені келишок, – во-первых, все это еще цветочки, вы можете поверить мне на

слово. А, во-вторых, какой же тут азарт? Исключительно холодный расчет! Давайте за это выпьем?

Я роблю ковток, і терпкий алкоголь тепло дряпає мені горло. За вікном починається справжня хуртовина, й мені приємно дивитись на те, як білі пухнасті пластівці хаотично б'ються до вікон і сповзають донизу.

– Идочка, что же вы загрузили? – Соломон Якович намагається бути галантним, очевидно, згадуючи про свою основну місію. – Нужно помнить, что вам теперь повезет в любви! – лукаво підморгує він, киваючи на карти.

– Соломон, не мелите ерунду! – не витримує Іда.

Він знічується, сумно допиває свій коньяк і демонстративно відвертається до мене:

– А кто же вы, Лидочка, по профессии?

– Журналіст... критик теж...

– Интере-е-сно. И кого же вы критикуете? – оживлюється Соломон Якович.

– Та, в основном, письменників... музикантів, художників, режисерів... операторів, – кажу я з натиском і посміхаюся.

– Неужели и операторов?! – щиро дивується він. – Да-а-а, мне, к счастью, не так уж много досталось от вашего брата. А вот моим друзьям режиссерам доставалось, да. Только критики у нас тогда, знаете ли, Лидочка, позначительнее были. В креслах более представительных, чем вот ваше, сидели. И приговоры... почти что смертные подписывали. То – пойдет, то – не пойдет. А если не пойдет, то автор под таким внушительным колпаком оказывался! Власть тоже была повнушительнее – умела, знаете ли, внушать. А вы говорите, «криза»... Сейчас все по-другому. И снимай, что хочешь. Только ж не снимает никто ни черта! – з несподіваною гіркотою махає він рукою, і я розумію, що явно симпатизую цьому представнику іншої епохи. – Ладно, что-то и я загрустил, – знову розцвітає невгамовний Соломон Якович, – зато как хорошо, что теперь такие критики... молодые, эффэктные, я бы даже сказал!

Я поблажливо сміюся, а Іда хлопає другий келишок коньяку і втручається з неприхованим роздратуванням:

– Власть. Да власть как раз потолковее была.

– Ида! Что вы... такое говорите? – щиро дивується він.

– Да! Власть была поумнее, – розпалється Ида. – Посильнее! И хорошо, что не разрешала нести всякий бред старым маразматикам, которым бы только на жопы пялиться.

Я переводжу з її перекивленого злістю обличчя погляд на ошалілого Соломона Яковича й усвідомлюю: та вона ж ревнує!

– Конечно, – тим часом починає кип'ятитися він, явно не усвідомлюючи тонких підтекстів такого повороту подій, – это у некоторых мужья из кормушки государственной свободно клевали. А настоящие творцы балансировали! Страдали!

– Творцы? – іронічно перепитує Ида, дрібно трясучи підборіддям. – Чего же это творцы? Никому не интересной херни, которая шла в нагрузку к приличным картинам?

– Ну, знаете! – багровіє Соломон Якович, дуже повільно підіймаючись з крісла і виявляючи тим самим свій справжній вік. – Так! Про научно-популярное кино! Ну, знаете!

Він потихеньку, але з явною гідністю чеберяє до дверей, а я спостерігаю за Ідою: суміш образи та явної досади, як не дивно, робить з неї живу людину.

– Я проведу вас, – піднімаюсь і провокую нову бурю емоцій.

– Проведи, проведи его! – кричить Ида услід. – А то окочурится творец по дороге!

В коридорі я подаю пригніченому Соломону Яковичу його кожушок і намагаюсь бути великодушною:

– Не беріть до серця. Я думаю, вона просто не в дусі. Ви ж розумієте, хвора людина. Прографш, коньяк... А документальне кіно – найважливіше з усіх мистецтв... після художнього. Ми ж із вами це розуміємо.

– Да, да, Лидочка, – так сумно каже він, пов'язуючи свій шарфик, що мені хочеться провести його як мінімум до ліфта.

На сходовому майданчику ми зустрічаємось з захеканою, але незворушною Валею (протягом дня вона встигає безкінечно курсувати поміж нашою і своєю квартирами, незгірше ніж слуга двох панів), але Соломон Якович мовчки проходить повз неї, глибоко замислившись, і так стоїть ще трохи, поки останньої миті не виходить з оціпеніння.

– Спасибо, Лидочка, – каже він, галантно цілючи мені руку. – Кто бы мог подумать, что такая славная девушка – Идина внучка...

– Я не Ідина внучка, я Оліна дочка, – посміхаюсь йому до тих пір, поки не зачинаються двері ліфта.

13

Насправді, онучкою я була для Таші. Вона ж, у свою чергу, була для мене просто Ташею. Або Наталією Саватіївною. Чи, врешті-решт, навіть бабусею Ташею. Це залежало від різних обставин.

Таша була справжньою, зрозумілою; від неї пахло супом, оліфою, помідорним бадиллям, господарчим милом, ваніліном... Таку її – дачну, засмаглу, невтомну – я любила найбільше. Щоліта ми незмінно проводили два її відпускні місяці разом, і це був наш час. Будинок, залишений дідом Павлом, за відсутності в ньому чоловічих рук явно здав і перетворився на справжню безладну дачу з купою еkleктичних меблів і найрізноманітнішого мотлоху, який роками вивозився з міста і зберігався на чорний день (Таша, з усією її підсвідомою пам'яттю воєнно-післявоєнних «чорних днів», ніколи й нічого не викидала). І все ж ця хатинка була веселою, і в ній незмінно кипіло життя, завдяки її хазяйці. Вічний двигун у Ташиній особі зажди міг робити кілька справ одночасно – готувати обід, фарбувати паркан, підв'язувати якесь чергове зілля порізаними на смужки старими колготками, плести ажурні труси для моїх пупсиків, місити, читати, співати... Вона носилася безупинно цілий день, встигаючи паралельно контролювати мої шлунок (на предмет ситості), нігті (чистоти), помисли (високих порухів) та всі інші складові хорошої дівчинки, й лише ввечері, перемивши посуд у старому пластиковому тазику та напившись чаю зі своєї півлітрової чашки, нарешті бухалась обличчям у подушку та лежала пластом. Тоді мені ставало нудно, я забиралась на ліжко й починала на ній товктись, вимагаючи чергову порцію уваги у вигляді ігор, казок або – що було найкраще – розповідей про знайомих мені людей. Таша деякий час ніяк не реагувала, але потім все ж розліплювала з силою очі і без

особливої надії заводила наскрізь заяложений, а від того зовсім не дієвий діалог.

– Лидочка, – говорила вона неслухняним від утоми язиком, – кошечки спят?

– Спят! – з готовністю кивала я головою.

– Зайчики спят?

– Спят, спят, – погоджувалась я.

– Белочки спят?

– Ну, спят.

– А дівочки? Почему же дівочки не спят? – з явним жалем питала Таша.

– Потому что не хотят! – заливалась я сміхом, і вона танула.

– Ну, про кого тебе рассказать? – остаточно здавалася Таша.

– Про Надежвасиливну! – радісно верещала я.

Надія Василівна і Зоя Адамівна були улюбленими моїми «персонажами», а в реальності Ташиними колегами. Вона годинами могла розповідати про їхніх чоловіків, дітей, неслухняних учнів, хвороби, побутові проблеми тощо, а я була найбільш уважним слухачем, якого тільки можна собі уявити. З такою ж готовністю я слухала її детальні оповіді про сусідів і листоношу, котра приносила нам газети. Всі люди, за Ташиною термінологією, поділялися на «нешчасних» і «підлих». Нещасними були, як правило, ті, кого обраховували в магазинах, у кого крали полуницю на ділянці, а, головне, ті, кого обманювали чоловіки. «Несчастливая Надежда Васильевна! – розповідала Таша з такою патетикою, що я не могла втримати гірких сліз. – Она тогда еще не догадывалась, что этот негодяй не собирается делать ей предложение!» Підлими, відповідно, були всі інші, тобто ті, хто обраховували, крали, обманювали, зраджували дружинам, і таких, за її твердим переконанням, було незрівнянно більше. «Вот подлые люди, лопату украли!» – сплескувала вона руками, зайвий раз упевнюючись в людській недосконалості. (Часом бувало, правда, так, що лопата знаходилась в іншому кінці городу, де затуркана вічними клопотами Таша її сама й забувала, але така розв'язка ані трохи не змінювала її віри в людей).

Від гіпотетично підлих людей їй потрібно було мене оберігати. Вірніше, якщо бути зовсім точною, їй потрібно було оберігати мене

від усього: від активного сонця, мікробів, холоду, голоду, чужого ліктя, недоброго погляду, дурного впливу, передчасних захоплень і просто всіх імовірних гуль, які мені закономірно хотілося набивати самій. Але до цього, тобто до відкритого супротиву її всеосяжному опікуванню, мені спершу потрібно було дорости. В ранньому ж дитинстві я не надто замислювалась над цим і, в силу природної гутаперчевості, просто маневрувала між усіма можливими крайнощами. Так, наприклад, я могла їсти вдома сто разів перемиті й перечищені Ташиними дбайливими руками фрукти і ягоди, після чого виходила за межі нашого двору і з не меншим, а то й більшим задоволенням скльовувала чужу шовковицю, що бовваніла пістрявими запилюженими гілками над усіма парканами центральної вулиці селища. Про такі та всі інші подібні подвиги Таші було знати зовсім не обов'язково, і тому в наших з нею взаєминах спостерігалась навіть певна гармонія, як це буває часом з розважливими сімейними парами: я насолоджувалась життям так, як хотіла, а вона, не виходячи за межі своїх оман, була переконаною, що має достатньо контролю наді мною. (За винятком моєї пубертатної дурості, вся ця система стосунків іноді працювала й потім, коли мені у дорослому віці доставало мудрості оберігати Ташу від непотрібного їй усвідомлення, що наші з нею ставлення до навколишнього світу все ж багато в чому різняться. Частіше, правда, з мудрістю в мене траплялися перебої, і я ухитрялась в запалі чергової сварки лягнути щось таке, що справляло на Ташу воістину глибоке враження. Тоді вона кілька днів ходила з чорним обличчям, після чого розсудливо забувала почуте назавжди, аби знову не повертатися місяцями до неприємних тем. Тепер я думаю, що, попри всю нарочито підкреслювану нею глибину близькості між нами, Таша, насправді, ніколи не прагнула по-справжньому мене пізнати. Таке знання пророкувало їй гіпотетично сильні розчарування на тлі відходження улюбленої моделі (тобто, мене) від заданої нею програми. Таша могла в мені бачити безкінечно капризну, жорстоку, яку завгодно недосконалу її любу дівчинку, але вона ніколи не припускала і найменшої ймовірності того, що природа цих капризів або мотивації тих чи інших моїх ганебних учинків могли відбуватися за не підвладними її розумінню принципами. Як я вже говорила, Ташин день був незмінно білим,

ніч – чорною, земна куля – круглою, а Волга обов'язково впадала до Каспійського моря).

Втім, за часів наших з нею сумісних канікул подібних проблем ще не існувало. Нам було дуже комфортно вдвох на нашій жовто-зеленій гарячій планеті, де було доста молока, ягід, квітів, духмяних сушок на коричневій марлі, дзижчання ос і коників, варення, що мліло у засмальцьованих тазиках, тоненьких книжок з яскравими картинками, мереживних серветок на тумбочках, щербатих чашок, котрі неодмінно про щось нагадували, старих журналів мод, прогулянок кольоровими лугами, купань у крутих вигинах вузьенької річечки, безкінечних ігор, переодягань у вицвілі Ташині сукні, в кишенях яких завжди знаходилися бубочки мишаків, брудних п'яток, вигорілого волосся, намазаних зеленкою колін та сотень інших закодованих нами деталей. Катаклізми ж на цій блаженній планеті починалися, щойно Таша згадувала про своє інше «Я».

Вона перетворювалась на *Наталію Саватіївну* навіть тоді, коли просто відмивала пемзою ноги, вдягала ошатну блузочку і, стаючи втіленням охайності, зваженості та внутрішньої гідності, їхала на велосипеді до центру селища за хлібом. Що вже говорити про ті похмурі часи, коли літо закінчувалось, і ми вертались додому; в місті Таша ніколи не забувала про свій учительський образ. На щастя, мені не довелося бути ученицею як Ташиного, так і маминого класів, але безрадісна доля єдиного дитяти двох педагогів переслідувала мене все життя. Учити, учити й ще раз учити всіх і вся у школі та за її межами – саме так обидві розуміли головне своє призначення (мама, правда, набагато пізніше, за часів власної переоцінки цінностей, багато в чому змінила тактику своєї поведінки, і все ж моє дитинство було достатньо просякнуто духом її професійного ставлення до світу). Зважаючи ж на те, що часом їхні погляди на одні й ті самі, навіть побутові речі розбігалися, моє балансування між такими вченнями досягало справжньої еквілібристики.

– Надень теплые носки, – безапеляційно говорила Таша, – соскучилась по бронхиту?

– Ходи дома босиком, – упевнено заперечувала мама, – тебе необхідно включати защитные механизмы организма.

– Шагом марш в тенёк! – наказувала Таша. – Активное солнце – враг здоровью.

– Нужно чаще подставлять мордочку солнечным лучам, – переконливо вступала мама. – Солнце – это витамин D.

– Почитай Горького, – пропонувала Таша. – Сильные крепкие образы, сдержанная образность...

– Не читай Горького! – забороняла мама. – Горький – палач свободомыслия!

При всій своїй різноманітності вони щиро любили одна одну. І все ж, у силу численних причин, основний масив Ташиної енергії дістався саме мені, а не її дорогій племінниці. Беззаперечно я була найбільш ґрунтовною працею її життя, до якої вона ставилася з вищою мірою відповідальності та завзяття, прагнучи вкласти до моєї голови всі найкращі зразки класичної літератури, доробки народної творчості, щоденні життєві премудрості та крихти її особистого досвіду спілкування з людьми (пишу «крихти», бо тепер маю достатньо впевненості в тому, що вона насправді людей не знала. В неї ніколи не було близьких подруг, її стосунки з протилежною статтю обмежились одним чоловіком, а безупинний конвеєр підростаючих поколінь учнів та їхніх батьків Таша, здається, сприймала під досить специфічним кутом зору, схильним до ідеалізації. Підозрюю, вона і на пенсію вийшла не тому, що нарешті зажадала відпочинку, а тому, що розхитані дев'яностими роками поняття внутрішньої свободи в Ташиних дітях перестали вкладатися в обсяги її знань про добро і зло...) Повертаючись же до її «головного проекту», скажу, що поняття не маю, чи його результат задовольнив свого творця, адже Галатея часто і з роз'яренням пручалась. Втім, якраз така діалектика односторонньо стояла на чолі Ташиних сподівань: наші з нею уроки буття обов'язково мали проходити крізь призму вогню, води і мідних труб, щоб за всіма законами трагедії неодмінно осяяти врешті-решт мою непокірну душу катарсисом.

Тут слід додати, що, викладаючи російську мову й літературу у школі й дома, Таша виходила далеко за межі програми. Свого часу серед наших з мамою внутрішньо сімейних кодів особливо широкого використання набув термін «ташизми», котрий не мав ніякого стосунку до французького живопису плямами, але безпосередньо

стосувався Ташиної зворушливої пристрасті: весь її світ населяли безкінечні літературні паралелі, що до смішного позначалось як на нашому побуті (її кішку звали Грушенькою, дачу – Домом Поета, а телефонний записник у такому контексті обов'язково фігурував як «Голубая Книга»), так і на особистому житті. Вона на все знаходила свої аналогії: варто було мамі із властивою їй незграбністю щось розсипати чи розлити, як вона миттю перетворювалась на Аннушку; Зоя Адамівна гинула в чорному вирі мезальянсу – і ставала пані де Реналь; що вже говорити про мене з усім діапазоном прізвиськ від Мусі до Місюсь? Кожна сімейна новина, подія або просто побутова ситуація супроводжувались відповідними цитатами. Я пам'ятаю, приміром, як сильно вразив Ташу мій вибір професії. За її твердими переконаннями, серйозній дівчині належало йти лише двома шляхами – педагогіки або медицини. Журналістика ж явно випадала з такого не надто різноманітного списку. Прочитавши мою першу і, слід визнати, досить нахабну рецензію, Таша виразно продекламувала з пам'яті «Гімн критику» й лише після цього похмуро поцікавилась:

– Отже, ти критикуватимеш інших, і за це тобі платитимуть гроші?

– Виходить, так.

– Не написавши сама жодного порядного рядка, ти критикуватимеш тих, хто принаймні намагається це зробити?

– Ташо, це різні речі. Не обов'язково писати художні твори для того, щоб знати, як це робиться. Богу боже, кесарю – відповідно, – огризнулась я.

– А серед цих двох ти себе, звісно, маєш за першого? – насупилась Таша. – Позиція критика є апріорі зверхньою. Але така зверхність зачата від глибокої закомплексованості.

Сама вона не писала ні поезії, ні прози, але до всіх «Ното scribens» ставилась як до представників вищої раси... Цікаво, що сказала би Таша, якби змогла прочитати те, що мені доводиться тепер найчастіше клепати? Так уже вийшло, що я співпрацюю переважно з глянцем. А критик з мене вийшов і дійсно невдалий: з деяких пір я рецензую виключно те, що мені подобається, і не торкаюсь слабеньких, на мій погляд, творів; така позиція є солоденькою і гни-

луватою, але вона проявилась в мене саме тоді, коли я спробувала дати собі раду бодай з одним порядним рядком. (Бачу раптом так явно цю Ташину мімічну смужечку посмішки, котра промовляє щось на зразок «Я ж говорила!», і несамохіть починаю внутрішньо заводитись. Знаєш, Таш, майже нічого не змінилось: ми і досі з тобою воюємо, от тільки я веду діалоги від обох осіб...)

Між іншим, якщо література в житті і життя в літературі часом вибухали в Таші зовсім ґротескними формами, то мова зіграла принаймні одну серйозну роль. Як не дивно, саме з Ташиної легкої руки, у другій половині дев'яностих наша сім'я перейшла у спілкуванні на українську мову, спершу хоч і збиваючись на природній київський білінгвізм, але згодом все ж практично опанувавши такий нерідний з дитинства, але інтуїтивно близький для нас семантичний матеріал. (Словосполучення «наша сім'я», само собою, не передбачало Ідиної в ньому участі: вона з самого початку і до сьогоднішнього дня доволі злобно єхидувала з цього приводу. Правда, я не виключаю того, що підкреслене русофільство Ідеї Саватьни не має під собою ніякого ідейного підґрунтя, окрім довічної боротьби нашої з нею протилежностей...) Так чи інакше, ми заговорили *рідною* мовою саме завдяки Таші, пройшовши весь неодмінний шлях – від пластмасової літературщини – крізь терні захоплень діалектизмами – до більш-менш живої і відносно грамотної повсякденної мови. Таша ж, ця донька комуніста-фанатика, котра все життя так благоговіла перед глибинною міццю російської культури, до останніх днів ясності розуму страшенно пишалася своєю значущістю у процесі нашої родинної українізації й лише *потім*, не зладнавши зі своєю підсвідомістю, повернулася до мовних першоджерел...

Втратити контроль над собою – таким був найбільший з її страхів. Вона завжди це говорила, хоча я не впевнена, що саме малос на увазі, адже нерідко Таша розлучалася з ним абсолютно добровільно. Яскравим прикладом цьому можуть послугувати вищезгадані її стосунки з колишнім чоловіком. А я... Я, взагалі, вміла шантажувати Ташу з найперших років свого життя. Не знаю тепер, чи моему дитячому глузду дано було усвідомлювати весь розмах власної хитрості, але я досі пам'ятаю, як, наприклад, просте і вчасно сказане слово «бабушка» творило з Ташиною волею неймовірні дива. Осо-

бливо це стосувалося тих ситуацій, коли ми з нею знаходились десь поміж інших, незнайомих людей – у громадському транспорті, в магазині, на дитячому майданчику, – тоді потрібно було просто вигадати вдалий момент і виразно протягнути: «Ба-а-бушка, у мене разв'яза-а-вся бантик...» (тут могли бути варіанти), від чого вона буквально на очах розгорялась щасливим рум'янцем у всю щоку, кидалася до того бантика і перетворювалась на м'яку пластилінову масу, з якої я своїми пожадливими дитячими рученятами вже могла ліпити все, що завгодно, – пломбір, атракціони, кіно, нову ляльку.

Щоправда, це мені швидко набридало. Таша, стаючи *бабусею Ташею*, була несправжньою, занадто збудженою й від того трохи фальшивою. Вона починала голосно розмовляти, понад міру метушитися й чомусь поводити себе так, щоби всі оточуючі неодмінно повернули голови в нашому напрямку; це мені, м'яко кажучи, сильно не подобалось. Іноді ж Таша у своїх стараннях зовсім переходила межу: вона могла з таким непогамовним артистизмом годувати мене вареними яйцями і помідорами в електричці, одягати мені пальтечко в гардеробі дитячого театру, наводити педагогічні приклади про хороших і нехороших діток та робити інші необхідні, з її точки зору, і принизливі – з моєї, речі, що я починала їй мститися. Помста полягала в безпомилковому і, знову ж таки, привселюдному виявленню її ахіллесової п'яти. Моя тактика в цих випадках набувала різко зворотного характеру по відношенню до попередньої, адже варто було якійсь чужій тітоньці солодкувато сказати Таші щось на кшталт: «Яка гарна у вас онучка!», як я робила великі безневинні очі і говорила: «Она не родна-а-ая моя бабушка». Думаю, Таша дуже страждала в такі моменти. Цей вираз її обличчя, яке вмить сіріло і згасало, наче хтось невидимими руками викручував з нього яскраву лампочку, й досі виразно стоїть у мене перед очима, адже розчарування траплялися з нею і пізніше, коли мені вже належало вирости зі своїх дитячих сукенок і примітивних методів боротьби.

Авжеж, фактично вона не була моєю рідною бабусею, й сама про це дуже добре пам'ятала. Її невоситимому, доглибно пораненому долею серцю завжди не вистачало доказів моєї любові; Таша була від них настільки залежною, що мимоволі сама вручала мені всі ключі від власної вразливості. Я ж, переговорювана непомірною

ніжністю, легко виявляла всі Ташині больові точки з відвертим цинізмом і не поспішала виказувати свою прив'язаність до неї. Навіть більше – достеменно вивчивши основні важелі такої своєї влади, я знаходила для себе певне задоволення в їхній демонстрації, вміло перебираючи ниточки Ташиних нервів з холонокровністю досвідченого ляльководи... Як вона мене ревнувала! Ревнувала до моїх подруг, учителів, авторитетів, нових захоплень, потаємних думок, кінокартин, які я подивилася самостійно, книг, прочитаних без її рекомендації; іноді здавалося, вона просто не могла пережити всього того, що в моєму житті не було пов'язане з нею. В ці моменти її добрі круглі щоки кривило ядуchoю образою, і на поверхню Ташиного обличчя виступав такий оголений тваринний біль, що всім оточуючим ставало як мінімум ніяково. Я ж, починаючи з певного віку, просто не виносила її неприхованої слабкості.

Все це легко пояснювалось: одного дня наша з нею планета стала для мене замалою, й це було невідворотно, тому що абсолютно природно. Спершу я почала соромитися своїх ляльок з пофарбованими фломастером гривками, потім відстояла право на самостійне миття «піснюнки», а ще згодом стала закономірно уникати своєї найкращої подруги дитинства... Бідна Таша, вона ніяк не встигала гідно відповідати таким перемінам, але, гостро відчуваючи зростання моєї відчуженості, страшенно мучилась й намагалась надолужити втрачену близькість. На жаль, це в неї виходило вкрай недоречно: все в Таші стало відтоді ще більш гіпертрофовано надмірним – жарти, інтонації, жести, судження про не дуже знайомі їй речі, на зразок сучасного одягу чи молодіжної культури. Іноді здавалося навіть, що вона зовсім втратила почуття міри й власної відповідності стрімко змінюваному світові. І чим несамовітіше Таша силкувалась затримати час, що так безжально почав розводити нас до таборів кардинально різних поколінь, тим більше вгрузала до трясовини сліпих помилок. Дійшло до того, що мене почало дратувати в ній абсолютно все, чим я, з повною силою ніким не стримуваної підліткової уїдливорості, безкінечно їй дошкуляла.

– Що ти слухаєш? – приміром, питала вона підкреслено безтурботно якраз тоді, коли мені найменше хотілося бути об'єктом її уваги.

– Тепер тебе, а взагалі музику, – похмуро відповідала я, демонстративно помахуючи одним з навушників.

– Що за музика?

– «Паблік Енемі».

– Ааа, – акала Таша розуміюче.

– Що «ааа»?! Ти хоч знаєш, що це таке?! – миттєво розпалася я.

– Знаю, – не надто впевнено горойжилася вона.

– Знає вона! Таш, не будь жалюгідною!

Напевно, подібні діалоги є характерними для будь-якої сім'ї, окремим представникам якої колись знаходились в перехідній фазі ніжного віку, і все ж у нашому з нею випадку все це відгонило особливим присмаком не тільки трагіфарсу, а й справжньої трагедії. На жаль, мене це, скоріше, розважало, ніж зачіпало за живе, а наші безкінечні перепалки видавалися мені не більше, як специфічним варіантом стосунків у дусі «милі сваряться – тільки тішаться». Жорстока ідіотка, тоді я ще не усвідомлювала, що бути жалюгідною, вірніше, виглядати жалюгідною в моїх очах, – означало для Таші справжню катастрофу, а, головне, безповоротну старість...

Використовуючи второвану, хоч, мабуть, і не надто доречну аналогію, я думаю тепер, що з нами відбувалося приблизно те, до чого іноді внутрішньо приходять деякі пари. Це банальний і все ж один з найбільш непривабливих варіантів розвитку взаємовідносин: так усе починається з ледь вловних, а найчастіше не помітних в одному з партнерів змін для іншого; вони потихеньку множаться, ростуть, набухають, шукають відповідей і – не знаходячи їх – одного дня неодмінно прориваються справжньою лавиною, спустошуючи такі взаємини нанівець. Після цього лишається пустеля, й більше нічого. І вже немає ніякої можливості склеїти розбите, й годі шукати винних у тому, що хтось один внутрішньо переріс у чомусь іншого, але для когось (часом – для обох) з потерпілих такий фінал все одно закінчується непогамовним болем від найстрашнішої неспроможності – все повернути навспак. Мені завжди здавалося: єдине, чого Таша не змогла мені вибачити, так це те, що я виросла.

Звісно, з часом все помітно між нами вирівнялось: я, подорослішавши, навчилася бути терпимішою; Таша, остаточно постарівши, змусила себе хоч і показово (з якогось часу вона обрала іншу форму

поведінки, безкінечно й не надто щиро хизуючись фразами на зразок «У моєму віці треба цікавитися хіба що власною душею»), але все ж визнати це. У спілкуванні ми нарешті обрали форму досить переконливої ніжності, зберігаючи, тим не менше, ввічливий нейтралітет по відношенню до особистого життя одна одної. От тільки вся різниця між нами була в тому, що в Таші давно не було ніякого особистого життя, окрім усіх тих нехитрих ліній, які так легко зводилися воедино в моїй колісній дитячій долоні.

14

Я прокидаюсь у повній темряві й деякий час не можу усвідомити, де знаходжуся. Такої безпросвітної чорноти не буває в місті за будь-яких обставин, і навіть тоді, якби раптом перегоріли всі ліхтарі та неонові вивіски на нашій вулиці. Марно намагаюсь сфокусувати зір на якомусь з оточуючих предметів, і призабуте з дитинства відчуття не стільки лячно, скільки незатишно просмикується під моєю майкою. Обережно випроставши з розмореного постільного тепла руку, збовтую цю густу ніч навколо себе простим рухом, але вона не піддається мені: я нічого не бачу, лише чую власне шарудіння. Зненацька запах – важезної старої ватяної ковдри – гостро прорізається пробліском: я ж на дачі! Як можна було забути?

Ри-и-ип – перебивається моя здогадка іншим знайомим до болю звуком. Я розумію: хтось увійшов до кімнати. Хто б це міг бути, думаю вдавано спокійно та мовчу, чекаючи на продовження. Але все тихо, й тихо настільки, що власне дихання здається просто незносно голосним у цій сільській абсолютній тиші. Так я лежу дуже довго, поки нарешті не відм'якаю усвідомленням, що все це не більш, ніж гра уяви. Мої думки починають повільно розповзатися, немов осіння млява комашня. Намагаюсь прослідкувати хоч за котроюсь з них, але дрімота зупиняє всі процеси в моїй голові, і я вгрюзаю до м'якого провалля.

Несподівано легка тінь лоскоче моє обличчя, і я мерщій скидаю з себе весь сон. Дивна річ – хвилину тому в кімнаті було темно, немов у склепі, а вже тепер до мого вікна зазирає місяць. Він пробивається трохи линиялим світлом крізь фіранку, і я спросоння розглядаю

знайомі фрагменти її простого орнаменту, коли раптом чиясь тоненька постать нечутно виринає з темної непрогляді та зупиняється в контражурі вікнища, що змушує мене скулитись від морозного жаху. Худорлява невисока жінка в легкій нічній сорочці спирається руками на підвіконня й уважно дивиться до вікна, не звертаючи на мене ніякої уваги. Мені не видно її обличчя, і я коливаюся між сильним бажанням упізнати мою нічну гостю й слизьким страхом, котрий ніяк не можу в собі опанувати. Жінка стоїть якийсь час у безруху, а я розглядаю обриси її маленького й досить ладного тіла під світлою поволокою тонкої тканини... Коса! У неї ж коса – усвідомлюю врешті. Виходить, це Таша. Тоді зрозуміло, чому я одразу не здогадалась: такою молодою я бачила її хіба що на фотографіях...

Таша все дивиться й дивиться до вікна, лише перебираючи іноді ногами так, немовби їй холодно стояти босоніж. А їй і, справді, має бути не надто гаряче – підлога нашого будинку навіть влітку завжди була прохолодною, то що вже говорити про зиму? Мені страшенно хочеться гукнути її, але я не можу себе змусити перервати цю тишу. Раптом Таша вся напружується так, немовби побачила те, на що очікувала, й на осліп простягає руку вбік. Що вона робить, встигаю подумати я і вже бачу: ножиці! Вони завжди висіли на цьому цвяшку, разом із маленькою подушечкою для голок...

Таша тримає їх у руці якось невпевнено, невправно, що на неї зовсім не схоже; вона зволікає буквально секунду й жорстко вгризається ними до своєї коси. Товстий джгут не одразу піддається такому натиску, але Таша безжально чикрижить, скубе його до тих пір, поки коса нарешті не повисає на одній тонкій прядці, від чого та не витримує ваги, натягується до грані й розривається, впускаючи свій тягар. Мертве волосся ухає додолу й безформною зміюкою скручується біля босих Ташиних ступней.

Таша тоненько зітхає й випрямляє над собою руки, неначе потягуючись зі сну. Вона з явним полегшенням поводить своєю осиротілою головою, а я оглушено слідкую за нею поглядом і невдовзі усвідомлюю, що її гладенька біла шкіра на шії незаймано чиста... Де її родимка? Значить, це не Таша?! В цей момент незнайомка неочікувано повертається до мене, від чого крик зупиняється в моєму горлі. Це обличчя здається мені знайомим, але й чужим водночас.

Я ковтаю свій голос і довго дивлюсь на жінку засклілими сухими очима, поки вона не змінюється в лиці й не починає беззвучно сміятися. Виразна гримаса пронизує всю її міміку явною пихою, і я впізнаю ці риси: Іда! А вже за секунду на мене навалюється чергове одкровення: як вони з Ташею, виявляється, схожі молоді. Я ніколи, ніколи не помічала цього раніше, й дуже дивно, що всього лише зачіска змогла мені так виразно проявити їхню сестринську подібність.

Між тим, Іда різко припиняє сміятися і ступає в напрямку до мого ліжка. Кожен її крок при цьому супроводжується дивною голосною металевою луною, котра пронизує все моє тіло. Раптова здогадка починає битись в мої потилиці істеричним метеликом: цього не може бути, Іда ж паралізована! Крім того, вона ніколи в житті не була в нас на дачі. Але Іда йде, цілеспрямовано йде до мене, і я вже просто не можу виносити цього хрипкого скреготу її непевної розхитаної ходи, від чого хапаю ротом вихолоджене повітря та починаю пронизливо кричати. На щастя, мій голос з повною силою вертається до мене, і я захльобуюся ним до тих пір, поки не прокидаюсь у відносній темряві маминої кімнати.

Назва банку з будинку навпроти заливає паркет щедрим цілодобовим відсвітом, і я пірнаю до нього поглядом, намагаючись прочухатись від свого божевільного сну. Але звук – пронизливий, верескливий – знову й знову проривається з потойбіччя до цієї нормальної реальності новою порцією трелей, а я своєю хворою важкою головою не одразу усвідомлюю, що це дверний дзвоник. Підриваюся з ліжка, намагаю капці й, не надто добре даючи раду своєму вестибулярному апаратові, несуся до коридору.

– Хто там? – видушую з пересохлого горла.

– Лідка! Відкрий!

О, Боже. Я ментально прокидаюсь і насамперед обсмикую свою зім'яту майку.

– Вже пізно, – чужим ламаним голосом вигукую у двері.

– Відкрий, я сказав!

Після цього несеться потік такої вигадливої лайки, якої я ще ніколи від нього не чула. «Блін, перебудить же весь дім», – трохи фальшиво переконую я себе і швидко знімаю ланцюжок. Щось живе

й холодне з шурхотом сиплеться мені під ноги, і я машинально відскакую на крок назад.

– На! – ефектно сплескує він рукою та, мало не впавши, хапається за одвірок.

Дивлюся додолу, на штук – прикидаю мимоволі – п'ятдесят троянд, і чомусь шкодую за цим мерзлим місивом квітів, з якого подекуди прозирають переламані стебла, і за тим, що вони такого міщанського густо-червоного кольору, і навіть (що вже зовсім по-дурному) за грошима, які він на них витратив.

– Ти що, п'яний? – цікавлюсь я, розуміючи, що це риторичне питання.

Вадим відривається від дверей і знову робить маловрозумливий, але старанний рух руками, після чого каже:

– Ти дурна. І ще, – замислюється він на секунду, – ти ідіотка.

– Ну, – холодно кажу я, – нарешті ми розібралися з цим.

– Не вимахайся! – зупиняє він мене багатозначним жестом, від чого я встигаю помітити його невідь-чим забруднений светр під куртку.

– Чого ти так набрався?

Він зухвало сміється, набирає повітря й починає горлати на весь під'їзд:

– «Ми-и-ислєй нет, і дє-єнег нет, то-олько...»

«Ліда!» – долинає раптом хрипучий заклик з нетрів коридору. Просто божевілля якась, думаю з досадою і шиплю йому:

– Стули писок!

Вадим замовкає буквально на півслові і доволі-таки зверхньо на мене дивиться.

– Іди додому, – додаю втомлено.

– Куди це? – строїть він дурника.

«Ліда! Ліда! Ліда!» – звучить через однакові паузи Ідин голос.

– Та мені по барабану, куди, – видихаю я.

Вадим неочікувано заспокоюється і каже:

– Ну, я пішов.

– Куди пішов?! – не витримую. – Ти ж ледве на ногах тримаєшся!

Він дивиться на мене майже зовсім тверезим поглядом і з несподіваною злістю змахує рукою:

– Іди сама додому давай!

«Лі-і-іда-а-а!» – вступає Іда.

Мій чоловік розвертається і кривуляє сходами, а я дивлюся йому у спину, після чого повільно присідаю та починаю згрібати з порога квіти, які боляче дряпають мене своїми кігтиками і запушеним памороззю жорстким листям. «Ну-у-у, где же ви, бля-я-яді-і-і, вируча-а-айте дядю!» – галасає Вадим уже десь внизу. Зачиняю двері та притуляюсь обличчям до шуби на вішалці. Мені дуже хочеться розревтисся, але нічого не виходить. Бездумно тикаюся чолом до штучного хутра з неприємним запахом засобу від молі і хитаюся туди-сюди... «Ліда!!!» – вже зовсім нетерпляче кричить Іда. А я хитаюсь, хитаюсь, хитаюсь... «Зараз я її вб'ю», – холоднокровно міркую і в якийсь момент, обірвавши амплітуду свого руху, зриваюся з місця.

– Що?! – влітаю я, мабуть, з таким виглядом, що вона трохи сіпається й нервово опускає мегафон.

– Кто это был? – швиденько зібравшись з духом, невдоволено питає Іда.

– Тобі що з цього?

– А я знаю, кто это был! – переможно вигукує вона, з силою впинаючись своїми кощавими пальцями до ковдри. Неприємний осад мого сну досі не вивітрився, і я дивлюся на неї з погано прихованою відразою.

– Де Валя? – питаю.

– Спустилась к сыну. Сказала, скоро вернется.

Ну, скільки ж можна, з несподівано сильним роздратуванням думаю я, все зрозуміло, син, те-се, але ж їй, зрештою, платяться немаленькі гроші за те, щоб вона цілодобово тепер догоджала цій актрисулі.

– Ты что-то жалко выглядишь, – завважує остання, помітно заспокоюючись.

– На себе подивись, – огризаюся і підходжу до вікна: з цього боку найкраще видно наш двір. За склом темніє нерухома опівнічна порожнява. Я нахилиюся зовсім впритул до шиби, і спрощений світлом Ідиного нічника безпросвітний чорний квадрат нарешті проявляє знайомі деталі. Кілька днів тому весь сніг розтанув, а новий не поспішає випадати. Тепер на вулиці брудно й дуже холодно.

– И что он хотел?

Я не дивлюсь на неї, адже до двору вїжджає машина, затишно заливаючи асфальт смугами яскравого світла. Таксі, ну, слава Богу.

– Не знаю.

– Он хулиганил? – продовжує довідуватись вона.

– Трохи, – відсторонено кажу, спостерігаючи за тим, як водій допомагає Вадимові увіпхнутися до салону.

– Ефрем тоже любил похулиганить, – з таким явним задоволенням сповіщає Іда, що я не витримуую і повертаюсь. – Да, – продовжує вона, – и выпить он был не дурак, и девками от него временами пахло...

– Та я свого чоловіка вперше таким бачу, – навіщось кажу і зразу шкодную про це.

– Ну, если уж начал, то обязательно войдет во вкус, – упевнено киває Іда. – Обязательно.

Таксі розвертається і на виїзді пропускає зустрічну машину, котра засліплює фарами весь двір. Ну, прямо дискотека, думаю втомлено і відпускаю штору, яка з легким шепотком повертається на своє законне місце.

– Піду поставлю квіти, – кажу машинально вголос.

– Что за цветы? – знову довідується Іда.

– Троянди.

– Троянды – это розы? – перепитує вона. – Розы – это хорошо.

– Троянди – це моветон, – посміхаюсь я скептично, не дуже вірячи в можливість такого діалогу між нами. Зненацька тишу розриває вже ненависний мені звук дверного дзвоника.

– Наверное, милиционеры, – замислено каже Іда після паузи.

– Кто? – не розумію спершу.

– Милиционеры, – уточнює вона. – Это я вызвала.

– Нащо ти це зробила?! – чимдуж заводжуся з новою силою.

– Ну, он же шумел, – без тіні незручності пояснює Іда, і я розумію, що дива не відбулося, й біжу до дверей – по-дурному всміхатися, незграбно кокетувати та пояснювати представникам органів влади, якою багатоманітною у своїх проявах буває понівечена шлюбом любов.

Перші справжні уявлення про безумовну любов, але, водночас, і немічну старість та навіть смерть, либонь, прийшли до мене років вісім тому. Певно, це прозвучить абсурдно, але все почалося з Ташиної кицьки.

Тоді був гарячий задушливий липень, я гостювала в Таші на дачі (рідкісна, як на ті часи, прихильність до неї з мого боку), і поміж інших буденних занять нам обом доводилося безперестанно рознімати стару, ні, старезну (19 років!) поважну городянку Грушеньку в її бійках із сусідською, доволі задрипаною, але повною сил і юнацького запалу кішкою. Одного дня молодість закономірно перемогла старість, і Грушенька похмуро приповзла додому розбитою щерть, приниженою, а, головне, з глибокими кривавими подряпинами на морді. Рани залили перекисом, Грушеньку задобрили ласками і ласоцями. Наступного дня Таша мусила їхати до міста на кілька днів і тепер не знаходила собі місця. Ти що, їдь, звісно, я подбаю про неї, сказала я. Таша продихнула і поїхала. А Грушенька наступного ж таки ранку зникла.

Я пам'ятаю і досі, як я побачила її. Минуло півдня марних пошуків, змочла, заведена, я продиралася крізь чергові чагарники, лаялася вголос і зненацька заткнулася, зупинилася від оглушливого густого дзижчання, зосередженого під одним з найближчих кущів. То були мухи. Безліч, сила-силенна мух! Я відчула, як серце шалено закалатало, і підійшла ближче...

Грушенька лежала розпластана, намертво прицвяхована нещадними прямими сонячними променями до землі, а над її нерухомою фігуркою роїлися такі полчища зосереджених комах, що годі було роздивитися об'єкт їхньої цікавості. Я завмерла і все зразу зрозуміла. Обережно присівши навпочіпки і з істеричною злобою розігнавши хоча б частини цю чорну хмару над тілом нещасної, я раптом зауважила ще дещо. Це дещо виглядало так страшно, що в роті мені миттю стало гірко; вчорашні бойові рани Грушеньки рясно сочилися тепер мутнуватою рідиною, і всі її потічки стопорилися в якомусь дивному завбільшки з дитячий кулачок наростові, схожому на шмат жовтавого пінопласту і розташованому акурат під вухом

потерпілої. «Що то?!» – придушено вигукнула я, і цієї ж миті Грушенька слабко поворухилася. Вона була живою!

Я не описуватиму детально, що відбувалося далі. Річ була, насправді, проста: інфіковані дряпини Грушеньки призвели до стрімкого зараження всього її старечого організму, який – забігаючи наперед – пізніше пощастило врятувати потужною дозою антибіотиків. Але того важкого дня, залишившись наодинці з тілом пораненої кішки на руках, мені довелося пережити абсолютно нові для себе відчуття. Відмиваючи потерпілу, вистригаючи їй шерсть, дезінфікуючи рани, і, головне, вичесуючи з них грудку відкладених там мухами тисяч і тисяч яєць (а це були вони!) так, що я сама вкрилася з голови до ніг тими огидними жовтими цятками, я ревла від жалю і співчуття до Грушеньки і її слабкості, несподівано не відчуваючи при цьому і тіні властивої мені збридженості. Водночас, варто було бачити, з яким винуватим виглядом ця гонориста, хоч і дуже змарніла кішка мовчки знесла всі принизливі процедури, зяючи темними скорботними очима практично норштейнівського вовчка...

Досить довгий час свого життя я не мала ніякого досвіду справжнього піклування про когось. Тому, мабуть, цей простий, хоч і неординарний життєвий епізод відклався в моїй пам'яті як етапний. Щось змінилося тоді. І змінилося передусім в мені самій.

Коли Таша захворіла, я була навряд чи готовою до цього. Якраз тоді моє особисте життя фонтанувало гранично яскравими емоціями на тлі нової роботи і, головне, нового статусу – щасливої заміжньої жінки. Така медова ейфорія та регулярні тогочасні відрядження до Європи, які сама я сприймала, скоріше, як захопливі вакації, довгий час не дозволяли мені бути достатньо уважною до Таші. За недоречним збігом, мама тоді також переживала одну з трьох любовей свого життя; герой цього останнього роману, згідно до певної тенденції маминих уподобань, як завжди, виявився безперспективним (тому що хронічно відданим своєму шлюбові) чоловіком, і, остаточно розчарувавшись у будь-яких романтичних стосунках, мама приблизно з рік переживала глибоку апатію до всього навколишнього світу. Таким чином, Таша зосталась сам на сам із першими симптомами своєї хвороби.

...Мабуть, це було невідворотно, і все одно жорстока іронія долі

полягала в тому, що саме в цей період ми з нею так явно помінялись ролями: я надто довго не помічала в Таші ніяких перемін, щоби останні набули фатально безповоротного характеру; нарешті в неї з'явилось її «особисте життя», причому особисте настільки, що в ньому практично зовсім не лишилось для мене місця...

Усвідомивши врешті те, що відбулося, ми з мамою почали напружену й нікому не потрібну вже метушню: медогляди, аналізи, експертизи, діагнози... Таша слухняно на все погоджувалась, але помітно втомлювалась від нашого істеричного дбання врятувати її розум, котрий у своїй регресії був явно швидшим за нас. У якийсь момент – я пам'ятаю, ми з мамою сиділи тоді на лавочці біля лікарні, жовто сліпило вересневе сонце, й зухвалі білки гасали просто поблизу наших ніг – нарешті прийшло остаточне розуміння, що годі мучити її та себе. «Ми мусимо звикнути до того, що в нас тепер є якась інша тьотя Таша, а тієї, попередньої, вже ніколи не буде. І тоді стане легше», – чужим вкрадливим голосом розтлумачувала мені мама, немов маленькій дитині, а я відсторонено думала, що вона, насправді, озвучує все це вголос для самої себе, і блукала поглядом навколо Кирилівської церкви, в якій, за невідомими для киянки причинами, на той момент ще ніколи не була.

– Ходім зайдем ? – перервала я маму.

Вона затнулася й мовчки піднялась, ретельно обтрушуючи спідницю від дрібних лусочок осінньої падалиці.

Ми увійшли до церкви, й щось особливе відбулося враз, буквально тієї миті, коли за нашими спинами з тихим рипом зачинились двері. Я думаю, справа була у світлі: яскраві сонячні промені нестримно билися до вікон, але, просіяні крізь сито запилюжених шиб і перехрестя тонких архітектурних заломів, вони заливали глибокий, сповнений тьмяної синьо-червоної гри відтінків простір таким матовим всеосяжним сяйвом, що ми зупинились за порогом, неспроможні рушити далі. Так ми стояли мовчки кілька хвилин, і тільки дивились, дивились, дивились поперед себе, поки з-за якоїсь з колон не виринула темною тінню недремна наглядка і не змусила нас своєю присутністю належно поводитися. Ледь чутно продишнувши, ми розійшлися в різні боки – нейтрально нипати порожньою церквою, гучно стукати підборами, оглядати фрески, ковзати сліпи-

ми очима по якихось роз'яснювальних табличках, а потім практично синхронно зійшлися на вузеньких сходах, що вели до хорів. І там, нагорі, так само безмовно вгрузнувши до буденних стільців на деякій відстані одна від одної і залишившись наодинці з живими й абсолютно мирськими обличчями врубелівських апостолів, ми врешті змогли собі зізнатися в чомусь дуже важливому. Я довго сиділа так, задержавши голову, не в силах проковтнути слину, і сльози струменіли моїми щоками, неприємно лоскочучи вуха й заломлену до поколювання шию. А потім ми піднялись і вийшли назовні, ніколи у принагідній розмові не згадуючи про цей день.

Спочатку було дуже важко. З суто побутової точки зору все, чого потребувала нова Таша, – так це бути вчасно нагодованою, вимитою, переодягнутою в чисте... От коли мусили розвинути всі мої не реалізовані до тих пір інстинкти. Досить довгий час ми з мамою дбали про неї самостійно, й лише згодом, коли мені стало зовсім складно розвиватися між Ташиною квартирою та моєю роботою, а мама остаточно розклеїлася від своїх депресій, прийшло усвідомлення, що потрібна допомога. На щастя, Таша не відрізняла мої руки від рук знайденої нами досить приємної і, головне, професійної доглядальниці; а, може, відрізняла, але не гребувала ними. Так чи інакше, піклування про неї хоч і вимагало безкінечного терпіння, але все ж не було настільки суттєвою проблемою.

Куди складніше було внутрішньо прийняти таку Ташу. Вона мінялась занадто швидко, щоб дати мені можливість поступово звикнути до цього. Здавалось, дві абсолютно різні особистості розпочали боротьбу за оболонку однієї людини: до якихось пір промельки ясної свідомості керували нею майже на рівних із проступаючими назовні нутряними, дещо звіриними інстинктами. Обидві ці сторони були безсумнівно її, Ташиними, але чим агресивніше нова пожилиця витісняла попередню з її жилплощі, тим менше я впізнавала мою Ташу.

Потрібно було змусити себе розділити пам'ять про неї на дві нехай не рівновеликі, але рівно значущі частини, в першій з яких була та Таша, з котрою ми реготали, вчили вірші на пам'ять, ходили за сунцею, збирали жуків з картоплі, грали в міста і навіть безкінечно з'ясовували стосунки. А друга... У другій частині все було незнайо-

мим і чужим, хоч, як не парадоксально, саме цій Таші дісталась левова частка тих ефемерних доказів моєї відданості, якими вона так марила у своєму дотодішньому житті...

На той час мені вже доводилося робити серйозні помилки. Варто згадати принаймні те, як я не встигла попроситись з особливим для мене вчителем. Протягом певного періоду він передавав мені вітання через різних знайомих людей і просив зателефонувати йому – якась у нього була справа. Десь із півроку я збиралась зробити це. Тобто я мала приблизно двісті шістдесят тисяч хвилин, у кожна з яких міг легко вміститися один телефонний дзвінок. Тим не менше, я не знайшла для нього часу, й мені не довелося ніколи дізнатися, про що хотів поговорити зі мною мій учитель; він помер дуже невчасно для мого щільного графіку.

Були в мене, звісно, й інші не зроблені дзвінки, не здійснені справи, не сказані слова – весь цей набір неодмінних супутніх «не», котрі, як правило, приходять до більшості людей безсонними ночами, навалюються на їхні запалені гарячкою голови й видушують з них безкінечні скаламучені щирі обітници з тим, щоби вже наступного дня, в силу багатьох важливих факторів, ті про них благополучно забували і знову не дзвонили, не писали, не говорили, не заносили бодай одну пачку підгузків до найближчого сиротинця й, само собою, не рятували світ.

І все ж, у випадку з Ташею, біль був набагато сильнішим, ніж я могла собі навіть уявити, бо, на відміну від учителя, котрий залишився для мене назавжди розумною тонкою веселою людиною, а не байдужим стороннім тілом у труні, Таша не зникла з мого життя воднодень, лишивши по собі світлий образ. Останні два з половиною роки її життя були цілою вічністю, в якій вона існувала дуже реально і зовсім незбагненно. Але якраз тоді, спостерігаючи день за днем, як слабоумна немічна старенька жінка жорстоко й планомірно знищує мою хай не рідну, але, насправді, єдино можливу бабусю, я, на щастя, спромоглася не зненавидіти її; навпаки, вся сила моєї не до кінця усвідомлюваної любові до Таші раптом прорвала багатолітні шори і приголомшила мене в той же час своїм ядушно болісним запізненням.

Було безглуздо говорити з нею про це. Але я заговорила. Заго-

ворила не лише про свої почуття, а про все на світі, немовби намагаючись надолужити якісь непідвладні мені процеси. Щодня провідуючи Ташу, я почала розповідати їй про те, що я снила, і як минув мій день, про людей, яких бачила по дорозі, про погоду, новини у світі, Вадима, мамину безпросвітну нудьгу, мої мрії, хвороби, плани... Я переповідала їй сюжети нових фільмів і прочитаних мною книг, перемивала кісточку моїх подруг, а якось навіть поділилась новими подробицями подальшої долі Зої Адамівни, чия племінниця несподівано стрілась на моєму шляху як брокер з нерухомості. Я говорила з нею годинами, взапій – з її потилицею, застиглою спиною, руками, профілем, однією її присутністю. Таша була не проти, бо найчастіше, здається, просто не помічала мене. Втім, час від часу вона могла зненацька повернутись і настільки уважно сфокусувати на мені свій погляд, а то й і запитати щось з такою несподіваною доречністю, що все хололо і завмирало в моєму животі до тієї миті, поки наступна Ташина фраза або дія не руйнувала дощенту цю нетривку магію її присутності. Я продишала і знову лишалась сам на сам зі своїми багатогодинними монологами.

Тепер я думаю, що це була молитва. Нехай таке формулювання звучить абсурдно, але я і, дійсно, молилась, як уміла, цим безкінечним потоком буденних слів. Молилась, звісно, не Таші, але в Ташу, крізь Ташу – про наші з нею життя, і помилки, і страх, і самотність, і мої підліткові гріхи, що зараз же обернулись для мене таким дорослим спокутуванням. Молилась – й не чула нічого у відповідь. Принаймні, саме так мені тоді здавалося.

А справжня розмова в нас із Ташею ще сталась одного разу. Яка-не-яка – і все ж вона була.

Це трапилось тоді, коли минув уже досить довгий час від початку Ташиної хвороби. Я везла її до психоневрологічного диспансеру на чергові марні процедури, був весняний день, накрапав сірий дощик, ми стояли у заторі. Плюс до всього, я очевидно запізнювалась на важливу зустріч у перспективі наступних кількох годин, що змушувало мене вдвічі енергійніше сигналізувати і лягати. Сумирна Таша сиділа поруч, акуратно склавши руки на колінах. У салоні машини пахло згаром і мокрим асфальтом.

— А цей будинок давно відреставрували? — спитала Таша зненацька.

— Не знаю, — машинально відповіла я, але вже наступної миті — усвідомивши — внутрішньо закам'яніла.

— Київ так міняється, а ми сидимо по своїх районах і нічого не бачимо, — сказала вона й замовкла, роздивляючись новобудову якогось готелю.

Я трохи помовчала, скоса позираючи на неї. Останні півроку Таша взагалі не приходила до тями.

— Таш? — обережно покликala я її.

Вона подивилась на мене свідомим спокійним поглядом.

— Куди ми їдем?

— До лікарні...

— А хто хворіє? — серйозно поцікавилась Таша і раптом, наче згадавши про щось, змінилась на обличчі. — А, ну так...

Ми знову помовчали. Я могла тільки здогадуватись, що означало це її «а, ну так».

— Як мама? — спитала Таша нарешті.

— Як завжди...

— *Ниагарой хлещут валидолы?*.. Вона зробила операцію?

— Тобто?

— Фіброміома, — пояснила Таша.

— Давно вже... — протягнула я і миттю осіклась. Втім, Таша, здавалося, не помітила моєї нетактовності.

— А Вадим? — продовжила вона.

Виглядало так, ніби Таша повернулась після якоїсь довгої поїздки і тепер розпитувала про наші справи як ні в чому не було.

— Працює... правда, вже на іншому каналі.

— Що сталось? — затривожилась вона.

— Та дурниці, нічого такого... Все нормально вже.

— Він і там літає по своїх... гарячих точках?

— І там.

— Це погано. Гірше навіть, ніж капітан дальнього плавання, — замислено сказала Таша й різко змінила тему. — А ми навіщо їдем до лікарні?

— Так... На профілактичні процедури.

– Важко вам зі мною? – після паузи спитала вона.
– Ну, що ти кажеш?!
– Дивись, і тут копають... – сказала вона, уважно роздивляючись зелений будівельний паркан.
– Давай зупинимось десь? Подихаємо повітрям? – не витримала я.
– Як хочеш, – погодилась Таша. – От тільки я не знаю, де ти тут знайдеш повітря. Так ковбаси чомусь хочеться, – додала вона.
– Якої ковбаси? – не зрозуміла я, вирулюючи до маленького скверика.
– Сирокопченої. Такої, на зразок московської.
– Не знаю, як ковбаси, а кави я точно можу взяти в тому генделіку, – посміхнулась я. – Хочеш кави?
– Хочу, – по-дитячому зраділа Таша.
Я припаркувала машину біля якогось кавохауза.
– Тобі якої? Чорної? Чи з молоком? – запитала, тягнучись назад за куртку.

Вона промовчала.

– Таш? – повернулась я до неї.

Но – як неодмінно сказала би сама вона в цій ситуації – нікого Александра Ивановича не було. Худенька, нашорошена, вона сиділа дуже прямо, і я чомусь одразу все зрозуміла.

Це була остання наша з нею нормальна розмова. Мабуть, останні розмови в реальному житті найчастіше і бувають саме такими. Такими буденними, такими не схожими на кульмінації наших улюблених сюжетів, в яких герої, попри всю подієву неймовірність їхніх доль, все ж неодмінно отримують свій єдиний шанс – сказати дуже потрібні, єдино можливі слова тим, кому вони призначені. На смертному одрі, на краю прірви, на підніжжі космольота, на замизганій комунальній кухні, де завгодно – вони встигають освідчитись, зізнатись, попроситись, вибачитись. А якщо не встигають, то, скоріше за все, є персонажами книг і кінокартин іншого ґатунку, яких я тепер досить лякливо уникаю; може, це слабкодухість, але останнім часом так хочеться, щоби Джон неодмінно сміявся, Мері плакала, і всі фінали були передбачуваними.

Таша померла через рік після того дня. Іноді я хожу на цвин-

тар. Приношу квіти, протираю від пилу і сезонного бруду невеличкий пам'ятник. Я навідую там обох Таш: ту, що лежить у сірому пагорку землі, і ту, яка дивиться на мене з фотографії. На цій світліні Таші років сорок, вона сфотографована у дворі свого дому. Легка сукня, трохи розтріпане волосся, темно-сірі (у житті – карі) спокійні очі, стримана посмішка... Обираючи належну фотографію, що має увічнити на шматку мармуру образ людини, якої більше нема на світі, легко розгубитися: як знайти той один єдиний ракурс, той найбільш красномовний стоп-кадр, котрий має стати квінтесенцією чийогось життя, цілого життя? І все ж, мені здається, ми не помилились: Таша тут виглядає найбільш характерною Ташею, яку тільки можна собі уявити, – жодної тіні Наталії Саватіївни, незважаючи навіть на сухий категоричний підпис. От тільки розмовляти з нею в мене чомусь більше не виходить. Я протираю плиту ганчіркою, прориваю прості квіти від жвавого бур'яню, сідаю на лавку і мовчу, а Таша дивиться на мене кожного разу з однаковим виразом обличчя і мовчить також. Мені здається, вона знає все, про що ми з нею так і не поговорили. Принаймні, я змушую себе вірити в це. А інакше як?

16

Я не люблю новорічних свят. Усієї цієї вимученої метушні, закупування курей і мартіні, задушливих крамниць, переповнених парковок, розпашілих пакувальниць подарунків, січневого мертвого сезону, телевізійних концертів з постарілими поп-дівами у блискучих сукнях. Звісно, є ще пахощі ялинової смоли, різдвяні вітрини, павутиння ліхтариків уздовж вечірніх вулиць, духмяні гарячі напої, затишні светри з оленями, золотаві стрічки, оксамитовий картон, шоколад у кольоровій фользі... І все ж Новий рік для мене асоціюється передусім з нестерпним очікуванням і неодмінним розчаруванням. Безсумнівно, це луна дитинства: весь щорічний марафон шкільних ялинок, карнавальних костюмів, кольорових пакунків із соєвими цукерками, бульбашок колючого шампанського, налитого до маминого келиха на півпальця, саморобних гірлянд із жатого паперу, збуджених голосів, запахів парфумів і ванільних тістечок, дитячих фільмів у ранковому ефірі та інших неодмінних складових

святкового настрою все одно виявлявся меншим, простішим, буденнішим за тривожну магію дождання дива, яка супроводжувала мене з самого початку зими. Місяць життя у дитинстві – це ціла вічність; стільки всього можна було нафантазувати за той грудень, що жоден Дід Мороз під покровом батьківської інтуїції був би не здатен вдовольнити невиситимої дитячої хочачки. Хоча я не пам'ятаю, щоб тоді мені жадалося чогось конкретного. Ні, були, звісно, якісь сформовані побажання у вигляді блискучих колготок, модних заколок, хороших книжок із глянсуватими ілюстраціями. І все одно, над усім цим тяжіло не до кінця усвідомлюване, але від того не менш монументальне бажання чогось такого... такого... сама-не-знаю-якого. З неодмінною закономірністю колготки і заколки збувалися, а зустріч з невідомою Казкою – ні. Згодом ця формула чомусь стала наріжною для всього мого подальшого життя, і саме тому, мабуть, я не люблю Нового року.

Тим не менше, сьогодні тридцять перше грудня, третя дня – час прикрашати ялинку і різати докторську ковбасу. От тільки мої плани явно відстають від всезагальної збудженої святкової біганини: я ще від ранку не вилазила з ліжка. За вікнами неприємно сутеніє. Я лежу з немитою головою й повною відсутністю манікюру, закопавшись у ковдру, легенько потискаю пальцями ніг цупку шкірку плетених шкарпеток, ліниво перебираю призабуті файли в ноутбуку, сьорбаю милостиво принесений Валею зелений чай і змушую себе відчувати вітиху від такого стану речей.

Весь цей антураж укупі з млявим аутотренінгом вкотре наштовхує мене на заїжджену думку, що було б непогано нарешті перебороти в собі бодай одну спадкову рису. Маю на увазі насамперед довічну відданість беззмисловним невідомо ким розробленим зобов'язанням, починаючи від побутового спілкування з оточуючими і закінчуючи реверансами глобального характеру. Не треба далеко ходити за прикладами – приміром, Таша: найбільш сміливим і ризикованим вчинком усього її життя був той недолугий тюльпановий «бізнес»; в усьому іншому вона ніколи не виходила за межі пропонованих суспільством правил. Навіть у дрібничках. Вимкнути телефон і зробити вигляд, що тебе немає вдома? Не піти на день народження близької, але страшенно занудливої родички? Проголосити робо-

ту і проваляться цілий день на дивані з Агатою Крісті? Знехтувати узвичаєним новорічним меню та смакувати смаженою картоплею й пивом замість олів'є і шампанського? Кинути в п'ятдесят років свою професію і робити дизайнерські комоди абощо? Ні, такого Таша собі ніколи не могла дозволити. Мама також досить подібна в цьому на неї, хоч вона й не втомлюється всіляко підкреслювати свою незалежність від будь-яких упереджень та стереотипів. Що стосовно мене, то я з надзвичайним задоволенням зустріла би Новий рік у цій захарашеній кімнаті з відключеним телефоном, коробкою шоколаду і новим сезоном дотепного серіалу, але необережна обіцянка Валі провести частину цієї ночі з Ідою дещо отруєє мій удавано непробивний спокій. Варто зізнатися собі, і я не так уже й далеко пішла від Таші з мамою в демонстрації своєї внутрішньої свободи з окремим правом на тимчасову соціофобію. Щоправда, важко сказати тепер, що є такою свободою в принципі. Анархічні часи агресивних проявів власної розкутості минули, й раптом стало очевидним, що недостатньо вбратись у червоні колготки, покурити травички і зачинитися від усіх у власній кімнаті, щоб відчути себе по-справжньому вільною людиною. Врешті-решт, у світі існують відповідальність, обов'язки, елементарна вихованість... Не знаю, що це – дорослість, передчасна старість, сплін чи природна рефлексія за завершуваністю чергового року. Але я закриваю ноутбук і вилажу з-під ковдри. Валя – хороша людина, а мені і, дійсно, варто нарешті вимити волосся.

З душу я йду на запах і спостерігаю у дверях кухні процес погребіння оселедця під шубою: розчервоніла Валя зосереджено чавить майонез на блюдо й одночасно дивиться якийсь «огоньок» по телевізору. На плиті мірно булькають черевастенькі голубці, зусібчї у мисках холонуть репані варені яйця та овочі, і я несподівано для себе відчуваю притуманений лоскіт звіриного голоду.

– Лідуся встала, – помічає мене Валя й розпливається в усмішці з помітним полегшенням.

Я підсідаю до столу, заворожено й дещо отупіло слідкуючи очима за спритними маніпуляціями її рук з тертушкою. Валя викладає бурякові панно і поглядає на мене час від часу з кепсько прихованою затурбованістю.

– Ти ж не передумала? – питає вона нарешті ніби мимохідь.

– Про що саме?

– Побути з Ідою Саватівною.

– Та не, – кажу досить байдужо, чим зненацька розбурхую цілий словесний потік.

– Це всього тільки час! Ну, мо', два... Але не більше, я тобі гарантірую! Просто ти ж розумієш, празнік... А потім я прибіжу бистренько, і підеш собі... куди ти підеш, Лідуся? До ресторана якогось підеш?

– Не піду до ресторану. Нікуди не піду... Не хвилюйтесь, Валю. Але вона явно хвилюється.

– Ти вже прости мене... Але це всього час! Ну, ти розумієш... Я довго не задержусь! Просто треба... Празнік же все-таки. А він там один...

– Хто?

– Синочок мій, Ярославчик. Треба ж з ним побути. Ну, ти розумієш... Празнік же. Він без мене і не поїсть навіть. Буде сидіть, хоть би і цілий день голодний, а сам не поїсть. Викладе всю картошку чи буряк, кусочок за кусочком, у ряд на тарілці, а зісти забуде.

– А що так? – не дуже уважно питаю я, слухаючи її у піввуха.

– А у них це буває, – пояснює Валя.

– В кого, в «них»?

– В аутистів.

Я дивлюсь на неї ошелешено.

– Ярославчик же больний, ти не знала? – дивується вона.

Мовчу, не знаючи, що їй сказати.

– В нього з дjetства одна часть мозга розвивається, а друга – ні... Ой, Лідуся, що тобі сказати. Це така біда. Що я тільки не робила! Скільки докторів різних... А по бабкам! Пару років тільки і возила. У костоправа були одного, известного на всю область. Він пощупав – каже, щось там Ярославчику защемило при народженні, кров неправильно поступає в мозг. Взяв його за обличчя двома руками, да як поверне – я такого хрусту в житті не чула! Думала, кість йому зламав. Ярославчик як давай плакати, я криком кричу, а костоправ той каже, ви тепер понаблюдайте за зміненнями, але будьте готові, в нього голова буде якийсь час боліти. Ну, я і наблюдала. Правда, стало йому легше з оком... В нього око до того сильно дьоргалось.

Але знаєш, Лідуся, як він плакав! То ж йому, напевно, головка боліла... Так плакав, два роки плакав.

– А скільки йому зараз? – питаю знічено.

– Та вже вісім.

Який же вік самої Валі? Вона виглядає зовсім, як мамина ровесниця, але я не наважуюсь її спитати про це.

– І це ваш син... вдома зараз... один? – усвідомлюю я раптом.

– Ну, да, – каже Валя, закінчуючи салат. – Він сидить спокійно. Оце тільки сам поїсти не вміє. І в туалет... раз на раз не прийдеться. То я і бігаю туди-сюда.

– Валю, – обережно підшукуюю я потрібні слова, але знаходжу у своєму арсеналі виключно незграбні якісь банальності, – ви побудьте сьогодні з сином. Скільки вам треба. Новий рік все-таки. А я посиджу з Ідою, мені не складно. Хай навіть і всю ніч. Мені не складно.

– Дякую, Лідуся, але часа два – це достаточо. Ідея Саватівна хвилюваться буде. Їй же то утку, то ще що треба. А так, я бистренько: одна нога – там, інша – тут.

Я довго мовчу, після чого протягую чужим голосом:

– Їсти хочеться...

Валя миттю розквітає, і я нутряню якоюсь чуйкою вловлюю те, що мені вдалося протягом цієї розмови сказати бодай одну доречну фразу.

– Лідуся! Що ж ти мовчиш?! Шуба вже готова. І голубцям хвилин десять потоміться. А ще я зараз зроблю олів'є і салат з крабовими палочками.

Вона щебече, цокає мисками, миготить переді мною своїм великим домашнім тілом у квітчастому халаті, а я запихаюсь салатом, розминаю бездумно м'якуш хліба у своїй руці і намагаюсь не дивитись на Валю; десь глибоко в легенях мене починає душити занімілий подих гарячою досадою, і я боюся вкотре не зладнати зі своїми нервами, – надто несподіваним був удар, просто під дих і навиліт, – хоча за інших обставин він, напевно, не зачепив би мене доглибно, хіба тільки черкнувши буденним холодком чергової зустрічі з недосконалістю світу-яким-він-є-насправді. Не така я вже слинява, зрештою, але це щось за межею простої жіночої вразливості, – це

набагато більше, безжальніше (смішно те, що якби я тепер раптом розревлась, Валя перша б не зрозуміла, в чім справа). І я проковтую з силою напrawdę смачну їжу, спідлоба позираючи на Звичайну Незбагненну Слов'янську Жінку, яка не відчуває високовольних розрядів моєї душі і спокійнесенько розбирає м'ясорубку й вишкробує з неї пальцем криваве дрантя, – а моє життя, нічим не замасковане, голе, одноразове життя практично тридцятирічної жінки, яка все не знайде в собі сил розпрощатись із затісним розміром улюбленої дитячої інфантильної ролі, глухо набрякає в мені такою нагромадженою відразую до самої себе, що я в один момент завмираю і так сиджу – з набитим ротом, обважнілими губами й сухими очима – у раптовій неспроможності жити далі такою, якою я є.

Все ж очевидно.

От років у сімнадцять-вісімнадцять практично кожен з нас має план – як прожити своє життя найкращим чином. Це природно – замислюватись про таке. Будувати потаємні або озвучені вголос стратегії. Мріяти. Розраховувати на вдачу і власні здібності. Підкріпляти свої наміри конкретними життєвими вихідними даними чи спиратись виключно на повітряні бильця заповітних бажань. Звісно, різні люди мають різні плани. Це багато в чому залежить від статі, виховання, освіти, матеріальних статків, релігійного віросповідання, типу темпераменту, психологічних травм дитинства та інших тонких нюансів, які формують підґрунтя особистісного розвитку. Для когось, приміром, його план має досить чітко окреслені потреби, виражені в кількості дітей і квадратних метрів, посаді, престижності засобу пересування, кілометражі до заміського будиночка й бонусної програми мінімум у вигляді сімейних поїздок на моря (в середньому раз на півроку) і виходів до різного типу дрімтаунів (раз на тиждень). Хтось інший буде свій життєвий план за принципом кількості-якості створених книг (картин/ фільмів/ синглів/ наукових праць...) і отриманих нагород. Комусь третьому ввижаються зірочки на погонах. Четвертий проповідує свій план у його відсутності. П'ятий точно знає, що проживе хороше життя, якщо триматиме піст, не дивитиметься розважальних шоу-програм, не їстиме яблук до Спаси... Шостий (таких мало, і менше з тим) вбачатиме свій план у тому, щоби переїхати назавжди до Антарктики і працювати там

перегортачем пінгвінів. І так далі, і так далі. Очевидно лише те, що у вісімнадцять років практично всі ми більш чи менш явно віримо в те, що наші життя будуть вдалимими і цікавими.

Одночасно з цим, світ переповнюють чийсь біди і невдачі. З Інтернету, телебачення, газет, звичайних розмов ми дізнаємось про тих, хто сколовся, залишився без житла, помер у двадцять п'ять від раку, загинув на війні, втратив близьких, захворів на шизофренію, профукав усі відведені долею шанси, народив каліку, отруївся на смерть грибами під час сімейного обіду, просто став посереднім, а не видатним художником... Ми точно знаємо, що все це буває. Молодшого брата дівчинки з паралельного курсу тролейбус розмазує по асфальту, чоловік маминої подруги регулярно розважається в сауні з проститутками, землетрус на Гаїті забирає тисячі життів, знайома знайомих помирає від невчасно прооперованого апендициту – чийсь нещастя навколо нас. Але який стосунок вони мають до наших планів? Правильно, ніякого. Будуючи свою життєву програму в оптимістичному віці, майже нікому не спадає на думку закладати в неї похибку з оглядом на ймовірні форс-мажорні обставини. Захворію на СНІД/ не зможу створити сім'ї / виявлюся бездарністю / розповнію на п'ятдесят кілограмів і схибну на антидепресантах / провалю найважливіший проект свого життя / потраплю до тюрми / все життя проживу в маленькій хрущовці з десятком родичів – ми боїмося таких і подібних речей. Але прораховувати їхню можливість? Ставитися до цього всерйоз? Ні, не думаю, щоби для більшості юнаків таке було властиво.

Між віковими віхами номіналом у «майже двадцять» і «майже тридцять» минає набагато більше, ніж просто календарні десять років. У цей відносно великий-невеликий проміжок часу вміщається безліч різних чинників самотворення: навчання, робота, більш чи менш виразні успіхи і невдачі, шлюб (-два, три?), народження дітей, смерть когось з рідних, коловорот зустрічних людей і так далі, і так далі – марно навіть намагатися перераховувати можливі варіанти. При цьому міняється все – наша зовнішність і гормональний фон, смаки і погляди на різні речі, взаємини зі світом і ставлення до самих себе – у соціальному, психофізичному, навіть молекулярному аспектах; загалом, нема про що говорити – очевидно, що все наше

буття докорінно переінакшується. На щастя, це стається не притьмом, а поступово, пом'якшуючи тупі переходи вікової етапності ніжними мікшерами...

Пам'ятаю фестивальний рекламний ролик, в якому кілька різних людей, знятих крупним планом, старіють по черзі у кадрі, непомітно, неосяжно змінюючись, – дівоча гладенька шкіра з персиковим пушком без видимих швів буржуйського постпродакшену протягом двадцяти секунд перетворюється на порите зморшками лице старенької жінки, – від чого здається, чиєсь життя – фурррк! – промайнуло буквально перед твоїми очима, а ти не встиг усвідомити, вхопити, розібрати розумом, як воно так хитро зроблено, цей фокус, а ну, дай подивлюся ще раз...

Мені здається, вперше по-справжньому некомфортний стик у життєвому монтажі прорізається для більшості майже тридцятирічних (далі не беруся судити – бо ж не була ще у шкірі майжесорочкарічних, не кажучи вже про глибші перспективи) несподівано-сподіваною думкою, що звучить приблизно так: а раптом... я, звісно, не думаю, що це можливо, і все ж... а раптом моє, тобто саме моє життя, якраз і не буде вдалим і цікавим? Ні-ні, загалом, усе добре, принаймні, не гірше, ніж в інших... Хоча й не можна сказати, що всі заплановані свого часу рубежі перейдені вчасно; щось же неодмінно мусило випасти з цієї програми. Може, з роботою все склалося, як бажалося, то сім'ї досі нормальної нема (так, не більше, ніж тимчасові польоти уві сні і наяву...) Або сім'я є, але жити з тією сім'єю доводиться по зйомних халупах (наче й збиралися якось викрутити той кредит, але все ніяк він не викручується з цими кризами...) Чи, навпаки, і дім – повна чаша, і двійко дітей чудових підрастають, але чогось-таки душі не вистачає: чи-то нових захопливих відчуттів (і хотіли ж, зовсім нещодавно всерйоз планували потягнутися з якимись бекпекерами у мандри далекими азіями і європами... Все не вистачало часу... А тепер з дітьми вже не поїдеш так просто, автостопом, з дітьми на море треба. І щоб душ, кондиціонер, всі умови...); чи-то творчої самореалізації відповідно до поставлених завдань (а от Каа-афка, між іншим, «Перевтілення» у двадцять дев'ять написав...); чи-то романтичного досвіду в залежності від розпаду бурхливих гормонів (і невже ж я тепер до скону любитимусь лише з однією

людиною?!). Можливо ж, те, друге, третє є, а здоров'я нема, і тоді все поза цим узагалі втрачає сенс. У будь-якому разі, творячи план-максимум на самому початку свого шляху, ми, безсумнівно, вкладаємо у нього набагато більше, ніж може вмістити звичайне людське життя. Але словосполучення «людське життя» – сухе й абстрактне, дещо холодне й однозначно чуже; йому пасують які завгодно приклади, аналогії, порівняння, узагальнення, аж поки все це не перетинається з живою пульсуючою плоттю єдиного, неповторюваного, унікального мого життя... Нехай моя мама, а не я, все життя чахне від самотності, хоч і намагається всім навколо довести зворотне. Моя бабуся, а не я, помирає у хибній, але непорушній упевненості, що її насправді ніхто ніколи не любив. Моя кровна бабуся, а не я, все життя ховається за ефектними ампулами, щоби насамкінець мати лише одну сцену у формі власного ліжка. Сусідський хлопчик, а не моя дитина, народжується непоправно хворим. Але ж ми всі під Богом... І що, як... що, як?... Ні, краще не думати про таке, тут уже, як не крути, що кому судилося. І от тоді-то не стільки здогадка, скільки оте припущення й заворушиться слимаком десь вглибині душі: хто його зна, чи судилося саме мені прожити щасливе життя. А від цієї думки вже незатишно сипоне сиротами по всьому тілу липкий потойбічний страх: а раптом таки ні? Ей-ей, одразу кинешся переконувати себе у зворотному сторонніми словами, що за дурниці, нехай не все, що хотілося, справдилось до цих пір, але ж попереду ще стільки часу, насправді, ще ціла вічність попереду, а отож все буде добре, якщо не тепер, то вже у сорок років я неодмінно житиму у власній квартирі / обіді півсвіта / зустріну ще справжнє кохання абощо. Так себе заспокоюючи, на якийсь час удасться відігнати ту відливу гадку.

Але вона повернеться. Вона неодмінно повертатиметься щоразу при кожній особистій зустрічі з чиймись понівеченими планами ідеальних життів...

– Піду, пройдуся, – глухо озиваюсь нарешті.

– Піди, піди, погуляй, – бадьоро відгукується Валя, тицяючи сірником рум'яні пирогові боки.

Що характерно, Валя якраз зовсім не виглядає не те, щоб не-

щасливою, а й навіть чимось засмученою людиною. Може, це тому, що вона не мала ніякого плану в принципі?

17

Повертаюсь додому з коньяком та намороззю вуличної свіжості на волоссі. Київ – вилощений, розцяцькований – сьогодні зовсім чужий: він так нарочито вимигує сліпучими гірляндами, так відчутно пахне вологим хутром і мандариновими шкоринками, шумує сотнями передчасних салютів та пробивається під навушники вуличним говірком, явно не помічаючи у цій штовханині моєї персонни, що мені не залишилось нічого іншого, як подивитись посереднє кінце, пройтися паралельними центральним вулицям тропками у легковажній завірюсі, зайти до маленької крамнички й купити мензурку вірменського, але чомусь розлитого у Підмоскові, коньяку... А тепер я йду додому.

Новий рік – це маленька смерть. Така собі репетиція підбиття підсумків. Рівно триста шістдесят п'ять днів тому я пила шампанське і, як завжди, не можучи зладнати з багаторічною традицією дитинства, намагалася увіпхнути всі свої бажання у скількись невлонних секунд тупуватого споглядання телекартинки, граючи келихом, голосно сміючись і, загалом, на позір демонструючи непробивну іронію закінченого, але чарівного скептика. Рік минув, бажання симптоматично не справдились, і скептик став просто закінченим без будь-яких «але». Не пий шампанського, Лідо, пий коньяк.

Лише одного разу в моєму житті все сталося по-іншому. Це був ранок першого січня якогось там року (не криви душею, ти чудово пам'ятаєш, якого, незважаючи навіть на твою хронічну часову дезорієнтацію), коли я прокинулась о шостій у крихітному пансіонаті тоді ще невиразного для мене містечка найпівденнішої смуги кримського примор'я. Кімната з «євроремонтом», у вигляді золочених шпалер і суцільного пластику за ніч нещадно вихолола, зусібіч, поміж порожніх пляшок, чиїхось колготок, почорнілих шкірок від бананів та іншої першосічневої атрибутики, хропли мої численні приятелі (насправді, не більше, ніж випадкові люди, з якими я, рятуючись від чергової руйнівної романтики під позначкою «все складно», в

чаду розгубленої передсвяткової гарячки – як? з ким? де?! – імпульсивно згодилась їхати разом), спати чомусь більше не моглося, і я тихенько вислизнула з-під ковдри, кулячись від холоду, не потрапляючи ногами у джинси та трохи похитуючись від решток хмелю в моїй голові. Десь поруч був туалет, а на кухні мала би знайтися кава, знала я, і цього було достатньо.

На кухні, окрім кави, також був він. Я не пам'ятала навіть його імені: протягом доби – з ошалілою дорогою та таким же дурнуватим нічним сумбуром – нам не випало перемовитись і півсловом; все, що змусило мене хоч трохи виділити його поміж десяти інших малознайомих, а то й зовсім чужих людей, так це те, що він був єдиним, окрім мене, в цій компанії, хто говорив українською, причому значно органічнішою, ніж моя власна. Тепер же він чатував над каструлею, в якій важко дихала духмяна кава, пах свіжовиголеними щоками і, взагалі, справляв досить неприємне враження всім своїм бадьорим виглядом. Мабуть, справа була в тому, що він просто встиг мене випередити; на той момент мені над усе хотілося отак постояти – в усамітненні й медитативному очікуванні своєї рятівної чашки, яка би мусила бодай трохи осадити цю невдалу ніч і, що суттєвіше, тим більш неприємну перспективу наступних трьох днів подорожі.

Піна ахнула, просіла і стрімко поповзла вгору. Він спритно підхопився і мимохідь глянув на мене.

– Кави хочете? – спитав ввічливо. – Можу поділитися.

– А ви себе не обділите? – по-дурному пожартувала я, ковзнувши поглядом по каструлі в його руках: там був літр, не менше.

– Ще одне слово, – несподівано зухвало сказав він, дістаючи з рюкзака на підлозі термос і переливаючи туди своє вариво, – і залишітьесь з розчинною бурдою.

– Чого б це?

– А ви були кращої думки про своїх друзів?

– По-перше, це не мої друзі. А, по-друге, і де ж ви тоді взяли каву?

– У себе в сумці.

Він наповнив для мене склянку – горняток на хазяйській кухні не виявилось – і поставив на столик.

— Який ви завбачливий, — спробувала я бути іронічною, але підношення взяла. Кава була чудовою.

— Хочу пройтися узбережжям, — несподівано змінив він тему. — Якщо маєте бажання, могу вас узяти з собою.

— Що, зараз?

— Як знаєте.

За вікном перше сонце підсвічувало Кішку в контражурі.

— Чекайте, — сказала я, — одягнись тепліше.

Ми вийшли з дому, мовчки ковтаючи морозяне повітря і мружачись від яскравого, такого нехарактерного для київської зими кримського ультрамарину. Мій провідник дуже впевнено вів мене власним маршрутом, від чого було одразу зрозуміло, хто з нас двох є сталкером у цій місцевості; приморське зимове вранішнє містечко лише підтримувало таку асоціацію — здавалося, все на світі цього ранку вимерло, окрім нас. Доволі швидко ми звернули з асфальтованої дороги, пройшлися хрусткими ґрунтами поміж карлючкватих голих виноградників, дістались на територію мертвого, як на цей сезон, санаторію, пропетлювали павутинням заплутаних парковим ландшафтом доріжок і так несподівано уперлися прямо до синього лінивого морського черева, що я миттю скинула з себе рештки сонного апатичного настрою і завмерла у неспроможності рушити далі.

Лише одного разу доти я була в Криму взимку, і січнева Ялта, зі своєю незмінно людною набережною, галасливою луною ресторанних утіх та всепроникним запахом фастфуду тоді лишила в мені кислуватий присмак нерозуміння: який сенс їхати з одного міста до міста іншого? Але тут, усього за двадцять з лишком кілометрів на захід, все було не таке. Безкінечне порожнє-скільки-бачить-око бетонне узбережжя з грубими виступами тупомордих пірсів, між якими закрадливо підповзала до берега поплямована білим пухом нервової піни вода, моментально збило мене з ніг своєю похмурою, глибоко вражаючою міццю. Це була інша планета, зона — що завгодно, але тільки не буденна кримська локація. Сонце, визирнувши з-за гір, уже коротило морську гладь потоками білих електричних іскор і лише загострювало ірреальність такого видива.

Я схопилася була збуджено за свій фотоапарат, навіть клацнула кілька разів і, згадавши раптом про присутність мого провідника,

обернулась, шукаючи його поглядом. Він стояв метрах у п'ятдесяти, немовби тактовно даючи мені можливість побути наодинці з такою миттю у своєму й тільки своєму просторі. Хоча, скоріше за все, йому просто не було до мене ніякісного діла в цей момент; він курих, дивився кудись поперед себе, і у всій його постаті прозирала така очевидна самодостатність, що я підкралася до нього зумом і зробила знімок, після чого змішалася й заховала фотоапарат до сумки, аби більше не братися за нього.

...Як жорстко, зрештою, влаштований людський мозок: я не пам'ятаю вагомої частини того, що вчила в школі й університеті, забула вже сотні переглянутих кінокартин і читаю колись проковтнуті одним махом книжки, немовби вперше, а ті кадри й досі залишаються невитравними з моєї пам'яті, – тільки зачепи, й вони вмить виринають зоддалека назовні...

Він був франківцем, журналістом, невинним мандрівником і моїм майбутнім чоловіком. Але я дізналася про це пізніше, коли ми пройшли кілька кілометрів узбережжям у майже цілковитому мовчанні й насамкінець видряпалися на узвишшя до велетенського недобудованого за Совка й покинутого напризволяще санаторію. Там, дослідивши з підзабутою дитячою жагою незатишні лунки лабіринти його розвалених нутрощів, ми врешті зупинилися на якомусь із горішніх поверхів. Мій супутник виклав із рюкзака термос, бутерброди, пляшку терпкого, зовсім не ранішнього кріпленого вина, ми сіли на власні куртки, почали зі смаком їсти й тихенько перемовлялись, не дивлячись один на одного, адже безкрая синява вдалині, за вижовклим безсніжним урвищем, із цієї верхньої точки, звісно, могла бути єдиним об'єктом споглядання. І раптом усе стало дуже просто між нами. Це було несподівано, незаплановано, невчасно, як і всі інші, найбільш значущі події в житті. Я пила свою каву, посміювалася, скоса розглядала чужака, котрий, однак, так очевидно належав до мого карасу, і відчувала, як серце глухо б'ється під вимороженими тугими джинсами, віщуючи однозначну новизну прийдешнього року. Сталкер привів мене з усіма моїми не до кінця усвідомленими бажаннями до заповітної кімнати. Від чого стало страшно. Та трохи весело.

І був цілий день – із білим сонцем, шерхлими губами, задубіли-

ми куртками, солонуватим вітром, лоскотом не минаючого легкого сп'яніння, і безкінечно довгими намаганнями дійти пішки до якогось генделіка, і гарячою запашною татарською їжею, і зарум'яненними обличчями, і випадковим тертям наших ліктів під товстими светрами, і холодним рожевим заходом сонця, і зворотньою дорогою – з іще не висловленим, але цілком уже очевидним передчуттям неодмінного, невідворотного продовження.

І був цілий шлюб.

І нема його...

Натомість є рідне чуже місто, зручні кросівки, коньяк і... як там? Ціле життя попереду? Ну, так, авжеж, і воно.

18

Я знаходжу на своїй подушці зворушливий згорток: у простому білому папері акуратно запаковано книгу Дзиги Вертова з чорнильними закрутками підпису на титулці – «Великолепной Лиде с пожеланиями счастливого Нового года!». Отже, вони помирилися. Сідаю на ліжко й довго розглядаю мій єдиний новорічний подарунок з усіх боків – дороге сучасне видання, чудова поліграфія, дбайливе зібрання практично всіх драматургічних робіт славетного документаліста... Так, не плакати. Йти на кухню, шукати їжу в холодильнику, дивитись телевизор, дратувати Іду... але тільки не ревти.

Іда, у вишуканій фіолетовій сукні, підмальована, з діамантовими вісяльками у вухах, так урочисто напівсидить поміж подушок з чи то книгою, чи то альбомом в руках, що я на мить застигаю в її дверях, відчуваючи навіть тінь незручності за присутність тарілки в моїй руці. Але вона сьогодні благодужна: стрельнувши очима в мій бік, Іда всім своїм виглядом виказує явну поблажливість до суєтного світу і продовжує своє заняття. Поруч з нею клопочеться Валя з пультом від телевизора, безуспішно й нервово намагаючись налаштувати потрібну Іді програму, і, навпаки, виглядає втіленням невитравного комплексу провини: їй явно незручно перед нами обома. Мошуть до крісла і без апетиту жую салат, нейтрально спостерігаючи за всім збоку. Валя сердито мружиться, клацає кнопками, час

від часу прориваючи тишу різким аханням виринаючих телеканалів і від цього щоразу смикаючись.

— Ну, не мать його, — не витримує зненацька вкрай змучена Валя, чим вибиває Іду з її нірвани.

— Валя, да бросьте вы этот телевизор! — стуляє вона губи незадоволеною жорсткою грудочкою.

Валя з не характерною для себе образою наливається рум'янцем, і я вирішую якось розрядити наелектризовану атмосферу в самому її зародку.

— Дами, хочете коньяку?

Обидві мовчать і обидві хочуть: я ясно читаю це на щиро розгубленому і роблено здивованому їхніх обличчях, та, не чекаючи відповіді, йду по келишки і лимон.

Повернувшись, бачу натомість зовсім іншу картину: Валя, поникнувши круглими плечима, незручно сидить на краєчку Ідиного ліжка і зі школярською старанністю тримає на своїй великій долоні коробочку з тютюном та іншими курильними прибабамбасами. Іда, навпаки, відклавши альбом, хвацько крутить гачкуватими пальцями цигарку, немовби демонструючи незабутній майстер-клас зі свого уміння. Перша — в халаті, друга — у шовках, тьмяне світло загострює їхні фігури, і все це нагадує якесь ілюзорне видиво.

— Зроби і мені таке, будь ласка, — нахабнію я, наливаючи всім дійовим особам.

Іда гордовито зводить брови:

— Ты же бросаешь.

— Кидаю. Але так захотілось побавитись з вами в ці салонні ігрища.

Вона робить повільний ковточок, завмирає на мить, смакуючи.

— Плохой коньяк, — режуме замислено.

Валя перелякано зиркає на мене.

— Абсолютно паскудний, — погоджуюсь з легкістю.

Іда випиває до денця вміст келишка і милостиво протягує мені свою козячу ніжку. Явно не розуміючи цієї складної партії, але з полегшенням вгадуючи в такому жесті деяку Ідину прихильність до мене, Валя швиденько ковтає свою порцію і делікатно, як ведмідь у посудній крамничці, втручається ніби між іншим:

– Ну, то я пішла?

– Звісно, йдїть. Ми тут самі якось... З Новим роком вас, Валю! – кажу я з підкресленою лагідністю.

Іда мовчки відвертається до вікна, й Валя, хоч і явно вагаючись, але все ж задкує до виходу.

– І тебе, Лїдуся! І вас, Ідея Саватївна! З новим роком, будьте здорові. Я скоренько... Часа півтора, максимум, два. Одна нога там...

Вона зникає за дверима, і весь мій короточасний ентузіазм розвіюється. Що його тепер робити? Може, почитати... Чи все ж налаштувати назад розладжені Валїними нетямущими руками телеканали?

Іда повертається до мене і каже втомлено:

– Налей мне еще, Лида...

Це звучить так невимушено, що я виконую її прохання без зайвих слів.

– Може, їсти хочеш? – питаю навіть.

Іда замислюється.

– Хочу... – не стверджує, а припускає вона.

Слухняно тягну до її кімнати всю неочікувано доречну пишноту Валїної гастрономії. Іда довго колупає виделкою мої приносини й каже замислено:

– Нет, не хочу... Я ошиблась.

– Та нічого, буває, – милостиво вибачаю її, підхопивши естафету з пультом і зосереджено намагаючись продертись крізь писк і виск до осмисленого ефіру.

Іда довго мовчить, совається, розкурює свою цигарку.

– Что же ты не куришь? – врешті питає мене з легкою насмішечкою.

– Ну, давай, – беру з її рук запальничку.

Густий вишневий дим обпалює мені глотку і починає дерти її десь ізсередини каламутною нудотою.

– Соломон Якович заходил, – повідомляє Іда.

– О, – «дивуюсь» я. – І як він? Не ображається більше?

– С чего бы это?

– Ну, не знаю. Раптом він знайшов... якийсь привід.

– Да нет, – протягує Іда чи то з презирством, чи то із задоволен-

ням. – Был, как всегда, многословен. Болтал ерунду, пошлил. Все, как обычно.

– Налити ще? – на всяк випадок уточнюю.

– Наливай, – без зайвого ламання погоджується вона, знову беручись до споглядання фотографій – тепер я вже бачу здалеку, що між її сухих пальчиків прослизують чийсь обличчя. Вона гортає сторінки швидко і начебто бездумно, іноді зупиняючись ненадовго на якихось конкретних знімках. Я ніколи не бачила цього альбому, певно, мама привезла його разом з іншими Ідиними речами.

Ми п'ємо, розчиняючись у сизій поволоці димуватого курива. Телевізор мірно гуде і додає атмосфері наших посиденьок деякої за-тишної містичності. Зиркаю на годинник – наші сусіди вже, виявляється, вступили до наступного року; отже, ще хвилин сорок... Дивна ніч, хто б міг подумати.

– Мы с Ефремом в новогоднюю ночь обычно бывали в ресторанах, – ніби читаючи мої думки, каже Іда.

– Гдє же я возьму тебе еті ресторани?

– Да, бывали... – незворушно продовжує вона, розглядаючи якусь світлину. – А как-то в Ялту на Новый год поехали. Вся наша компания тогдашняя. Прямо с симферопольского вокзала – на такси в «Арагви». Заказали сходу шашлыки, сациви... бутылок десять шампанского. А потом купаться давай. Это в десятиградусный-то мороз. Дураки безмозглые. Но, что удивительно, никто не заболел...

Їй хочеться поговорити, розумію я. Але мені – от невдача – хочеться покпити.

– А з дідусем?

– В смысле?

– З дідом Павлом. Як ви з ним святкували найчастіше?

– С Пашей... – трохи незадоволено протягує вона. – Ну, как с Пашей... Да обыкновенно.

– Без сациви?

– Лида, уймиись, – спокійно відбиває мій закид Іда. – Что твой муж, поздравил тебя?

– Звісно.

– Ну, да. То-то ты тут, со мной.

– Ну, що ти, де ж мені ще бути, як не з тобою?

– Не паясничай. Обнови мене лучше коньяк.

– Я б оновила, але він скінчився.

Іда вагається, але врешті змахує невизначено рукою.

– Там, в шкафу...

– Що в шафі?

– Поищи.

Я лізу до шухляди з пахучим кублом її суkenок і халатиків та одразу ж знаходжу непочату пляшку «Багратіона».

– Ого-о! І ти мовчала?

– Соломон презентувал, – недбало уточнює вона.

– Великолепний Соломон. Так ми з тобою тут зіп'ємось.

– Не смейся мене, – п'яньенько пхикає Іда. – Это коньяком-то?

Якби ще півроку, та ні, що я кажу, навіть місяць тому хтось сказав би мені, що я зустрічатиму цей Новий рік з Ідою та двома пляшками коньяку, я б, мабуть, посміялася з цього як з недоречного жарту. Але, дивна річ, ми спілкуємось уже цілу годину поспіль, а я ловлю себе на тому, що не відчуваю до неї практично ніякої звично культивованої злості. Бачу перед собою лише стару, дуже стару людину: зморшки, болячки, і ніякої тіні інфернального зла. Що я ще бачу, так це те, що оця дуже стара людина вже явно перебрала алкоголь. Її очі блищать недобрим блиском, а сама вона, змінившись у настрої з невідомих причин, агресивно гортає свій альбом, жестикулює маленькими рученятами і переповідає не стільки мені, скільки самій собі сто сімнадцяту серію свого найбільш багатого на яскраві деталі шлюбу.

–... А потом он говорит мне: «Ида, вот тебе тысяча рублей, по-йди купи себе новые красивые чулки или что там вам, женщинам, нужно». Я эту тысячу прямо вот в его морду наглуго швырнула! Что же это за унижение такое? Ну, с тех пор он Василия обязал... Как протрезвеет, первым делом его посылает – за цветами и тряпками. Вроде как сам выбирал. А у Василия был неплохой вкус. Как-то мне пиджак хороший достал...

– Василь – це хто? – питаю машинально.

– Водитель Ефрема, – так роздратовано каже вона, ніби сердиться й на те, що їй доводиться пояснювати очевидні речі. – Он вот, как ни странно, умел его взятки дешевые в красивой оберточке

подать. Мужик мужиком, рыло полтавское, а нюх у него был исключительный. У меня тряпок этих было просто уму непостижимо.

– Шикарна ти жінка. Нам так не жити.

– Вот только не нужно дешевого ерничанья! А, между прочим, я не раз ей говорила – прийди, возьми, если что тебе нужно, – повертаючи до якогось неочікуваного завороту своїх спогадів, зовсім по-старечому трясє підборіддям Іда, від чого діаманти в її вухах жваво погойдуться в такт. – А она нет, отказывалась, морду воротила...

– Кому, кому це ти говорила? – перепитую, стаючи уважною.

Іда, наче, скидається з легкого забуття й важко дивиться на мене, але вже за мить розпалюється з новою силою.

– Успокойся, Лида!

– Я спокійна, це ти нервуєш...

– Нерву-уешь, – перекирвлює вона мене. – А что я говорю, то так и есть. Я ей и деньги, между прочим, не раз предлагала, так нет – мы на крупах сидим голыми своими жопами, но денег ваших, грязных, значит, денег, своими вот этими чистыми руками брать не будем!..

– Це хто, мама?

– Да причем же тут твоя мать?!

Іді явно ще більше псується настрої, і вона замовкає, що мене в даній ситуації не влаштовує. Намагаючись тимчасово переключити її увагу на щось інше, я знову беруся за пульт. Ми сидимо мовчки, я порпаюсь в налаштуваннях, а Іда з погано стримуваною злістю дудлить коньяк, без зайвих церемоній доливаючи собі не надто твердою рукою. В якийсь момент телевізор зненацька розриває тишу надзвичайно голосним звуком, і ми обидві смикаємось від несподіванки. На екрані N-ков, у чорному фракку, густо обсипаному блискітками і серпантином, довго й докладно вітає нас з Новим роком, але при цьому чомусь нав'язливо нагадує великого п'яного і не дуже веселого ротвейлера.

– Твоя мать, кстати, щоб ты знала, никогда не отказывалась от денег, – знову вступає Іда.

– Да що за фіґня, – потроху починаю кип'ятитися, у свою чергу, невіжливо перериваючи N-кова посеред його промови.

— Если ты не знала, кто оплачивает масло на твоём хлебе, это не значит, что его не было вовсе.

— Ідо, будь ласкава, — намагаюсь я бути спокійною, — не говори зайвого. Я розумію, що мама тебе «лупить» і «тримає на воді». Це ясно, ми всі любимо байки. Але, будь ласкава, прибережи їх для своїх медсестер і Соломона. У мене слабкі нерви, ти ж розумієш.

— А ты спроби її, — презирливо підкидає Іда сухого хмизу до вогню.

— Та кому ти що пропонувала! — нарешті не витримую я. — Які гроші! Та ти ніколи не переймалась ніким і нічим, окрім власної персони!

Дивлюся на неї і відчуваю, як нібито вщухла злість починає важко бухати в моїх скронях з новою силою. Скільки я себе пам'ятаю, щиро не могла втямити самого сенсу Ідиної присутності в моєму житті. Чужорідна, відособлена, Іда завжди являла собою зловісний наріст на тілі нашої сім'ї. У всіх моїх друзів були більш чи менш нормальні бабусі, з тими чи іншими «мухами», але без помітних відхилень від звичного архетипу своєї родинної ролі. І все ж, якщо припинити безкінечно кривити душею, то варто зізнатися собі в тому, що, насправді, я завжди не могла вибачити їй дечого іншого, адже Ідина форсована всіма можливими засобами екзотичність була якраз тією могутньою примарною силою, на яку я липла, мов дурний метелик, у ранньому дитинстві. Всі оті високі підбори, масивні прикраси, солодкаві пахощі, патетичні жести та інший загадковий нафталін навколо її особистості до певного моменту просто невідпорно діяв на мою дитячу вразливу психіку. І нехай я ніколи не була здатна під крижаним гордим Ідиним поглядом скласти своїми тремтячими рученятами омріяної «вічності», проте, все в її домі відгонило справжньою непідробною Казкою. Це була страшнувато-притягальна атмосфера в душі хворобливих фантазій братів Грим, із зловорожими карликами, відрубаними головами і чарівними принцесами, навіки ув'язненими у високих, порослих отруйним плющем баштах... Але як би я посиділа на їхньому місці! Скільки кришталевих сліз зронила би на атласні бганки власної сукні, як невтомно чесала би золото свого волосся, як старанно виглядала би сміливого принца в непрозорному мареві королівства вічної ночі! Втім, зла чарівниця

шелестіла шовками, залишала криваві відмітини помади на своєму мундштукові, роздратовано цапалася з мамою (яка ані крихти не була подібною на сильну білу королеву) та не поспішала годувати отруйними яблуками чи кудись ув'язнювати прекрасну принцесу лише з однієї банальної причини. Вона просто не помічала її існування... Принцеса давно виросла, позбувшись більшості своїх казкових амбіцій і золотих кіс, навикла до здорового цинізму і, загалом, навчилася куди простіше сприймати чию б то не було нелюбов до своєї скромної персони. І все ж... і все ж!

— Кому ти що пропонувала? Хто що «воротіл»?! — форкаю я, заведена до крайності.

— А ти, конечно, — вылитая Наталья, — шипить Іда. — Такої же гнилої пафос на ровном месте!

— Ого-го! Ти тільки Ташу не чіпай, будь ласка!

— Ну, ко-онечно-о! — починає так трясти Іду, що на неї стає неприємно дивитися. — Да кто твою Ташу трогает-то?! Да плевать я на нее хотела!

— Ну, то ти ж і плювала на неї все життя!

— И плевала! Тоже мне, благодетельница вшивая! Да меня, если хочешь знать, тошнит от одного воспоминания! Да пусть бы она эту свою благодетельность в жопу себе засунула!.. А то, что ее муж слюнявый ко мне совался, конфеты дешевые таскал, так это знаешь, сама виновата! Дура! Убожество! Мышь!

Іду перекривлюю з такою силою, що вся вона раптом червоніє і починає задихатися просто на очах. Тільки цього мені не вистачало!

— Що тобі дати?! Де ліки? Які з них?! — хапаюся я злякано. — Корвалол?!

— Да засунь себе в жопу этот корвалол!! — верещить вона і лупить долонею по подушці.

Валя! Треба Валю! — згадую я і лечу до телефона в коридорі. Набираю її кілька разів і нестерпно довго слухаю гудки, — що вона там, оглухла?! — поки нарешті дзвінка тиша не проривається Валіним переляканим «Альо».

— Валя, — кричу я, — ну, слава Богу! Валю, тут в Іди зовсім уже поїхав дах... Валю, ви...

– Лідуся, – перериває вона мене таким приглушеним голосом, що я на мить замовкаю. – Я не прийду.

– Як це не прийдете?! – починаю кричати я. – Я все розумію, але...

– Ти прості, Лідуся, але в мене зараз «скорая».

– О, Боже, – моментально здуваюсь я.

– У Ярославчика припадок. Ти прості, я зараз не прийду.

– Вам чимось допомогти? – видушую з себе.

– Та не, дякую. Ти прості мене... Там у Ідеї Саватівни є успокої-тільне, – діловито розповідає вона, – таке, в білій баночці з синьою полосочкою. Названіє не помню. Ольга Паловна їй дає, в чай підмішує. Це доктор виписав. А ти вже прости, я не прийду зараз. Мо', через кілька часов, не раніше...

Я кладу слухавку і машинально завважую час на годиннику: десять хвилин на першу. Новий рік настав без нас... Біжу стрімголов назад. Іда, вчепившись руками в подушку й дивлячись на мене поглядом зацькованого звіра, спостерігає за тим, як я метушливо перебираю численні медикаменти на її трюмо, і зненацька починає кричати:

– Я не буду пить это дерьмо!

Дивлюсь на неї кілька секунд дуже уважно і розумію, що помирати вона зараз точно не збирається.

– Ну, то адью, – роздратовано змахую рукою й виходжу на кухню: мені просто необхідно побути зараз на самоті.

На вулиці чорне небо спалахує з різних боків непогамовною пристрастю мешканців міста до феєрверків, а я, втупившись чолом до крижаної шиби, дуже довго стою у хмурному безсиллі й не можу себе змусити навіть поворухнутись. Що це було? Ні, все ясно, забагато емоцій і коньяку... Але що це було? Може, щось і було... Тоді, якщо в її словах є бодай трохи правди, окрім химеричних алкогольних фантазій, то вони все пояснюють. Чи, принаймні, щось пояснюють.

– Лиди! – лунає надзвичайно голосно Ідин хрипкий голос в мовчазній квартирі.

Я стою, не наважуючись відлипнути від скла, але за кілька секунд усе ж зриваюся з місця.

Іда сидить дуже напружено, прямо, і виражає всім своїм виглядом неприховане презирство до мене.

– Позвони Вале, пусть прийде, – не дивлячись в мій бік, цідить вона.

– Валя не прийде. Вона з сином поїхала до лікарні.

– В каком смысле?!

– У прямому. В її сина був напад, і по нього приїжджала «швидка». Що ти хочеш?

Вона мовчить, важко дихаючи і роздуваючи ніздрі.

– Ничего! – верещить зненацька.

– Нічого то й нічого, – кажу втомлено і виходжу з кімнати.

Бухаюсь обличчям до подушки і так лежу, намагаючись ні про що не думати і навіть не дихати, хоча і те, й інше в мене виходить доволі кепсько. «Ли-ида-а-а!» – знову б'ється приглушений заклик у мої двері. Ще трохи – і я не поручусь за власну любов до людей...

– Ну? – зазираю до неї.

– Позвони Вале. Пусть приедет! – важко сапаючи, знервовано вигукує Іда.

– У неї дитина хвора. Я ж тобі ска...

– Позвони Вале!

– Ідо...

– Позвони Вале! – тіпається Іда.

– Та що ти хочеш?!

– Позвони!

– Все, я пішла до себе...

– Дура! – жбурляє Іда в мене своїм альбомом, котрий влучає до бильця її ліжка і розпадається стосами жовтуватих сторінок та віялом світлин на підлозі.

– Як скажеш, – знижую плечима і йду собі, але мене зупиняє Ідина істерика.

– Позвони, я сказала! Позвони! Позвони! Кому я сказала! – верещить вона, мов скажена. І де тільки береться такий діапазон звуку в цьому малосилому тілі?

Я вертаюсь, підхожу до її ліжка й обережно присідаю навпочіпки.

– Ідо, в чому справа? – намагаюсь вкласти всю можливу проникливість до свого голосу. – Що сталось? Що тобі потрібно?

Вона припиняє свій крик і кидає на мене сповнений неприхованої ненависті погляд.

— Що ти хочеш? — питаю зовсім тихо.

Іда дивиться дуже пронизливо, ніби збираючись щось сказати й не знаходячи потрібних слів, але раптом, замість того, щоби скинутись з черговим випадом, неочікувано для мене починає плакати. Це виглядає так неприємно і жалісно в той же час, що я тамую подих. Ніколи раніше я не бачила, як плаче стара, настільки стара людина. Ідиними щоками біжуть сльози, ковзаючись на згинах глибоких рівчаків сірої шкіри, а саму її б'є дрожем, немов у лихоманці, від чого одночасно хочеться як сховати очі, так і навпаки, нескромно роздивитися все до найменших подробиць.

— Ідо, заспокойся, — шепочу їй з тією пластмасовою лагідністю, яка часом, бува, проривається у спілкуванні з чужими дітьми — від невміння швидко знайти потрібний тон. Попроси, ну, *попроси мене*, що ти там хочеш, мовчки кажу я їй очима, але вона ще більше заходиться у своєму злому плачу. Минає кілька хвилин, коли Іда нарешті зіщулюється і порожнім голосом видушує з себе:

— Мене нужно в туалет.

І все?! Я не встигаю стримати подив на своєму обличчі, але Іда вже не дивиться на мене, продовжуючи глухо плакати. Знаходжу під її ліжком все необхідне й намагаюсь упоратись з цією ситуацією якомога коректніше; все ж маю неабиякі навички. Іда, переможено обм'якнувши, слухняно піддається моїм діям, але часом зиркає на мене з такою несамовитою звіриною люттю, що мене навіть пересмикує десь у глибині душі. Вся інтимна процедура займає не більше, ніж кілька хвилин, але вони тягнуться для нас обох нестерпно довго, від чого я відчуваю всією шкірою тягуче пульсування кожної окремої миті. Нарешті я вміло, мов професійно безжальна медсестра, поправляю Ідину безпорадну сукню, але якоїсь миті несамохіть черкаю поглядом висушене коричневе тіло під моїми руками й бачу велику, в кілька сантиметрів завширшки, темну плямку майже трикутної форми. Вона ледь помітно визирає на мить із внутрішнього боку Ідиного стегна та знову ховається, а я ловлю себе при цьому на абсолютно недоречній усмішці і закусюю губу. Втім, Іда все одно нічого не помічає: вона припиняє плакати, але відвертається до вікна

і завмирає в такій позі, яка мусить свідчити, мабуть, про те, що мені не скоро доведеться знову побачити її обличчя.

— То це все, що ти хотіла? — уточнюю, на всяк випадок, в Ідиної потилиці і, не дочекавшись її відповіді, додаю. — Як буде щось потрібно, ти клич мене.

Я виходжу, але у дверях машинально повертаюсь, щоби ще раз пересвідчитись в Ідиному безрухові, і така швидка зміна крупності — від усіх цих незносно виразних деталей до суховатого загального плану — зненацька змушує мене охопити всю кімнату іншим поглядом й завмерти на якусь долю секунди. А шпалери варто було б освіжити, швидко проноситься в моїй голові думка, яку ще спритнішим промельком свідомості наздоганяє наступна — тільки вже потім... Коли *потім*? — зупиняю я себе, не дозволяючи думці так просто зникнути в безвісті, — коли Іди... не стане? Ти це мала на увазі? Та ні, що за дурниці! — холону від власного цинізму, але мені не вдається зупинити таке відчуття простим зусиллям волі і я просто вбираю в себе те, що бачу, усім нутром запам'ятовуючи цю картину.

Я дивлюся навіть не на Іду — я дивлюсь на маленьку висушену фігурку, котра практично губиться серед безкінечних подушок. Її ліжко вгрузає до розсипу чорно-білих облич і постатей на підлозі, але вона не може бачити цих чужих життів під масивним тілом свого пристановища, бо застигла у непорушному спогляданні чорноти за відштореним вікном. Не знаю, що вона бачить там, але в усьому її профілі акумульована настільки глибока образа на весь світ, що мені перехоплює подих від несподіваної гострої жалості. Здається, ще трохи — і я скажу щось безглузде, просто, щоб розрядити атмосферу цієї кімнати якимось звуком. Й Іда, мабуть, стрепенеться і навіть огризнеться у відповідь, але в цьому не буде для мене нічого дошкульного, і, навпаки, я знатиму напевно, що моя співбесідниця у доброму гуморі. Але я мовчки дивлюсь на неї і виходжу з кімнати, тихо закриваючи двері. Все одно вона мене зараз не почує. Хоча, можливо, я просто не знаю, що їй сказати.

*****

Хто ця жінка, що сидить на бордюрі в невеличкому парку, за-

тишно схованому у плетиві вуличок біля американської амбасаді? Вона замислено перебирає шнурівки на власних кросівках, трохи згорбившись і зручно обіпершись ліктями на власні коліна, але часом, ніби згадуючи про те, що треба тримати спину рівно, розпрямляється, поки знову не забуває про далекі шпичаки дитинства. Легкий вітер тріпає її світле волосся, а нуднувата мжичка м'яко просочує вітрівку і джинси, набрякаючи темними смугами на згинах. Навколо порожньо і тихо, лише у певному віддаленні прозирають бадьорі бабусі у спортивних костюмах та кілька молодих мам із воzikами. Я розглядаю жінку дуже нескромно й прискіпливо, але наші взаємини дають мені на це певне право. Підлітковий вигляд явно грає їй на руку: жінці можна дати не більше двадцяти двох - двадцяти трьох років (принаймні, мені хочеться вірити в це), втім, якийсь особливий вираз обличчя – варто роздивитись його трохи уважніше – не дозволяє відразу назвати її юною дівчиною. А тобі ж уже тридцятка, мила моя, трохи зверхньо думаю я, неухважно плутаючи поглядом у вихорах її розхристаної зачіски...

Несподівано жінка підіймається і йде парковою доріжкою геть. Вона віддаляється не поспішаючи, ніби даючи мені можливість зупинити її, але я мовчки проводжаю поглядом вузьку сутулу спину, не наважуючись скинути з себе виснагу і якщо не наздогнати, то принаймні гукнути ту жінку. Що я відчуваю до неї? Не знаю. Напевно, нам було би варто хоч раз поговорити про це.

...Вже вересень, а, здається, лише вчора закінчилась ця холодна метушлива весна. Колись раніше, в моєму дотеперішньому житті, перші осінні дні ніколи не минали непомічено. В цьому було щось від дитячої прозорливої чуйки, котра завжди виказувала напередодні, що безрозмірно чудовий масив духмяного, кольорового літа завершується; і в несвідомому, але від цього не менш пронизливому баченні такої невідвортної закінчуваності була глибока безіменна тривога, але й передчуття н о в о г о періоду водночас. Насамперед починався наступний учбовий рік: ранок першого вересня смачно й тривожно пах напрасованими комірцями, терпкими айстрами, сухим подихом фарби з непочатих зошитів; у повітрі вже намічалась якась ні на що не схожа осіння прозорість; і засмагли, густо всіяні подряпинами та комариними болячками руки неохоче лізли до пер-

шої в цьому сезоні цупкої кофти. Шкільне життя в один момент компенсувало все свіжими враженнями: у класі обов'язково з'являлися новенькі, розклад уроків інтригував незнайомими предметами, і так кортіло переговорити про все на світі з однокласницями, які, здавалося, не лише підросли протягом літа, але й повністю змінили свої оболонки, ставши іншими, трохи чужими людьми... Вісім років тому я закінчила університет, і вже з тих пір у мене нема цього внутрішнього маятника, котрий безпомилково відзначав у дитинстві кожен новий етап з умовної точки першого вересня. Той золотий перетин сплуснувся, став неочевидним, дуже дорослим. Визначення всіх життєвих рубежів давно на моїй совісті, а я і досі не можу до цього звикнути...

Останні півроку були відносно насиченими в житті нашої сім'ї. Мама отримала якусь бажану премію, зв'язала кілометри светрів і шаликів, підлікувала гастрит, зїздила до санаторію і зустріла там нову найкращу подругу, з якою тепер ходить разом до басейна і практикує китайську медицину та голкотерапію. Я зробила десятки статей та інтерв'ю, пережила низку відряджень, пофарбувалась в русявий колір, стрибнула з парашутом і зняла квартиру на Татарці. А ще – у квітні ми поховали Іду.

Вона пішла з життя досить буденно й несподівано для всіх нас та, мабуть, себе самої: одного ранку Іда попросила у Валі чаю, але випити його не встигла; смерть настала для неї блискавично. В день похорону було дуже вітряно й сиво, і ми з мамою промерзли до костей під час скромної церемонії поховання. Окрім нас двох, не було нікого, хто захотів би попроситися з Ідою, за виключенням Соломона Яковича, який хоч і висловив щире бажання приєднатися, але провалявся цілий цей тиждень вдома з сильним грипом. «Думаю, правда, Ідочка все равно не заметит моего отсутствия», – резонно завважив він зі слухавки, голосно чхаючи і шморгаючи носом.

Варто додати, що останні кілька місяців свого життя Іда провела у досить меланхолійному настрої; вона практично ні з ким не спілкувалась, багато читала, спала й подовгу дивилась до вікна. Зі мною вона не перемовилась більше жодним словом, здається, так і не прошивши мені (собі?) новорічної ночі.

Я багато думала про ту нашу розмову. Щось було в ній непра-

вильне і живе водночас. Ті її слова, про Ташиного чоловіка, добре вписались би до канви якогось другосортного телефільму, але не нашої з нею, хай навіть незаплановано відвертої, балаканини. Мені здається, хто-хто, а я була все ж останньою людиною, з якою вона могла би говорити про таке. Хоча... Прозора тінь несподівано зухвалої здогадки пронизує мене: а, може, це Іда просто вибачалась? Зопалу, сп'яну, криво, незграбно, як тільки могла вона одна, – вибачалась? Не переді мною, звісно. Перед Ташею. Зважаючи на те, що я була найближчою для неї людиною. Хоча, мабуть, це вже не має особливого значення...

Якщо ви досі читаете це, то, мабуть, на правах допитливого читача, закономірно очікуєте тепер на виразну кінцівку. Що буде далі з протагоністом цієї повісті? Які саме висновки йому дано було зробити в ході пережитих подій? Чи дасть він відсіч своєму антагоністові (особливо враховуючи те, що обом їм доводиться якось уживатися в одній персоні)? Це хороші питання, правильні. Але для того, щоб на них відповісти, авторці явно не вистачить бодай одного порядного рядка (ти чуєш, Ташо?), котрий вона намагається вже деякий час написати. Зате я точно знаю тепер, що тридцять років – це той вік, коли і зморшок, і врозумливих відповідей ще не буває багато...

Бреду поволі Павліком, як називають старожили Павлівський парк, й легкі крапельки дощу м'яко б'ються мені в лице. Насправді, я не просто гуляю – я йду давати собі раду з родинним голосом нагромадженої жіночої самотності. А, може, й гуляю... Це залежить від обставин.

– Лідка...

Він підійшов звідкись збоку і стоїть тепер кроків за десять від мене, тримаючи руки в кишенях та за смішною своєю звичкою похитуючись зі сторони в сторону. Схуд, відростив коротку борідку... Вадим дивиться на мене відсторонено й навіть трохи сторожко, але щось в його обличчі прошиває мене таким наскрізь знайомим виразом, що я несподівано відчуваю теплу важкість в колінах. Утім, це я призначила зустріч, і тепер мені, мабуть, треба щось говорити...

– Якась нова футболка, – все ж після тривалої паузи суховато рятує мене Вадим.

– В мене багато нових футболок, – обережно кажу я, і ми рушаємо уперед.

Я поки не знаю, про що з ним говорити. Але, мабуть, вигадую.

Оповідання – 2009 р., повість – 2010 р.

Про проект «Електрокнига»

Сучасна книжка існує одразу в декількох «агрегатних станах» – електронному, друкованому, аудіо тощо. В проекті «Електрокнига» електронні версії розповсюджуються умовно-безкоштовно, з оплатою постфактум. Якщо ця книжка потрапила до вас безкоштовно, ви можете віддячити Ірині Цілик, переказавши кошти за інструкцією, поданою вище.

Якщо ви хочете мати паперовий примірник книжки, або книжку на міні-диску, замовити його можна за адресою elektroknyga@mail.ua, і ми відішлемо її поштою по Україні або передамо при зустрічі в Києві.

Цю та інші книжки видавництва «Електрокнига» в паперовому вигляді ми друкуємо на замовлення невеличкими накладками. Це все ще трохи дорожче звичайного друку, але це гарна нагода врятувати кілька берізок і підтримати молодих авторів.

З повагою, Антон Санченко.

Найкращий спосіб спонукати автора писати наступну книжку – розраховатися з ним за попередню.

PS. Схоже на те, що, починаючи з грудня 2012 наші книжки будуть представлені в мережі книгарень «Є». Запитуйте.

Як сплатити автору за книгу, якщо вона вам сподобалась

Один пірат (не Джек Горобець, сучасний) поставив питання руба: якщо мало платять пост-фактум, винуваті в цьому письменники, які пишуть нецікаві книжки, а не пірати, які крадуть в них тексти.

А потім до нас постукала в приват одна читачка і просила пояснити, як вона може заплатити вебманями, бо ніц в тому не тямить. І ми зрозуміли, що насправді наші автори пишуть дуже цікаві книжки, а читачі і раді б переказати авторові гривеньку, але не встигають за технічним прогресом. Отож, нижче ми подаємо декілька варіантів того, як можна дати зрозуміти нашому автору, що його труд оцінений, нехай пише ще

1. Високотехнологічний.

У вас є встановлений на компі гаманець веб-мані, і що вам пояснювати? Дивитесь номер гаманця автора в скачаній книжечці і оплачуєте.

Ірині Цілик **U252724947015**

Оголошена вартість цієї книжки **15 грн.**

Але платити можна і більше і менше, бо важко наперед вирахувати комісію за переказ коштів.

2. Без заведення гаманця.

Ви просто йдете до терміналу поповнення рахунків мобільних операторів, які вже є чи не в кожному гастрономі, обираєте розділ «Електронні гроші», пункт веб-мані, вводите номер гаманця Іри Цілик, завбачливо виписаний на папірець, й згодовуєте автоматом потрібну суму (пам'ятайте, що у попа здачі нема).

3. І найбільш екзотичний спосіб. Через кіоски «Преса» в Києві. Кажете кіоскеру номер гаманця Іри Цілик, суєте йому у віконечко суму, отримуєте чек.

НАЙКРАЩИЙ СПОСІБ СПОНУКАТИ АВТОРА ПИСАТИ НАСТУПНУ КНИЖКУ – РОЗРАХУВАТИСЬ З НИМ ЗА ПОПЕРЕДНЮ

Про інші не менш зручні способи оплати можна подивитись тут <http://webmoney.ua/addfunds>

Паперову версію цієї книги можна замовити за адресою:
elektroknyga@mail.ua

З повагою,
Проект «Електрокнига»

Родимки – це вроджені й набуті генетичні мітки, що подеколи бувають і родинними клеймами. «Родимки» – це знайомі й, водночас, нові ігри в доньки-матері, онуки-бабусі, жінки-чоловіки тощо в п'яти оповіданнях та однойменній повісті Ірини Цілик.

Ірина Цілик (1982 р.н.) за фахом – режисер, за покликом душі також – поет-пісненик і літератор. Автор збірки поезій «Ці» (2007 р.), повісті «Післявчора» (2008 р.), співавтор англомовного видання «Awesome Ukraine» (2012 р.) Лауреат різних всеукраїнських літературних фестивалів, у тому числі дворазова переможниця фестивалю «Молоде вино» (1999 р., 2001 р.), володарка Гран-прі фестивалю «Підкова Легаса» (2007 р.) та першої премії конкурсу «Коронація слова» в номінації «Пісенна лірика про кохання» (2011 р.)

ISBN 978-617-7026-06-7

9 786177 026067

 ЕЛЕКТРОКНИГА